

סוכה

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה - כתבו הריטב"א והר"ן דמשו"ה קתני סוכה שהיא גבוהה "למעלה" מעשרים אמה, ולא קתני סוכה שהיא גבוהה מעשרים, משום דבעירובין (דף ג' ע"ב) מסיק רבא דחלל סוכה תנן, כלומר דדוקא אם חלל הסוכה גבוה מעשרים אמה פסולה, אבל אם חלל הסוכה עשרים והסכך גבוה מעשרים אמה כשרה, ומשו"ה קתני שהסוכה גבוהה למעלה מעשרים, כלומר שהחלל גבוה יותר מעשרים אמה. [אבל ר"ח והאוי"ז לא גרסי "למעלה"]. והשפת אמת הקשה דהרי איכא אמוראי דפליגי התם ופוסלים בכה"ג שחלל הסוכה גבוה עשרים, עיי"ש.

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה - שיטת רש"י (בדף כ"ב) ורוב הראשונים ז"ל דקאי על החמה והצל שבקרקע הסוכה, דאם היתה החמה מרובה על הצל פסולה, אפילו אם היו הסכך והאוויר מחצה על מחצה. ושיטת ר"ת דמתני קאי על הסכך שלמעלה, שאם היה האוויר מרובה על הסכך פסולה, אבל אם היו הסכך והאוויר מחצה על מחצה כשרה. והטעם שהסוכה פסולה פירש רש"י וז"ל המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו. וכתב הר"ן דאין כוונת רש"י שהסכך המועט בטל ברוב אויר המגולה, ("כמו שראיתי מי שכתב כן"), דהרי לשיטת רש"י אפילו אם היו הסכך והאוויר מחצה על מחצה פסולה, ובכה"ג אי"א לומר שהסכך בטל ברוב אויר. אלא כוונת רש"י שהצל שלמטה בטל לגבי החמה המרובה. [ואם היו הצל והחמה למטה מחצה על מחצה כשרה כמבואר בסמוך].^א

והריטב"א כתב וז"ל ושחמתה מרובה מצלתה פירוש דלא חשיב סככה. ומבואר מדבריו דהוי חסרון בשם סכך, דכיון שאין הסכך עושה צל בסוכה אין לו שם סכך כלל. [ועי' בדברי הריטב"א בסמוך שכתב "דלא מיקרי סכך כלל כיון דקליש כולי האי דלא חזי למעבד צל"]. והנה הריטב"א לא הזכיר שהמועט בטל ברוב, ומשמע דבלא"ה אין לו שם סכך כיון שברוב הסוכה יש חמה. אבל מדברי רש"י מבואר דלולי שהמועט בטל ברוב היתה הסוכה כשרה, ושפיר מיקרי סכך אע"פ שרוב הסוכה יש בה חמה, דכיון דעכ"פ הסכך עושה מקצת צל יש עליו שם סכך. ובס' עמק ברכה (עמ' פ') הקשה על רש"י מדוע הוצרך לטעמא דמיעוט הצל בטל ברוב, דלכא"ה כיון דבסוכה בעינן שיהא בה צל, אי"כ בעינן שיהא שיעור סוכה של ז' טפחים צלתה מרובה, ואם חמתה מרובה אין כאן ז' טפחים צל.^ב וכתב דאע"ג דסוכה בעיא צל, ואם אין בה צל לא מיקרי סוכה כלל, מ"מ אפילו במקצת צל הוי סגי שיהא עליה שם סוכה של צל, אלא דכיון שמיעוט הצל בטל ברוב לא מיקרי צל כלל. [ולהלן יתבאר בשיטת רש"י שאין זה דין בסוכה דצריך שיהא בה צל, אלא הוא דין בסכך שאם אינו עושה צל לא חשיב סכך כלל. וא"כ יתכן דמשו"ה הוי סגי במיעוט צל דעכ"פ הסכך עושה צל ומיקרי סכך].

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה - כתב הריטב"א דמשמע דסיפא דמתני דכו"ע היא, ואף ר' יהודה מודה דפסולה. והקשה דהרי ר' יהודה לא בעי צל סכך, דהא מכשיר למעלה מעשרים אמה דליכא צל סכך אלא צל דפנות כדאמרין בגמ'. [וכמו"כ קשה לרבה ולרבא דלית להו דר' זירא דהטעם דלמעלה מעשרים אמה פסולה משום דבעינן שיהא אדם יושב בצל סוכה]. ותירץ וז"ל דנהי דלא בעי ר' יהודה שיהא הסכך עושה צל כמות שהוא עכשיו, מ"מ בעי שיהא ראוי להסך ולעשות צל, דבלא"ה לא מיקרי סכך כלל כיון דקליש כולי האי דלא חזי למעבד צל. וביאור דבריו דאע"פ שא"צ שיעשה הסכך בפועל צל בסוכה, מ"מ אם אינו ראוי לעשות צל אין לו שם סכך כלל.

א. בפ"י הר"י מלוניל כתב וז"ל דבטל המיעוט ברוב "ונמצא שאין לה סכך כלל". ומשמע מלשונו דקאי על הסכך, שמיעוט הסכך בטל ברוב אויר ואין כאן סכך. אמנם מדברי הר"י מלוניל לקמן בדף כ"ב מבואר דסובר כשיטת ר"ת דאם היו הסכך והאוויר מחצה על מחצה כשרה, ודוקא כשהאוויר מרובה על הסכך פסולה, וא"ש דאזיל לשיטתו. [ועי' מש"כ להלן (בהערה) בביאור ד' הר"י מלוניל].

ב. וכבר עמד בקושיא זו הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל (נדרפס בס' הזכרון סוכת דוד), וכתב דכוונת רש"י דאפילו אם היתה הסוכה גדולה, ובכל משך הסוכה הוי חמתה מרובה מצלתה, אבל במקצת הסוכה הוי צלתה מרובה מחמתה, ובאותו מקצת יש שיעור ז' טפחים, וא"כ היה אפשר לישב באותו מקצת, וע"ז כתב רש"י דמ"מ כיון דבכללות הסוכה הוי חמתה מרובה א"כ המיעוט בטל ברוב וא"א לישב אפילו באותו מיעוט. וכתב שמדברי הפוסקים ז"ל מוכח להיפך.

והר"ן כתב וז"ל דאע"ג דר' יהודה לא בעי שיהא הסכך מיצל תחתיו, כיון שהוא מכשירו למעלה מעשרים אמה, אפי"ה בעי מיהא שיהא מיצל, וכל שחמתו מרובה אין כאן צל. ומשמע מלשונו דגם לר' יהודה לא סגי שיהא הסכך ראוי לעשות צל כמ"ש הריטב"א, אלא צריך שיעשה צל בפועל, וכמ"ש הר"ן אפי"ה בעי מיהא "שיהא מיצל", רק דלא בעינן שיהא מיצל "תחתיו" כלומר בקרקע הסוכה, אלא סגי שהוא מיצל על האויר שבחלל הסוכה או כנגד הסכך על הדפנות באלכסון וכדו'.

שיטת רש"י - במתני' לקמן דף כ"ב ע"א תנן ושצלתה מרובה מחמתה כשרה. ובגמ' שם (בע"ב) הקשו דמשמע דאם החמה והצל כי הדדי פסולה, והרי במתני' דידן משמע להיפך דדוקא חמתה מרובה מצלתה פסולה אבל אם כי הדדי נינהו כשרה. ומשני לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה. ופי' רש"י דהא דתנן דצלתה מרובה מחמתה כשרה, דמשמע דכי הדדי פסולה, היינו כשהסכך והאויר שוין למעלה, לפי שחמת האויר נראית בארץ רחבה הרבה מן הצל של סכך. והא דתנן הכא דחמתה מרובה מצלתה פסולה, הא כי הדדי כשרה, היינו כשהם שוין למטה, דכיון שהחמה והצל שוין למטה בידוע שהסכך רחב מן האויר.

ומבואר דשיטת רש"י שאם יש מחצה סכך ומחצה אויר פסולה. וכן שיטת הר"ף ורבינו חננאל ורוב הראשונים ז"ל שם. וכן פסק הרמב"ם (סוכה פ"ה הי"ט) וז"ל סכך שהיו בו חלונות חלונות שהאויר נראה מהן, אם יש בכל האויר ככל מקום המסוכך הרי זו פסולה, מפני שחמתה תהא מרובה מצלתה, וכל שהחמה מרובה על הצל אינו סכך. וכן פסק השו"ע (סי' תרל"א ס"א) וז"ל סוכה שחמתה וצלתה שוין מלמעלה פסולה, לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה ויהיה למטה חמתה מרובה מצלתה.

והתוס' בדף כ"ב הקשו על רש"י דהרי קי"ל דפרוץ כעומד מותר. [נורב פפא עצמו דס"ל שם כתירוץ זה, אית ליה דפרוץ כעומד מותר]. והראשונים ז"ל הוסיפו דגם לגבי סכך מהני פרוץ כעומד, כמבואר בדף ט"ו ע"א דתנן המקרה סוכתו בשפודין אם יש ריוח ביניהם כמותן כשרה, ואמר' בגמ' לימא תיהוי תיובתא דרב הונא בריה דר"י דאמר פרוץ כעומד אסור, ומבואר דלרב פפא דפרוץ כעומד מותר נחא דכיון דאיכא מחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול הסוכה כשרה מדין פרוץ כעומד.

והרא"ש שם (סי' ג') תירץ וז"ל דלא שייך להביא לכאן פרוץ כעומד, דדוקא גבי סכך פסול וכו', אבל גבי סוכת סכך ואויר ניתנה הלכה שיהא הצל מרובה, וכן מצינו לענין פרוץ כעומד של דפנות מועיל קנה קנה פחות משלשה אע"פ שהפרוץ מרובה, ולענין סכך אינו מועיל מפני שהחמה מרובה. ומסיק הרא"ש שכן תירץ ה"ר ישעיהו ז"ל, והוא בתוס' רי"ד שם שכתב וז"ל ומאי דק"ל דהא רב פפא ס"ל פרוץ כעומד מותר אפילו גבי סכך, ה"מ כשהיה הסכך מסוכך בסכך כשר וסכך פסול שאין החמה נכנסת שם, אבל כשהיה חציו מסוכך וחציו אויר שהחמה נכנסת שם ומתרבה בסוכה אין לומר שם פרוץ כעומד מותר, שהרי חמתה מרובה מצלתה, וכל זמן שחמתה מרובה מצלתה אפילו אם היה נכון שלא נכנסה אלא מחור קטן היא פסולה, שכיון שחממ"צ בטל ליה להאי סכך לגמרי כאילו אינו. תדע דהא בפחות מג' אמרינן לבוד, ואילו הקיף דפנותיה בקנים רחוקים זמ"ז פחות מג' כלום נוכל להכשירה ע"י לבוד אע"פ שחמתה מרובה, (לכאוי' ט"ס הוא וצ"ל דאילו עשה "הסכך" בקנים רחוקים זמ"ז פחות מג', ובמהדו' מכון מערבא הנוסח מתוקן ע"י"ש), אלא ודאי כל היכי דחממ"צ פסולה ובכה"ג לא אמרינן לבוד, עכ"ל.

ומבואר בדבריהם דאע"ג דגם לגבי הסכך נאמר דין פרוץ כעומד כמבואר בסוגיא בדף ט"ו, והיינו משום דהסכך הוי כמו מחיצות הסוכה וצריך שיהא בו שיעור, ולכן בעינן שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד (ולרב הונא בר"י בעינן שיהא העומד מרובה על הפרוץ), מ"מ יש בסוכה עוד דין דבעינן שיהא בה צל, וכמ"ש הרא"ש שניתנה ההלכה "שיהא הצל מרובה", וע"ז לא מהני דין פרוץ כעומד, דמ"מ הרי חמתה של הסוכה מרובה מצלתה ופסולה.^ג [ולכאוי' קשה

ג. אך יל"ע במש"כ הרא"ש שניתנה הלכה "שיהא הצל מרובה", דהרי א"צ שיהא הצל מרובה למטה אלא סגי במחצה צל, והו"ל לפרש שניתנה הלכה שיהא עכ"פ מחצה צל. ולכאוי' צ"ל דאין כוונת הרא"ש דצריך שיהא הצל מרובה מן החמה, אלא עיקר כוונתו דצריך שיהא בה הרבה צל ולא יהא הצל מיעוט.

ויש שביארו כוונת הרא"ש דבאמת ההלכה היא שצריך שיהא הצל מרובה מן החמה, אלא דסגי שיהא רוב צל במקום הסמוך לסכך, דהיינו שיהא הסכך עושה רוב צל תחתיו בסמוך לו, ואע"פ שלמטה בקרקע הסוכה הרחוק מן הסכך הוי רק מחצה צל. והביאור בזה ע"פ מה שיתבאר בסמוך דצריך שיהא צל, אין זה מחמת דיני הסוכה דבעינן שיהא בה צל, אלא הוא דין בסכך, דאם אינו עושה רוב צל אין לו שם סכך, ומשו"ה אין זה תלוי אם הוא עושה צל בקרקע הסוכה, אלא סגי שהוא עושה רוב צל תחתיו בסמוך לו, דכיון שהוא עושה רוב צל במקומו יש לו שם סכך. [והנה מדברי רש"י מבואר דא"צ שיהא

דא"כ מדוע במחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול הסוכה כשרה לרב פפא, והרי הסכך הכשר אינו עושה אלא מיעוט צל, וא"כ שאר הצל נעשה ע"י סכך פסול. וצ"ל דאמרינן להיפך, דכיון דלולי הסכך הכשר לא היה מועיל הסכך הפסול אלא הו"א חמתה מרובה מצלתה, נמצא דהסכך הכשר הוא שעושה שתהא צלתה מרובה. וכ"כ הערוך לנר בדף כ"ב. ועיין מש"כ בזה להלן בדף ט"ו שם].

ובפשטות הביאור בזה דלשיטת רש"י זהו דין בסוכה שיהא בה צל. אך לכאוי קשה דהרי בסוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה אין הסכך עושה צל בסוכה, כמבואר בגמ' דאין אדם יושב בצל סכך אלא בצל דפנות, ואילו ינטלו הדפנות יהא בסוכה חמה, ואפ"ה מכשיר בה ר' יהודה, ואף לחכמים דפוסלים אליבא דרבה ורבא אין הטעם משום דאין אדם יושב בצל סכך (כר' זירא) אלא מטעמים אחרים. וכמו"כ קשה להיפך (וכן הקשה ר"ת בס' הישר סי' שס"ח) דהרי אפילו בעשתרות קרנים דליכא חמה בסוכה, מ"מ אם למעלה הסכך והאוויר שוין פסולה לשיטת רש"י, (אך ע"ז לכאוי אפשר לתרץ דאמרינן דל עשתרות קרנים מהכא וכו').

ולכאוי צ"ל בשיטת רש"י דבאמת דאין צריך שיהא צל ממש בסוכה, (ורק לר' זירא בעינן שיהא אדם יושב בצל סוכה), אלא הוא דין בסכך שיהא עושה צל, דאם אינו עושה צל אין לו שם סכך. וכן מבואר בלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב וכל שהחמה מרובה על הצל "אינו סכך". אבל אם הסכך ראוי לעשות צל יש לו שם סכך אע"פ שאינו עושה צל בתוך הסוכה, וכמ"ש הריטב"א והר"ן הנ"ל בשיטת ר' יהודה. וכ"כ בקהלות יעקב סי' א' ע"ש.

[ויתירה מזו חזינן בדברי רש"י בדף כ"ב ע"א, דתנן במתני' סוכה המדובלת כשרה, ואליבא דשמואל קנה עולה וקנה יורד, ופי' רש"י שמתוך כך חמתה מרובה מצילתה ומ"מ אמרינן רואין כל שאילו היו מסוככין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה כשרה. ומבואר דאע"פ שהסכך כמות שהוא אינו ראוי בפועל לעשות צל, מ"מ כיון דאילו היו הקנים עומדים בשוה היו עושין צל כשרה. ומוכח דלא בעינן שיהא הסכך עושה צל בפועל בסוכה, וגם לא בעינן שיהא הסכך כמות שהוא עכשיו ראוי לעשות צל, אלא הוא רק דין בשיעור הסכך, דכל שאינו ראוי לעשות צל אין לו שם סכך. והתוס' רי"ד שם חולק על רש"י וכתב וז"ל ואין נ"ל להכשיר אע"פ שחמתה מרובה מצילתה, דאם חמתה מרובה בטל ליה סכך לגמרי ואינו מועיל כלום. ולכאוי יתכן דגם להתור"י א"צ שיהא צל בסוכה אלא סגי שהסכך ראוי לעשות צל, וכמו דמוכח מסוכה למעלה מעשרים דליכא צל סכך בסוכה כנ"ל, אלא דסובר דכשאין הסכך ראוי לעשות צל לא אמרינן רואים אילו היו מסוככין בשוה וכו', דבעינן שיהא הסכך כמות שהוא עכשיו ראוי לעשות צל].

תירוץ הרמב"ן והר"ן - הרמב"ן במלחמת ה' (בדף כ"ב) תירץ וז"ל דכי אמרי' פרוץ כעומד מותר ה"מ בדופן שבת ובסכך פסול, דכי היכי דאגמריה רחמנא למשה התם לא תפרוץ רובא ה"נ אגמריה בסוכה לא תסכך בפסול רובא, הא כי הדדי תרוייהו מותרין, אע"פ שהוא חשוב כפרוץ לענין הכשרה דסוכה מיהו אין פסולה רבה על הכשרה, אבל באויר א"א לומר כן, שכיון שאם הם שוין מלמעלה האויר רבה מלמטה, הרי נפרץ רובה, דסוכה בצל תלה לה רחמנא והרי אין זו עשויה לצל יומם מחורב שהרי חמה רבה עליה מלמטה, ומבטלה מתורת סוכה, ומשו"ה בעינן שוין מלמטה. וכ"כ הר"ן שם וז"ל אבל באויר א"א לומר כן שכיון שאם הם שוין מלמעלה האויר רבה מלמטה, וסוכה בצל תליא מילתא, הרי פרוץ שלה מרובה על העומד.

והנה הרמב"ן והר"ן כתבו ג"כ דהטעם דלא מהני דין פרוץ כעומד הוא משום דלמטה ליכא רוב צל, "וסוכה בצל תלה לה רחמנא", אבל מבואר בדבריהם דהטעם שפסולה הוא מדין פרוץ מרובה על העומד, וכמ"ש הרמב"ן שאם הם שוין מלמעלה האויר רבה מלמטה "הרי נפרץ רובה", וכ"כ הר"ן "הרי פרוץ שלה מרובה על העומד". וצ"ב דלכאוי דין פרוץ כעומד שייך רק במחיצות וסכך ולא בחמה וצל. ומדוע לא כתבו בפשטות דכיון דבסוכה בעינן צל, וכמ"ש הרמב"ן "דסוכה בצל תלה רחמנא והרי אין זו עשויה לצל" וכו', בעינן שיהא למטה רוב צל (או לכה"פ מחצה צל).

רוב צל אלא סגי במחצה, ורק במיעוט צל לא מהני מפני שהמיעוט בטל ברוב. אבל לפי המבואר בשיטת הרא"ש בעינן רוב צל, אלא דלשיטתו אנו דנים על המקום הסמוך לסכך, וכיון דהתם איכא רוב צל סגי אע"פ שלמטה בקרקע הסוכה אין רוב צל. וכע"ז נתבאר להלן בשיטת ר"ת ע"ש.

ד. וידוע לבאר בזה דשם פרוץ ועומד של הסכך אינו תלוי לפי שיעור הפירצה במקומה, אלא תלוי במידת הצל שהוא עושה, דשם מחיצה של הסוכה הוא מחמת שגודר את חלל הסוכה ומונע מהחמה ליכנס, וכיון שבסוכה זו איכא רוב חמה מיקרי שהסכך פרוץ מרובה על העומד. וא"כ באמת דין פרוץ מרובה על העומד תלוי בסכך, אלא דכיון שלמטה איכא רוב חמה מיקרי הסכך עצמו פרוץ מרובה.

עוד בדברי רש"י - רש"י בדף כ"ב שם כתב דאם למעלה הסכך והאוויר שוין פסולה "לפי שחמת האוויר נראית בארץ רחבה הרבה מן הצל של סכך", וזהו כדברי הראשונים ז"ל דאזלינן בתר למטה וצריך שיהא למטה צל. ואח"כ כתב רש"י שאם למטה החמה והצל שוין כשרה "בידוע שהסכך רחב מן האוויר". וצריך ביאור מדוע הוצרך לזה, דהרי באמת לא בעינן שיהא למעלה רוב סכך, והא דבמחצה סכך ומחצה אויר פסולה הוא רק מפני שלמטה החמה מרובה כמ"ש רש"י בריש דבריו, וא"כ באופן שלמטה הוי מחצה על מחצה ממילא כשרה, (ולו יצוייר סוכה שהיא מחצה על מחצה בין למעלה ובין למטה היתה ג"כ כשרה).^ה

והרש"ש כתב דרש"י בסו"ד אזיל אליבא דרב הונא בריה דר"י דפרוץ כעומד אסור, וא"כ לא סגי בהא דלמטה הן שוין שהרי לדידיה פרוץ כעומד אסור, אלא הטעם דכשרה משום דבידוע שלמעלה העומד מרובה על הפרוץ, ולדידיה צ"ל דאזלינן בתר למעלה ולא בתר למטה. [אך העירו ע"ז דגם הרי"ף כתב כלשון זה אם החמה והצל שוין מלמטה כשרה "שבידוע שהצל מלמעלה הוא מרובה", והרי הרי"ף פסק כרב פפא דפרוץ כעומד מותר. וגם הטור (סי' תרל"א) מסיק וז"ל אבל אם הן שוין למטה כשירה "שאז ודאי למעלה הצל מרובה".]

עוד בשיטת רש"י - יש לדון לשיטת רש"י והראשונים ז"ל איך הדין בסוכה שלמעלה צלתה מרובה מחמתה, ולמטה חמתה מרובה מצלתה. ולכאוי לפי המבואר לעיל בשיטת רש"י דהטעם דאם למעלה הוי מחצה על מחצה פסולה, אע"ג דפרוץ כעומד מותר, משום דלמטה הויא חמתה מרובה, א"כ ה"ה כשלמעלה הוי צלתה מרובה מ"מ כיון דלמטה חמתה מרובה פסולה.^י וכ"כ להדיא בתוס' רי"ד הנ"ל דאפילו אם החמה נכנסת דרך חור קטן הסוכה פסולה כיון דחמתה מרובה מצלתה. דכיון דלא סגי שיהא שיעור בסכך אלא צריך שיהא צל בסוכה, לא מהני הא דהסכך מרובה על האוויר ופסולה. [וכן מבואר מדברי המאירי בדף כ"ב שכתב דהכלל הוא דצריך שלא תהא החמה מרובה משום צד, עי"ש].

והרש"ש בדף כ"ב הקשה על רש"י דכיון דאזלינן בתר למטה, איך קתני בסתמא במתני' בדף כ"ב דאם למעלה צלתה מרובה מחמתה כשרה, והרי יתכן דלמעלה הוי צלתה מרובה מחמתה ולמטה חמתה מרובה מצלתה, ופסולה כיון

והר"ן הוסיף דאף לרב הונא בריה דר"י דס"ל פרוץ כעומד אסור, הכא סגי אם היה למטה מחצה חמה ומחצה צל, וביאר הר"ן "משום דלמעלה עומד מרובה, ומלמטה נמי כי הויא כי הדדי, עומד מרובה על הפרוץ מחשיב ליה". וביאור דבריו דקשיא ליה דלרב הונא בריה דר"י דפרוץ כעומד אסור יהא הדין דאם למטה הוי מחצה חמה ומחצה צל פסולה, דהוי פרוץ כעומד, וא"כ תקשי ליה דיוקא דמתני'. והנה לשיטת הרא"ש ותוס' רי"ד הנ"ל לק"מ, דכיון דלמעלה הוי עומד מרובה על הפרוץ כשרה, ולמטה אין אנו דנים מצד פרוץ ועומד אלא משום דצריך שיהא בסוכה צל, ובזה לא פליגי רב פפא ורב הונא בר"י אלא לכו"ע סגי במחצה צל. אבל הר"ן אזיל ע"פ דרכו דגם בחמה וצל דלמטה שייך לדון מצד דיני פרוץ כעומד, דאם למטה חמתה מרובה חשיב פרוץ מרובה על העומד, וא"כ קשה דלרב הונא בר"י לא סגי דלמטה הוי מחצה על מחצה דעכ"פ לא הוי עומד מרובה על הפרוץ. ותירץ הר"ן דמ"מ כיון דלמעלה הוי עומד מרובה וגם למטה הוי כי הדדי, מחשיב ליה כעומד מרובה על הפרוץ. וצ"ב הסברא בזה דהרי מ"מ לשיטת הר"ן בסוכה תלוי בצל דלמטה, ולמטה הוי פרוץ כעומד. וצ"ל דאזלינן בתר ב' המקומות, דאם למעלה הוי מחצה על מחצה ולמטה חמתה מרובה, א"כ בין שתיהן הוי פרוץ מרובה, אבל אם למעלה הוי מחצה על מחצה ולמטה הוי צלתה מרובה, א"כ בין שתיהן הוי עומד מרובה. וכן מבואר בלשון המאירי בדף כ"ב שכתב דלמ"ד דבעינן עומד מרובה "כל שצלתה מרובה מצד אחד או מלמעלה או מלמטה אע"פ ששוין מצד אחר כשרה". [ויש להוסיף ע"פ המבואר לעיל בשיטת הר"ן דבאמת הנידון הוא על הסכך אם מיקרי עומד מרובה, אלא דאם למטה איכא רוב חמה מיקרי דגם הסכך פרוץ מרובה, אבל אם באמת למעלה במקומו העומד מרובה, וגם למטה ליכא רוב חמה, שפיר מיקרי עומד מרובה].

ה. והנה זה אין להקשות על רש"י מדוע הוצרך כלל לפרש כמה סכך יש למעלה, והרי לשיטת רש"י לא אזלינן בתר למעלה אלא בתר למטה. די"ל בפשטות דיש בזה ב' דינים, דבאמת צריך שיהא למעלה סכך כשיעור מחיצה, דהסכך הוא אחד ממחיצות הסוכה, אלא דיש עוד דין דצריך שיהא למטה צל. אלא הקושיא היא מדוע הוצרך רש"י לפרש שלמעלה הסכך מרובה, דאפילו אם היו הסכך והאוויר מחצה על מחצה ג"כ סגי כיון דפרוץ כעומד מותר.

ויש שביארו דאין כוונת רש"י דזהו הטעם דכשרה מפני שלמעלה הקנים רחבים מן האוויר, אלא שרש"י בא לפרש תירוץ הגמ' על סתירת המשניות, דהא דמבואר במתני' דידן דמחצה על מחצה כשרה מיירי למטה, ומשו"ה אין זה סתירה לאידך מתני' דפ"ב דמבואר דמחצה על מחצה פסולה, דכיון דהכא מיירי שהם מחצה על מחצה למטה א"כ למעלה הוי הסכך יותר ממחצה משא"כ במתני' דפ"ב דהסכך למעלה מחצה על מחצה. וכ"כ בקצרה באגרות משה או"ח סי' קע"ח ענף ב'. [אבל בדברי הרי"ף והטור המובא בסמוך ל"ש ביאור זה].

ו. אבל לפי המבואר לעיל (בהערה) בשיטת הרא"ש דבאמת ההלכה היא שיהא הצל מרובה מן החמה, אלא דסגי שיהא רוב צל במקום הסמוך לסכך, דהיינו שיהא הסכך עושה רוב צל תחתיו בסמוך לו, לכאוי יש מקום לומר דאע"פ שלמטה בקרקע הסוכה החמה מרובה מן הצל, מ"מ כיון דבאוויר הסמוך לסכך צלתה מרובה כשרה.

דאזלינן בתר למטה. [וכן הקשה להיפך, דאי נימא דאזלינן בתר למעלה, איך קתני במתניי דידן דאם למטה חמתה מרובה מצלתה פסולה, והרי יתכן דלמטה חמתה מרובה ולמעלה צלתה מרובה, וכשרה כיון דאזלינן בתר למעלה].^ז וכעייז הקשה בסי ראשון לציון (להאוי"ח הק' ז"ל) בדף ט"ו, וכתב דצ"ל שאין החמה מתרחבת למטה אלא כל שהוא, וא"כ לא יתכן ד"ז שלמעלה יהא צלתה מרובה ולמטה תהא חמתה מרובה, ואף שאנו רואים בעינינו כן "לא מיקרי חמה מרובה אלא אור החמה בקרוב לה נראה שהוא חמה אבל כפי האמת אינה מתרחבת החמה אלא כל שהוא". [אבל רש"י בדף כ"ב כתב שהחמה מתרחבת למטה "הרבה"]. ועיין באגרות משה (אוי"ח ח"א סי' קפ"ב) שנסתפק בזה לדינא, וכתב דמשמע מהגמ' דליכא מציאות כזה, שהרי מוכח במתניי דפ"ב דאם למעלה צלתה מרובה כשרה, ולא חילקו אם למטה הוי צלתה מרובה או חמתה מרובה, ומה שאנו רואים בחוש למטה חמה מרובה אולי הוא משום סיבה אחרת עיי"ש. [ועיי' בס' פתח הבית למהר"א טיקטין ז"ל (דבר בעתו ח"ב לסוכה דף כ"ב) שנסתפק בזה לדינא בשיטת רש"י].

שיטת ר"ת - התוס' בדף כ"ב הביאו שיטת ר"ת שפירש תירוץ הגמ' שם באופן אחר, דמתניי דידן מיירי למעלה, דהיינו שמי שעומד למעלה ורואה שחמתה מרובה מצלתה פסולה, אבל אם רואה שהאור והסכך שוין כשרה. ומתניי בפ"ב מיירי שעומד למטה ומביט כלפי מעלה, ואם נראה בעיניו שהאור והסכך שוין פסולה, מפני שהאמת היא שהאור מרובה על הסכך אלא מפני שהוא רחוק דומה עיניו קטן, עיי"ש. וא"כ לשיטת ר"ת לא אזלינן בתר למטה אלא בתר למעלה, ואם למעלה היו הסכך והאור שוין כשרה. [ולכאוי' לשיטת ר"ת תירוץ הגמ' הוא רק אליבא דרב פפא דס"ל פרוץ כעומד מותר, אבל לרב הונא בריה דרב יהושע דפרוץ כעומד אסור, אם למעלה היו הסכך והאור שוין פסולה, דבעינן עומד מרובה על הפרוץ. וצ"ב לדידיה איך יתרץ סתירת המשניות. ועיין בערוך לנר בדף כ"ב שתמה בזה].

ולכאוי' לשיטת ר"ת א"צ כלל שיהא צל בסוכה, ולכן אם למעלה הוי פרוץ כעומד הסוכה כשרה אע"פ שלמטה הוי חמתה מרובה מצלתה.^ח וא"כ הא דמבואר במתניי דאם חמתה מרובה מצלתה פסולה, ולשיטת ר"ת כוונת המשנה שאם היה האור מרובה על הסכך פסולה, אין הטעם משום דליכא צל בסוכה, אלא הטעם פשוט משום דחסר בשיעור הסכך, דכיון שהפרוץ מרובה על העומד הוי כאילו אין כאן סיכוך. וכ"כ השפת אמת (בדף כ"ב) דלשיטת ר"ת ליכא דין צל בסוכה, "וכל השיעורים שנתנו חכמים בסכך הוא משום דצריך להיות עומד ולא פרוץ". [וכ"כ הקהלות יעקב (סי' א') בשיטת ר"ת דאין צריך שיהא צל בסוכה, וכתב דאף לר' זירא שחידש דבעינן שיהא אדם יושב בצל סוכה, מ"מ כיון שאין זה מעיקר תנאי הסוכה שיהא בה צל, סגי שיהא אדם יושב במקצת צל, ועיי' מש"כ להלן בד' ר' זירא].

ז. ואאמו"ר שליט"א תירץ בזה דמתניי דהכא ומתניי דפ"ב מיירי בב' דינים נפרדים, דבמתניי דהכא הנידון הוא מצד דבעינן שיהא הסכך עושה צל, (ואע"פ שא"צ שיהא בפועל צל בסוכה כמו שנתבאר לעיל, מ"מ צריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל, ובלא"ה לא מיקרי סכך כמ"ש הראשונים ז"ל), ועיי' קתני במתניי דצריך שיהא עכ"פ מחצה צל בסוכה, ואם חמתה מרובה מצלתה פסולה. אבל מתניי דפ"ב מיירי בדיני ושיעורי הסכך, דהסכך הוא כמו אחד ממחיצות הסוכה וצריך שיהא בו שיעור, ובזה שייכא פלוגתא דפרוץ כעומד. ולפ"ז אפשר ליישב דבמתניי דפ"ב קתני דאם היתה צלתה מרובה מחמתה כשר מצד דין שיעורי הסכך, ואע"פ שלפעמים אין הסוכה כשרה והיינו באופן שלמטה החמה מרובה, מ"מ אין זה שייך להך מתניי אלא הוי דין אחר דצריך שיהא צל בסוכה, ודין זה נשנה במתניי דפירקין דצריך שלא יהא חמתה מרובה למטה, ולא הוצרכה המשנה בפ"ב לבאר דין זה כיון דאין זה שייך לדיני שיעור הסכך אלא הוי דין אחר השייך לפירקין. [ובאמת מצד דין שיעור הסכך א"צ שיהא צלתה מרובה אלא אפילו מחצה כשר, דקי"ל כרב פפא דפרוץ כעומד כשר, אלא דאין המשנה בפ"ב יכולה לשנות דמחצה על מחצה כשרה, שאין דין זה אמת דלעולם הסוכה פסולה מחמת דצריך מחצה צל, ודו"ק].

ח. בתוס' ר"ד בדף כ"ב הביא בשם ר"ת ז"ל שאם היתה מלמעלה כי הדדי כשרה, שאם החמה מלמעלה כוזא אינה מלמטה אלא אסתרא שהיא פלגא דזוזא, והו"ל צלתה מרובה מחמתה. ומבואר מדבריו שצל מתרבה למטה יותר מן החמה, ואם למעלה היו מחצה אור ומחצה סכך הוי למטה צלתה מרובה. וכן מבואר בדברי ר"ת בס' הישר סי' שס"ה שכתב ז"ל הא דדיקנן כי הדדי פסולה מלמטה, שדרכה של חמה להיות מתקצרת ויורדת והצל מרחיב, צא ולמד משחרית וערבית כמה צל האדם מאריך, וכיון שחמה והצל שוין מלמטה לארץ בידוע שהאור מרובה על הקנים מלמעלה וכו'. ולכאוי' זהו כשיטת בעל העיטור ז"ל שהביא הרא"ש בפ"ב שהצל מתרחב למטה. אך לכאוי' בדברי התוס' והראשונים ז"ל בשם ר"ת (וכ"ה בס' הישר סי' שס"ח) נראה דבאמת הוי למטה חמתה מרובה ואעפ"כ כשרה. ויל"ע בזה.

אך צריך ביאור דא"כ מדוע נקטה מתניי "שחמתה מרובה מצלתה", והרי אין זה תלוי כלל בצל וחמה אלא בעינן שלא יהא האויר מרובה על הסכך, והו"ל למיתני שאם האויר מרובה על הסכך פסולה. ועוד קשה דא"כ מדוע כשהפרוץ מרובה על העומד פסולה, והרי משכח"ל דליכא חסרון מצד דיני מחיצות, וכגון שעשה קנה קנה רחוק פחות מג' טפחים דאמרינן לבוד והוי מחיצה גמורה, ומדוע בכה"ג הסוכה פסולה, וע"כ דצריך שהסכך יעשה צל. וכן הוכיחו הרא"ש ותוס' רי"ד הנ"ל דצריך שיהא צל בסוכה מהא דאם עושה הסכך קנה קנה ברחוק פחות מג' טפחים פסולה. [והשפת אמת בדף כ"ב תירץ בשיטת ר"ת דאע"ג דע"י לבוד הוי כסתום, מיהו בסכך בעינן שיהא סתום בפסולת גורן ויקב דוקא, ולכן לא מהני לבוד].^ט

ולכאוי מוכח דגם לשיטת ר"ת בעינן שיהא סכך שראוי לעשות צל, דכל סכך שאינו עושה צל אין לו שם סכך כלל כמו שנתבאר לעיל. אלא דר"ת סובר דא"צ שיעשה הסכך צל למטה ברחוק ממנו, אלא סגי שהוא עושה צל במקומו, דהיינו באויר הסמוך לו תחתיו ממש, דהרי אין זה מדיני הסוכה דצריך שיהא בה צל אלא הוא דין בסכך דצריך שיהא עושה צל וא"כ סגי שהוא עושה צל במקומו ממש. ולכן קתני במתניי דצריך שתהא צלתה כחמתה, דאם הסכך והאויר מחצה על מחצה א"כ הסכך עושה מחצה צל וסגי בזה, אבל אם האויר מרובה על הסכך א"כ חמתו של הסכך מרובה מצלתו ופסול.^י

רש"י ד"ה ור' יהודה מכשיר: בגמרא מפרש פלוגתייהו - המהר"ם גורס בגמ' מפרש "פלוגתייהו במאי", (וכן הגירסא בפ"י רש"י על הרי"ף), כלומר דמפרש בגמ' באיזה סוכה פליגי, כמבואר בע"ב דאיכא מ"ד דבדפנות מגיעות לסכך לא פליגי וכו'. והפני יהושע ביאר דר"ל דא"א לפרש ד' רש"י כפשוטו דמפרש בגמ' במאי פליגי ר' יהודה וחכמים, דהרי לא נתפרש כלל בגמ' במאי פליגי. והפנ"י כתב די"ל דכוונת רש"י דכיון דבגמ' מפרש במאי פליגי אמוראי בשיטת חכמים, דכולהו כרבה לא אמרי ההיא ידיעה לדורות היא וכו' (וכמו"כ נתפרש מדוע כולהו לא אמרי כר' זירא ורבא), א"כ יתכן דאף לרבה עצמו זהו טעמיה דר' יהודה דפליגי משום דס"ל דההיא ידיעה לדורות היא. אך הקשה דבסוגיא דעירובין דף ג' מבואר דאליבא דרבה הא דפליגי ר' יהודה, לאו משום דס"ל דלא בעינן הכירא, אלא דס"ל דאף למעלה מכ' אמה איכא הכירא, ע"ש. [והערול"י כתב דזה גופא כוונת רש"י, דבגמ' בעירובין מפרש פלוגתייהו דר' יהודה סובר דאיכא הכירא, ע"ש עוד].

וכתב הפני יהושע דצ"ל דכוונת רש"י דק"ל כאוקימתא דרבא דטעמא דחכמים משום דבעינן דירת עראי, וכן נקטו הפוסקים ז"ל, וא"כ שפיר מפרש בגמ' פלוגתייהו, דהרי מבואר בגמ' להדיא (דף ז' ע"ב) דר' יהודה אית ליה סוכה דירת קבע בעינן. וכ"כ הערוך לנר.

רש"י ד"ה ושחמתה: המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו - האחרונים ז"ל הקשו דהרי ליכא דין ביטול ברוב בדבר הניכר בפני עצמו, (כמבואר ברש"י לקמן דף ט' ע"ב ד"ה בשחבטן, ובתוס' דף ט"ו ע"ב ד"ה והא אפשר). והמהר"ץ חיות והשפת אמת תירצו עפ"ד הר"ן דכוונת רש"י שהצל בטל בחמה, וכיון שהצל אין בו ממש שפיר שייך דין ביטול. [וכ"כ בהגהות חתם סופר על הט"ז או"ח סי' תרל"ב].

והקהלות יעקב (סי' א' אות ב') כתב דמלבד דין ביטול ברוב מצינו עוד דין של "רובו ככולו", (וילפינן לה מקרא בנוזר דף מ"ב), והם ב' דינים חלוקים, דבמקום שנתערבו כמה דברים זב"ז והנידון אם הכל מותר או אסור וכיוצ"ב אנו

ט. ויש שביארו בשיטת ר"ת דלעולם צריך צל בסוכה, אלא דסגי אפילו במקצת צל, [וכמו שחזינן בדברי רש"י דלולי דין ביטול ברוב היה סגי במקצת צל, ויתכן דר"ת אינו סובר דשייך הכא ביטול ברוב], ולכן אם למעלה הוי מחצה על מחצה כשרה משום דע"ז איכא מקצת צל בסוכה. אבל כשעושה סכך של קנים רחוק פחות מג' ליכא למטה אפילו מקצת צל. אך לכאוי הרי ר"ת מצריך שיהא למעלה מחצה סכך ממש, ואם היה האויר מרובה אפילו במקצת על הסכך פסולה, אע"ג דבכה"ג יש למטה לכה"פ מקצת צל, אלא מוכח דבעינן שיהא הסכך עושה לכה"פ מחצה צל.

י. והנה בפירוש הר"י מלוניל בדף כ"ב סובר כשיטת ר"ת דאם למעלה הוי מחצה על מחצה כשרה, ורק כשהאויר מרובה על הסכך פסולה. ובפ"י הר"י מלוניל במתניי ביאר הטעם דפסולה מפני שהמועט בטל ברוב ונמצא שאין לה סכך כלל, ולכאוי צ"ב מדוע הוצרך לפרש שהמועט בטל ברוב, דבלא"ה כיון דאיכא רוב אויר א"כ הפרוץ מרובה על העומד ופסולה. וצ"ל דמשכח"ל שמצד דיני מחיצות ושיעור הסכך מיקרי עומד מרובה, כגון ע"י דין לבוד, ומ"מ כיון דבסכך בעינן שיהא עושה צל, והכא דאיכא רוב אויר אין הסכך עושה אלא מקצת צל, משו"ה לא מיקרי סכך, וזהו כוונתו במש"כ שהמועט בטל ברוב, דכיון דיש רק מיעוט סכך ואינו עושה הרבה צל אין לו שם סכך כלל.

דנים מצד דין ביטול ברוב, אבל במקום שאנו דנים על דבר אחד מה גדרו אמרינן רובו ככולו, וכגון בסימנים שאנו דנים אם הם שחוטים או לא אזלינן בתר רוב הסימן ואמרינן שחוט הוא, וכן בחצר שאנו דנים אם היא גדורה או פרוצה אזלינן בתר רובה, וכשהרוב גדור חשיבא החצר גדורה. ואפילו אם המיעוט ניכר בפני"ע שייך דין רובו ככולו. וגם הכא אנו דנים על כל הסוכה אם חשיבא שיש לה סיכוך או לא, ונידון בתר רובו והוא מדין רובו ככולו. וכעיי"ז כי בחכמת שלמה (למהר"ש קלוגר ז"ל) או"ח סי' תרל"א ס"א. ועיין בס' זכרון שמואל סי' כ"ט. [ועיין בס' אילת השחר סוף גיטין, ונדפס גם בס' שלמי יוסף סוכה סי' א'].
שם: ועל שם הסכך קרויה סוכה - הפני יהושע העיר דלכאוי לפי לשון המשנה דחמתה מרובה מצלתה, היה לרש"י לפרש דעל שם הצל קרויה סוכה. עיי"ש. [ולפי המבואר לעיל בשיטת רש"י דהא דחמתה מרובה פסולה אין זה משום דצריך שיהא בסוכה צל, אלא הוא דין בסכך דצריך שיהא עושה צל, י"ל דמשו"ה פי' רש"י דע"ש הסכך קרויה סוכה].

מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה ומאי שנא גבי מבוי דתני תקנתא - הריטב"א כתב די"מ דאין הקושיא דליתני במבוי פסולה, דמאי פסול שייך במבוי שהרי אין כאן חובה להכשירו אלא שאם לא הכשירו כראוי אסור לטלטל בו, אלא סוכה היא דקשיא ליה אמאי לא קתני בה תקנתא. וכ"כ בחי' הרא"ה, וכ"כ בתוס' הרא"ש בריש עירובין דל"ש למיתני גבי מבוי פסול, דלישנא דפסול לא שייך אלא בדבר מצוה כגון סוכה ואתרוג. אך הריטב"א הביא די"מ דתרווייהו קשיא ליה, דגם במבוי שייך לשון פסול. וכ"כ הריטב"א בריש עירובין דה"ק פסול ואסור להשתמש בו. ובתוס' הרא"ש שם כתב דאפשר דפריך דליתני "אסור" כדקתני גבי סוכה פסול.

והנה הפוסקים ז"ל דנו בסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, ומיעט חלל הסוכה, האם הסכך כשר או דאיכא חסרון דתעשה ולא מן העשוי וצריך לנענע הסכך. [והמאירי בדף ג' ע"ב כתב דהסכך כשר, ועיין מש"כ בזה שם]. והפמ"ג (סי' תרל"ג משבצות זהב סק"ד) כתב דבסוגיין מוכח דא"צ לנענע, דמקשינן דלגבי סוכה ליתני ימעט, אלמא מיעוט מהני. וכ"כ הצ"ח דלפי מש"כ התוס' דאילו הוי תני לגבי נר חנוכה ימעט הוי משמע דכמות שהיא דולקת ישפילנה, ה"ה לגבי סוכה דמקשינן דליתני ימעט היינו דיכול למעט החלל ולהניח הסכך כמות שהוא, וא"צ לנענע הסכך. [וכתב הצ"ח (בד"ה ומעתה) דלהפוסקים דצריך לנענע הסכך, צ"ל דאין קושית הגמ' דלגבי סוכה ליתני ימעט, אלא הקושיא רק דלגבי מבוי ליתני פסולה]. והפמ"ג הביא שכן מבואר בדברי הריטב"א בסוגיין שתירץ מדוע לגבי נר חנוכה לא קתני ימעט, משום דאפילו אם יש לה תיקון כשישפילנה מ"מ כשעוקרה מקומה היינו פסולה, "מה שא"כ בסוכה ובמבוי שאפשר שלא יגע בהן ומתקנה שימעט אוירה למטה בקרקעיתה". ומבואר להדיא דא"צ ליגע בסכך אלא סגי שממעט הקרקעית. [אך במרומי שדה להנצי"ב ז"ל ובס' פני אריה (למוהר"א"ל צינץ ז"ל) דייקו מלשון רש"י שכתב ימעט "ישפיל", ומה רצה רש"י בזה, אלא דכוונתו לבאר איך ליתני לגבי סוכה ימעט והא פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, ולכן פי' דלגבי מבוי דקתני ימעט היינו ישפיל, וה"ה בסוכה אילו קתני ימעט היינו דישפיל הסכך דליכא חסרון דתולמ"ה].

ועיין בפני יהושע שהקשה איך פרכי' דליתני לגבי סוכה ימעט, דמהיכ"ת צריך התנא להשמיענו התיקון, דפשיטא דאם תיקן הסוכה היא כשרה. ובשלמא לגבי מבוי דקתני ימעט אתא לאשמועינן שאם ימעט הקרקע שתחת הקורה מהני, אע"פ שלא ימעט כל המבוי וא"כ לגבי בני המבוי עומדת הקורה למעלה מעשרים ומ"מ כשרה, אבל בסוכה הרי צריך למעט כל חלל הסוכה וא"כ מאי קמ"ל. ותירץ דגם בסוכה איכא חידוש דכשממעט אויר הסוכה מלמטה כשרה ואין בזה חסרון דתעשה ולא מן העשוי, ואין צריך להשפיל הסכך. וע"ע בפני יהושע בדף ג' ע"ב.

מנא ה"מ אמר רבה דאמר קרא למען ידעו דורותיכם וכו' - יש לדון אליבא דרבה במאי פליג ר' יהודה דמכשיר למעלה מעשרים אמה. ובפשטות יתכן דר' יהודה פליג וסובר דא"צ ידיעה שדר בסוכה, דהרי אמרינן בגמ' (בע"ב) דר' זירא ורבא לית להו דרבה משום דקרא דלמען ידעו דורותיכם מיירי בידיעה לדורות, וא"כ י"ל דגם ר' יהודה סובר דא"צ ידיעה. אבל בגמ' בעירובין דף ג' מוכח דר' יהודה סובר דגם למעלה מעשרים אמה איכא ידיעה. דבמתני' שם נחלקו חכמים ור' יהודה במבוי שהוא גבוה מעשרים אמה, ובגמ' קאמר רב נחמן בר יצחק דטעמייהו דחכמים דפסולה משום דבעינן הכירא דהיינו שתהא הקורה ניכרת, ומקשה הגמ' דכבר נחלקו ר' יהודה וחכמים כעיי"ז לגבי סוכה ואיפלוגי בתרתי למה לי, ומבואר מקושית הגמ' דהפלוגתא לגבי סוכה ולגבי מבוי חדא פלוגתא היא, והיינו דנחלקו אם למעלה מעשרים אמה איכא הכירא וידיעה או לא. וכן מבואר מתירוצ' הגמ' דמשני צריכא דאי אשמועינן גבי

סוכה בהא קאמר ר' יהודה כיון דלישיבה עבידא שלטא בה עינא אבל מבוי דלהילוך עביד אימא מודה לרבנן. ומבואר דבתריויהו הטעם משום דלר' יהודה אפילו למעלה מעשרים אמה שלטא בה עינא. [והרעק"א בעירובין שם הקשה מדוע לא תירצה הגמ' בפשטות דאי תנא סוכה הו"א דגם ר' יהודה מודה דלמעלה מעשרים לא שלטא עינא, אלא דס"ל דבסוכה א"צ ידיעה, אבל במבוי דצריך הכירא מודה ר' יהודה דפסולה, והניח בצ"ע].

והקשה הפני יהושע (בע"ב) דהתוס' בע"ב (ד"ה עד ארבעים) כתבו דהא דקתני בברייתא דר' יהודה מכשיר עד ארבעים וחמשים אמה, ה"ה טובא נמי מכשיר, ולפי המבואר דגם לר' יהודה צריך ידיעה שדר בסוכה אלא דס"ל דאפילו למעלה מעשרים אמה שלטא ביה עינא, לכאוי' ודאי א"א לומר דר' יהודה מכשיר לעולם אפילו גבוהה אלף, וצריך ליתן שיעור עד כמה מכשיר ר' יהודה, וכמו"כ קשה לגבי מבוי, דהתוס' כתבו דאף במבוי מכשיר ר' יהודה אפילו טובא, ולפי המבואר דגם ר' יהודה מודה דצריך הכירא במבוי אלא דס"ל דאף למעלה מכ' אמה איכא הכירא, א"כ כשהיא גבוהה הרבה ליכא הכירא. י"א

דאמר קרא למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכו' - פי' רש"י דאע"ג דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דהיקף ענני כבוד מיהו דרשינן ליה לדרשא. ב' והר"ן הוסיף ביאור ד"למען ידעו דורותיכם" מיותר ואתא לדרשא דה"ק עשה סוכה שתהיה ישיבתה ניכרת לך, ע"ש. וכתב המהר"ם דמבואר מדברי רש"י והר"ן דבלא דרשא, מפשוטו דקרא לא משמע דצריך סוכה שישבתה ניכרת, וכן מוכח מדברי הגמ' בע"ב דאמרין דכולהו כרבה לא אמרי משום דההוא קרא מיירי בידיעה לדורות. והקשה המהר"ם דלכאוי' מפשוטו של מקרא נמי שמעינן סברתו של רבה, דהרי כתיב בסוכות תשבו כדי שידעו דורותיכם היקף ענני כבוד, וע"י מה יזכרו אם לא ע"י שרואים שיושבים בצל סוכה. י"ג וכתב דלולי הדרשא הו"א דיזכרו ע"י עצם היציאה מביתם שהיא דירת קבע לישב בסוכה שהיא דירת עראי, וקמ"ל קרא דצריך שיזכרו ע"י הישיבה בסוכה דהיינו ע"י שרואים הסכך. [ובס' המכתם כתב וז"ל דאמר קרא למען ידעו דורותיכם, פי' רש"י ז"ל דהוא יתר ו' קרי דירתכם וכו', ואית דמפרשי לה מטעמיה דקרא דכיון דמצות סוכה לזכרון הנס דכי בסוכות הושבתי, צריך עשיה בדרך שיראה מיד הסיכוך ויזכור הנס].

למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא - בפשטות הביאור הוא דהוי חסרון בקיום הישיבה בסוכה, דדין ישיבת סוכה שיהא באופן שרואה את הסכך ויודע שדר בסוכה. אך לכאוי' א"א לפרש כן דהרי אם יושב ע"ג כרים וכסתות וע"י נמצא בתוך עשרים אמה מן הסכך ורואה את הסכך, אעפ"כ הסוכה פסולה כמבואר בגמ' בדף ג' ע"ב. וכמו"כ מצינו במתני' לקמן דף י' ע"א דאם פירס סדין תחת הסכך לנאותה כשרה, אע"פ שאינו רואה את הסכך. ומוכח דאין זה דין בישיבת סוכה אלא הוא דין בהכשר הסוכה עצמה, דשיעור הסוכה הוא

יא. וביארו בזה דר' יהודה וחכמים לא פליגי במציאות אם למעלה מעשרים אמה שלטא עינא, דלכו"ע כשאדם הולך ומביט כדרכו אינו רואה מה שלמעלה מעשרים אמה, ואם נושא עיניו רואה אף מה שגבוה הרבה, אלא דבזה פליגי מה מיקרי שלטא ביה עינא, דחכמים סוברים דצריך שיהא שלטא עינא כשהולך כדרכו, ור' יהודה סובר דסגי דאם נושא עיניו ורואה הסכך וזה מיקרי ג"כ דשלטא ביה עינא. וכמו"כ נחלקו לגבי מבוי אם צריך שיהא הכירא כשהולך כדרכו או לא. [וועיין בפ"י הריב"ן (מהדו"ק לרש"י) שכ' וז"ל עד עשרים אמה יכול לראות כפי תומתו את הסכך ואע"פ שאינו מגביה את עיניו ומביט למעלה, ולמעלה מעשרים אמה אינו רואה אלא א"כ מביט ומתכוין לראותו. וע"ע בס' המכתם שכתב וז"ל אמרה תורה עשה סוכה שתהא דירתך ניכרת שכשתהיה בתוכה תכיר "מיד" שאתה דר בסוכה וכו' ולמעלה מעשרים אינו ניכר "מיד" שאתה דר בסוכה שהאור שבין הדפנות והסיכוך הוא "מיד" לנגד עיניו ואינו רואה הסכך לרוב גובהו. ומבואר דגם למעלה מעשרים אפשר לראות הסכך אלא שאינו רואה הסכך "מיד". וכע"ז כ' המאירין].

יב. יל"ע מדוע נקט רש"י היקף ענני כבוד כר' אליעזר (בדף י"א ע"ב), דהרי לר' עקיבא סוכות ממש עשו. [וועיין בח"י פני אריה למוהר"א ל' צינץ ז"ל שעמד בזה]. ולכאוי' משמע כמו שדייק הערוך לנר (בע"ב) מדברי רש"י דלר"ע דסוכות ממש עשו, אין הקרא מתפרש כפשוטו שיזכרו לדורות, דהרי לא היה שום נס בעשיית הסוכות ומאי ידיעה לדורות שייכא, אלא קרא אתא רק לדרשא דרבה, ולכן לא הקשה רש"י דאין מקרא יוצא מידי פשוטו אלא אליבא דר"א אבל לר"ע לא אתא קרא לפשוטו אלא רק לדרשא.

יג. ולכאוי' יש ליישב בפשטות ע"פ המבואר מדברי הראשונים ז"ל הנ"ל דגם למעלה מעשרים אפשר לראות הסכך, אלא דרבה חידש דצריך שיהא הסכך ניכר "מיד", ולא סגי דאם נושא עיניו יכול לראות הסכך. וא"כ מיושב דמפשטיה דקרא דצריך לזכור הנס יתכן דסגי בסכך למעלה מעשרים אמה דעכ"פ רואה הסכך, ומהך דרשא ילפינן דצריך שיהא הסכך ניכר מיד.

באופן שיהא הסכך ניכר דהיינו עד עשרים אמה. וכן משמע בלשון רש"י "עשה סוכה" ששיבתה ניכרת. ועיין בפי' רבינו חננאל שכי' וז"ל רבה אמר וכו' כל סוכה שאינה ידועה דהאי סוכה דמצוה היא "אינה סוכה".

השפת אמת נסתפק האם מהני בסוכה אמלתרא, דלגבי מבוי מבואר בעירובין דף ג' ע"א שאם עשה אלמתרא (צורות חשובות דמסתכלי בהו אינשי וחזו לקורה) כשרה, ולכאוי' נראה דגם לגבי סוכה מהני אמלתרא דעיי' שלטא עינא בסכך. אך כתב דמלשון רש"י "עשה סוכה ששיבתה ניכרת" משמע דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו. ויש לבאר בזה ע"פ הנ"ל דאין זה דין בישיבת הסוכה אלא הוא דין בגוף הסוכה דצריך שתהא באופן שהסכך ניכר, ולא מהני מה שהסכך ניכר ע"י דבר צדדי. [והנה בגמ' בע"ב מבואר דאם היו הדפנות מגיעות לסכך כשרה משום דעיי' הדפנות שלטא עינא בסכך, וצריך לחלק דהדפנות הוו חלק מן הסוכה, וא"כ חשיב דהסכך ניכר ע"י הסוכה עצמה, משא"כ אמלתרא דאינה חלק מן הסוכה].

תוס' ד"ה אמר רבה: קצת קשה ללישנא קמא דבריש עירובין גבי מקצת סוכה בתוך עשרים דאמר רבה וכו' - ביאור

דברי התוס': בעירובין דף ג' ע"א אמר רבה (בלישנא קמא) דמקצת סכך בתוך עשרים ומקצת למעלה מעשרים פסולה, ובמבוי אם מקצת הקורה בתוך כ' ומקצתה למעלה מכ' כשרה. ומקשה הגמ' מ"ש מבוי דכשרה דאמרין קלוש, סוכה נמי לימא קלוש, ומשני אי קלשת הו"ל חמתה מרובה מצלתה, הכא נמי אי קלשת הו"ל קורה הניטלת ברוח, אלא על כרחך נעשו כשיפודין של מתכת הכא נמי ע"כ נעשית צלתה מרובה מחמתה, אמר רבא מפרזקיא סוכה דליחיד לא מידכר מבוי דלרבים מדכרי אהדדי. ופי' רש"י סוכה דליחיד לא מדכר וזימנין דמשתקיל מקצת עובי הסכך הנכנס לתוך עשרים וקיימא כולה למעלה מכ'. [ובלישנא בתרא שם אמרי' להיפך, דבסוכה כשרה ולא החמירו חכמים, ובמבוי החמירו חכמים].

ומבואר מהסוגיא שם דגם ל"ק דרבה מדאורייתא הסוכה כשרה ורק מדרבנן פסולה. ומבואר דהטעם שכשרה מעיקר הדין הוא משום "דאמרין קלוש". ואין הביאור דלא איכפת לן במה שלמעלה מעשרים כיון דאיכא סכך כשר בתוך עשרים, אלא כמ"ש רש"י שם דאמרין רואין את הסכך העליון כאילו ניטל, וכ"כ ר"ח שם דהוי כמאן דליתיה. וצ"ל דלולי דאמרין "קלוש" הו"ל פסולה דכיון שחלק מן הסכך למעלה מעשרים הוי כאילו כל הסכך למעלה מעשרים, אלא דעיי' דין קלוש הוי כאילו הסכך שבתוך עשרים עומד בפני עצמו והו"ב סככין נפרדים.

והקשו התוס' בסוגיין איך ס"ל לרבה דאם מקצת הסכך בתוך עשרים פסולה, והרי רבה עצמו ס"ל דהטעם משום דבעינן ידיעה, וכיון שמקצת הסכך בתוך עשרים שלטא ביה עינא. והנה התוס' בקושיתם נקטו דפסולה מדאורייתא, והיינו מפני שחלק העליון של הסכך שלמעלה מעשרים הוי פסול וממילא חשיב כל הסכך כפסול (ולא נקטינן הסברא ד"קלוש"), ולכן הקשו התוס' דבשלמא לר' זירא ולרבה החלק העליון של הסכך הוי פסול, אבל לרבה גם החלק העליון של הסכך כשר, דכיון שמקצת הסכך בתוך עשרים שלטא ביה עינא. ולכאוי' הביאור בזה דאע"פ שאין העין שולטת בחלק העליון של הסכך, מ"מ בכל סוכה א"צ לראות כל הסכך אלא החלק התחתון, וכשרואה מקצת הסכך הוי כרואה כל הסכך ואדם יודע שהוא דר בסוכה. ד' [וכ"כ הפני יהושע וז"ל דלא שייך הכירא ליושבי סוכה אלא בשטח התחתון ולא במקצתו העליון שאין העין שולט בו]. ומדברי החזו"א (סי' קמ"ג אות ה' ד"ה סוכה) נראה דביאר באופן אחר, דעיי' הסכך שבתוך עשרים העין שולטת בכל הסכך, וכמו דעיי' דפנות מגיעות לסכך שלטא עינא בסכך. ותירצו התוס' דבאמת מעיקר הדין היא כשרה, אלא דחכמים פסלו משום דסוכה דליחיד לא מדכר ושמא ינטל מקצת הסכך התחתון וכו'. והקשו האחרונים ז"ל (ערוך לנר, חזו"א סי' קמ"ג אות ה' ד"ה סוכה) דמ"מ קשה מדוע הוצרכה הגמ' שם לבאר דהטעם דהסוכה כשרה מעיקר הדין משום דאמרין קלוש, והוצרכו לבאר דאע"ג דאי קלשת ליה הו"ל חמתה מרובה מ"מ על כרחך נעשית כצלתה מרובה מחמתה, דלכאוי' בלא"ה מעיקר הדין הסוכה כשרה כיון

יד. וכע"ז כתב הר"ן בעירובין דף ג', דהנה הראשונים ז"ל בעירובין הקשו איך מכשיר רבה (מדאורייתא) במקצת הסכך בתוך עשרים, והרי הסכך העליון שהוא פסול מבטל את הסכך התחתון, וכמו שמצינו לקמן בדף ט' ע"ב לגבי העושה סוכתו תחת האילן שהסכך העליון פוסל ומבטל את התחתון. ותירץ הר"ן וז"ל דכיון דטעמא דסוכה משום היכר כל היכא שמה שיש מן הסכך בתוך עשרים צלתו מרובה מחמתו מה בכך, הגע עצמך שהסוכה היתה גבוהה עשרה ורבה על סככה עד שהוא למעלה מעשרים וכי מפני אותו סכך אין אדם יודע שהוא יושב בצל סוכה הא ודאי ליתא, עכ"ל. ולכאוי' ביאור דבריו דכיון דלרבה הטעם דפסול למעלה מעשרים משום הכירא, א"כ באופן שמקצת הסכך בתוך עשרים, כיון דאיכא הכירא, אף הסכך העליון שלמעלה מעשרים לא חשיב סכך פסול, ואינו מבטל את הסכך שתחתיו.

דשלטא בה עינא. והחזו"א כתב דצ"ל דכוונת הגמ' לבאר אף אליבא דרבא ור' זירא דאית להו טעמים אחרים, אבל לרבה באמת א"צ לסברא דקלוש. וע"ע בפני יהושע.

ר' זירא אמר מהכא וסוכה תהיה לצל יומם מחורב עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה וכו' - הראשונים ז"ל הקשו (מובא לעיל במתני') דר' יהודה מכשיר סוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה, ולית ליה הא דר' זירא ואינו מצריך שיהא בה צל סכך, וא"כ מדוע סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה אף לר' יהודה. [וכמו"כ קשה לרבה ורבא דפליגי על ר' זירא]. ותירצו הריטב"א והר"ן דגם לר' יהודה צריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל, דאל"כ לא מיקרי סכך כלל, אלא דלא בעינן שיעשה הסכך צל בפועל בסוכה, וסכך למעלה מעשרים ראוי הוא לעשות צל במקומו, משא"כ סוכה שחמתה מרובה מצלתה שאין הסכך ראוי לעשות צל.

אבל ר' זירא סובר (אליבא דחכמים) דלא סגי שהסכך ראוי לעשות צל במקומו, אלא צריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל בקרקע הסוכה. ויליף לה מקרא דוסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו', דצריך שיהא הסכך מסתור מן החמה על היושב בסוכה, וכמו דאמר ר' זירא דבעינן "שיהא אדם יושב בצל סוכה". [אמנם גם לר' זירא אין צריך שיהא הסכך נעשה בשביל הצל, דהיינו שיהא עושה צל בפועל בסוכה, דהרי מסקינן בסמוך דאפילו בעשתרות קרנים דבלא"ה איכא צל כשרה, אלא דצריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל בקרקע הסוכה, ולא סגי שהוא ראוי לעשות צל במקומו. ועיין משי"כ להלן בביאור השו"ט דאביי ור' זירא].

ולכאוי משמע דהא דס"ל לר' זירא דצריך שיהא הסכך עושה צל בסוכה, אין זה מדין צלתה מרובה מחמתה, דחכמים פליגי על ר' יהודה בגדר דין צלתה מרובה וס"ל דלא סגי שהסכך ראוי לעשות צל במקומו אלא צריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל בקרקע הסוכה, ובלא"ה לא מיקרי צלתה מרובה. אלא נראה שהם ב' דינים חלוקים, שדין צלתה מרובה מחמתה הוא דצריך שיהא סכך מרובה בשיעור הראוי לעשות צל, וכמו שנתבאר לעיל דזהו דין בגוף הסכך דכל שאינו ראוי לעשות צל אין לו שם סכך כלל. וכלפי הך דינא מודה ר' זירא דמהני אפילו סכך שלמעלה מעשרים אמה כיון שהוא ראוי לעשות צל במקומו, וכמ"ש הראשונים ז"ל בשיטת ר' יהודה. אלא דר' זירא חידש שיש עוד דין דבעינן שיהא הסכך למחסה ולמסתור מן החמה למי שיושב בתוך הסוכה, והיינו שיהא הסכך עומד באופן שיכול לעשות בפועל צל על קרקע הסוכה, ויליף לה מקרא דסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו'.

והנה שיטת ר"ת בתוס' בדף כ"ב דהא דחמתה מרובה מצלתה פסולה היינו למעלה בסכך, אבל למטה אפילו אם חמתה מרובה כשרה. ולכאוי לשיטתו אין צריך שיהא צל בסוכה, טו' והקשו האחרונים דא"כ איך אמר ר' זירא דבעינן שיהא אדם יושב בצל סוכה. ולכאוי יש לבאר ע"פ הנ"ל (וכע"ז כי בקהלות יעקב סי' א') דמצד דין צלתה מרובה מחמתה א"צ כלל שיהא צל למטה בקרקע הסוכה אלא שיהא מחצה סכך הראוי לעשות צל, אלא דר' זירא חידש דין אחר דצריך שיהא הסכך עושה צל ומסתור על היושב בסוכה, וכלפי הך דינא סגי אם יש צל במיעוט הסוכה, דעכ"פ האדם יושב בצל סכך.

והתוס' בע"ב (ד"ה יש בה) כתבו דאפילו אם יש בסוכה צל סכך פורתא היא כשרה אליבא דר' זירא. טז' וצ"ב הסברא בזה, דלכאוי לגבי דין צלתה מרובה מחמתה צריך שיהא צל גמור. וידוע לבאר ע"פ הנ"ל דכלפי עיקר הדין דבעינן

טו'. ונתבאר לעיל דאין לומר דבאמת צריך שיהא צל בסוכה אלא דסגי במיעוט צל, דהרי כשעשה הסכך קנה קנה ברחוק מג' טפחים פסולה, וע"כ דצריך שיעשה הסכך לכה"פ מחצה צל, אלא דר"ת סובר שא"צ שיהא הצל למטה בקרקע הסוכה, וסגי שהסכך עושה מחצה צל במקומו.

טז'. ובביאור דברי התוס' דסגי ב"צל סכך פורתא", יש שנקטו (עיין בס' עמק ברכה) דהסכך עושה צל במקצת ממקום הסוכה, ואפילו כשעושה צל על מקום קטן כלשהו סגי. אך מלשון התוס' לא משמע הכי (ועיין מש"כ בזה להלן בע"ב). ולכאוי הביאור בדברי התוס' דהסכך עושה "צל פורתא" בסוכה, וכוונתם דהוי מקצת באיכות הצל, דאע"פ שהסכך גבוה ואינו מונע השמש מליכנס מן הצדדין, מ"מ הסכך מונע קצת מן השמש ליכנס עכ"פ כנגדו ועושה איזה צל בסוכה. (וכע"ז ביאר בגליון מהרש"א דכוונת התוס' כדברי הר"ן בסמוך שהסכך מונע חום השמש, ע"ש).

והנה המאירי בסוגיין ביאר דברי ר' זירא וז"ל שמתוך שהסכך אינו אלא ד' על ד' וגבוה כ"כ אין צלו מתפשט "לכל הקרקע שתחתיו או לרובו". ויש שנקטו דהמאירי חולק על תוס' וס"ל דלא סגי שיש צל סכך פורתא אלא צריך צל שיהא ברוב הסוכה. אבל לפי הנ"ל יתכן דאין בזה פלוגתא, דגם להתוס' צריך שיעשה הסכך צל ברוב הסוכה אלא דסגי בצל פורתא, וע"ז לא פליג המאירי. (אך יל"ע בלשון המאירי שכתב דצריך שיהא צל ברוב הסוכה, דהרי לכו"ע א"צ שיהא צל ברובה אלא לשיטת רש"י והראשונים ז"ל סגי במחצה צל ומחצה צל ולשיטת ר"ת סגי אפילו אם החמה מרובה למטה).

צלתה מרובה מחמתה מודה ר' זירא דמהני אף סכך דלמעלה מעשרים, אע"פ שאינו עושה צל בתוך הסוכה, וכמ"ש הריטב"א והר"ן בשיטת ר' יהודה, אלא דר' זירא חידש שיש עוד דין דבעינן שיהא הסכך ראוי להיות צל ומסתור מן החמה על היושב בסוכה, וע"ז כתבו התוס' דכלפי הך דינא סגי שהסכך עושה צל פורתא בסוכה. נושית רש"י בדף כ"ב ע"א לגבי סוכה המדובלת (מובא לעיל) שאם היה הסכך קנה עולה וקנה יורד ומתוך כך חמתה מרובה מצלתה, מ"מ כשרה דאמרינן רואין כל שאילו היו מסוככין בשוה היתה צלתה מרובה מחמתה. ולכאוי קשה דהרי לר' זירא לא סגי שהסכך ראוי לעשות צל במקומו, אלא צריך שיהא הסכך עושה צל בפועל בסוכה. ולכאוי צ"ל דרש"י סובר כהתוס' דלגבי דינא דר' זירא סגי שהסכך עושה צל פורתא, ובקנה עולה וקנה יורד הסכך עושה עכ"פ צל פורתא.

עז עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה - הר"ן הקשה דגם בסוכה שהיא פחותה מעשרים אמה, מ"מ וכי יכולין אנו להכחיש המוחש שסכך של ז' טפחים אינו יכול למנוע החמה מליכנס תחתיו אם אין לו דפנות. ותירץ וז"ל ולפיכך אני אומר מתוך הדחק דקים להו לרבנן דעד כ' אמה מגין הסכך וממעט חום החמה למי שהוא יושב תחתיו שאינו מתחמם בה כל כך כאילו היה מגולה, עכ"ל. ולכאוי צ"ב מה מהני שהסכך ממעט חום החמה, והרי ודאי לענין דין צלתה מרובה מחמת לא סגי שהסכך ממעט החום אלא צריך שיהא צל ממש. וידוע לבאר ע"פ מש"כ לעיל דגם ר' זירא מודה דכלפי עיקר הדין דבעינן צלתה מרובה מחמתה מהני אף סכך דלמעלה מעשרים אמה, וכמ"ש הראשונים ז"ל בשיטת ר' יהודה דסגי שיהא סכך מרובה הראוי לעשות צל במקומו, אלא דר' זירא חידש שיש עוד דין דבעינן שיהא הסכך עושה בפועל צל בסוכה, דילפינן מקרא דוסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו' דבעינן שיהא הסכך למחסה מן השמש על היושב בסוכה, וע"ז כתב הר"ן דכלפי הך דינא סגי שהסכך ממעט חום החמה, ומתקיים בזה קרא דוסוכה תהיה לצל יומם מחורב.

ובס' התשב"ץ (סי' קכ"ו) הביא תירוץ הר"ן, וכתב ע"ז "אינו נכון", ותירץ באופן אחר ע"פ מה שיסד דשיעור עשרים אמה הוא רק בסוכה שהיא רחבה ד' על ד' אמות, דהרי בגמ' בע"ב אמרי' דאם הסוכה רחבה טפי אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה, וכתבו התוס' שם (בתירוץ הא') דאין הכוונה דאם רחבה משהו יותר מד' אמות היא כשרה לעולם אפילו אלף אמה, אלא דצריך להיות הרוחב לפי הגובה, והתשב"ץ הוסיף דה"ה בסוכה שהיא פחותה מרוחב ד' אמות, צריך להיות הגובה פחות מעשרים אמה, ולעולם צריך שיהא הרוחב אחד מחמשה בגובה הסוכה, וא"כ מיושבת קושית הר"ן דבאמת אין הסוכה כשרה אלא באופן שהסכך יכול למנוע החמה מליכנס.

[ולכאוי אפשר ליישב קושית הר"ן ע"פ התירוץ הב' בתוס' בע"ב הנ"ל שכתבו דאף בסוכה גבוהה אלף אמה כשרה אם היא רחבה משהו יותר מד' אמות, דקים להו לרבנן דאפילו בגובה אלף אי אפשר שלא יהא צל סכך פורתא אם היתה רחבה יותר מד' אמות. ולפ"ז יתכן דבסוכה שאינה גבוהה יותר מעשרים אמה, אע"פ שאין הסכך מונע החמה מליכנס תחתיו כמ"ש הר"ן דא"א להכחיש המוחש וכו', מ"מ הסכך עושה צל פורתא בסוכה וסגי בזה, (וכן מסתבר דאם סכך גבוה אלף אמה עושה צל פורתא כשהוא רחב יותר מד' אמות, ה"ה דסכך גבוה עד עשרים אמה עושה צל פורתא אע"פ שרחב רק ז' טפחים). ועיין בגליון מהרש"א שנקט דמש"כ התוס' דקים להו לרבנן דאפילו בגובה אלף א"א שלא יהא צל סכך פורתא, כוונתם שהסכך ממעט קצת חום החמה כדברי הר"ן ז"ל].

ובעיקר דברי התוס' דסגי בצל סכך פורתא, יש שהביאו ראיה לזה מהברייתא לקמן דף ז' ע"ב דתניא חמתה מחמת סיכוך ולא מחמת דפנות, כלומר דאם הדפנות עשויות באופן שחמתן מרובה מצלתן אין זה פוסל את הסוכה. ולכאוי הרי ר' זירא מצריך שיהא בסוכה צל מחמת הסכך, וכמו דמסיק בסמוך דבעינן דאפילו אם דל דפנות מהכא איכא צל סכך, (ועיין בשפת אמת במתני' שעמד בזה). ולכאוי מוכח כמ"ש התוס' דסגי שיהא צל פורתא מחמת הסכך, ובסוכה שהיא בתוך עשרים אמה אפילו אם הדפנות חמתן מרובה מ"מ יש בסוכה מקצת צל ע"י הסכך. אך יש לבאר בפשטות דאין כוונת הברייתא באופן שיש בפועל רוב חמה בסוכה, דודאי כיון שאין הסוכה גבוהה מעשרים אמה הסכך עושה צל בסוכה אפילו אם לא היו שם דפנות כלל כמבואר בסוגיין דאפילו אם דל דפנות איכא צל סכך, אלא עיקר כוונת הברייתא לאשמועין דא"צ לעשות הדפנות עבות ורחבות באופן שצלתן מרובה מחמתן, דאפילו אם עשה הדפנות באופן שאילו היתה החמה באה מן הצדדין היתה יכולה ליכנס דרך הדפנות מ"מ הסוכה כשרה, אבל עכ"פ מיירי באופן שאין החמה נכנסת בפועל כיון שהסכך מונע. וכן מבואר בלשון המאירי שם שכ' אבל אם הסכך עשוי כתקנו וכו' אבל הדפנות קלושות עד "שכשתהא החמה זורחן מצידין" נמצאת חמת הסוכה מרובה מצלתה כשרה. ויש להוסיף דהריטב"א בסמוך כתב דאזלינן לפי חצי היום שהחמה עומדת באמצע הרקיע, וא"כ כוונת הברייתא דאפילו אם בשחרית וערבית יש חמה מחמת הדפנות מ"מ כשרה.

למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות - הריטב"א הקשה דלכאוי ודאי הא דבעינן צל מחמת הסכך היינו בחצי היום שהחמה עומדת באמצע הרקיע והסכך עושה צל כנגדו, דאילו קודם לכן ולאחר מכאן שהשמש הולכת מן הצדדים אפילו בסוכה פחותה מעשרים אמה ליכא צל מחמת הסכך אלא מחמת הדפנות. וא"כ קשה איך אמרי' דלמעלה מעשרים אמה ליכא צל סוכה אלא צל דפנות, והרי כשהחמה עומדת באמצע הרקיע אפילו אם הסוכה למעלה מעשרים אמה איכא צל מחמת הסכך. ותירץ דרק ביומי תמוז השמש הולכת באמצע הרקיע ממש והצל מחמת הסכך, אבל ביומי תשרי אפילו בחצי היום השמש נוטה לצדדין, ואם הסוכה גבוהה מעשרים אמה אפילו באמצע היום ליכא צל סכך אלא צל דפנות.

עוד תירץ הריטב"א וז"ל אפילו תימא דבחצי היום ליכא צל דפנות, און הכי אמרינן דכל שלמעלה מעשרים כי איכא צל כגון בשחרית וערבית מחמת דפנות הוא, וכי הוי חצי היום דליכא צל דפנות ליכא נמי צל סכך, והיינו דאמרינן דל דפנות ליכא צל, עכ"ל. וצ"ב בכוונתו שהרי אנו רואים שגם בחצי היום יש צל בסוכה, וכיון שבחצי היום אין הצל מחמת הדפנות ע"כ שהצל בא מחמת הסכך. ועיין בערוך לנר שתמה בזה. ולכאוי צ"ל דכוונת הריטב"א דאע"פ שבחצי היום הסכך עושה צל תחתיו, מ"מ אילו לא היו דפנות היתה החמה נכנסת מן הצדדין לסוכה, ולא היה בסוכה צל, וזה כוונת הריטב"א במש"כ דבחצי היום דליכא צל דפנות ליכא צל סכך, כלומר דאע"פ שהדפנות לבדם אין עושין צל מ"מ גם הסכך לבדו אינו יכול לעשות צל, וכדמסיק הריטב"א דהיינו דאמרינן דל דפנות ליכא צל.

ועולה מדברי הריטב"א דאע"פ שהסכך עושה צל בסוכה, מ"מ כיון דלולי הדפנות היה נכנס בה חמה מן הצדדים פסולה. והנה להתירוץ הא' בריטב"א דביומי תשרי השמש נוטה לצדדין, א"כ החסרון בסוכה גבוהה מעשרים אמה הוא שאין הסכך עושה כלל צל במקומו, וכ"כ בפ"י רבינו חננאל וז"ל הכא אם תסיר הדפנות תמצא צל הסכך במקום אחר רחוק, כלומר דהחסרון הוא שהסכך אינו עושה כלל צל במקום הסוכה אלא במקום רחוק ממנו, וכ"כ בס' המכתם וז"ל וצל הסיכוך אינו נופל תחתיו אלא רחוק ממנה. אך להתירוץ הב' בריטב"א באמת הסכך עושה צל במקומו, ומ"מ כיון דלולי הדפנות היה בה חמה מיקרי דאינו יושב בצל סכך אלא בצל דפנות ופסולה. י"י [ובגמ' מסקינן דהטעם דפסולה משום ד"ל דפנות ליכא צל סוכה". ולהתירוץ הב' הביאור כפשוטו דזהו הטעם שהסוכה פסולה מפני שאילו ינטלו הדפנות יהא בה חמה, אבל להתירוץ הא' אין זה עיקר הטעם אלא היא הוכחה שאין הסכך עושה צל במקומו, דאם תיטול הדפנות לא יהא צל, ומוכח שהסכך עושה צל במקום רחוק מן הסוכה]. י"ט

יז. והנה הר"ן הקשה לעיל דאפילו בסוכה פחותה מעשרים אמה אין הסכך מונע החמה מליכנס. ולכאוי אין כוונתו בזמן שהחמה עומדת באלכסון, דא"כ מה תירץ הר"ן דהסכך מונע החום, דלכאוי כשהחמה נכנסת לסוכה מן הצדדין אין הסכך מונע החום, אלא כוונת הר"ן דאפילו כשהחמה עומדת בחצי היום אין הסכך מונע החמה מליכנס. וצ"ל דכוונתו כמו שנתבאר בד' הריטב"א דלולי הדפנות אין הסכך מונע החמה מליכנס אלא נכנסת מן הצדדין אפילו כשעומדת בחצי היום. אלא דהר"ן נקט דאפילו אם הסוכה פחותה מעשרים אמה יכולה החמה ליכנס מן הצדדין, ולכן הקשה דאף בסוכה שהיא פחותה מכ' אמה תהא פסולה, ותירץ הר"ן דמ"מ בתוך עשרים אמה הסכך לבדו אף בלא הדפנות מונע קצת חום החמה, משא"כ למעלה מעשרים אמה אינו מונע אפילו חום החמה.

יח. ולכאוי קשה דהרי מבואר במתני' דף ט"ו ע"א דבמחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול הסוכה כשרה, והביאור בזה כמ"ש לעיל דאע"פ שהסכך הכשר לבדו אינו יכול לעשות אלא מיעוט צל, וא"כ לכאוי שאר הצל נעשה ע"י הסכך הפסול, מ"מ אמרינן להיפך דכיון דלולי הסכך הכשר לא היה מועיל הסכך הפסול אלא הויה חממה מרובה מצלתה, נמצא דהסכך הכשר הוא שעושה שתהא צלתה מרובה. ולכאוי צ"ב דא"כ גם הכא נימא דאע"פ שלולי הדפנות היתה החמה נכנסת מן הצדדים, מ"מ נימא להיפך כיון דהדפנות לבדם בלא הסכך אין עושין צל א"כ נמצא שהצל נעשה ע"י הסכך ותהא כשרה. וביאורו בזה ע"פ המבואר לעיל דהא דאמר ר' זירא דבעינן צל סוכה אין זה שייך לדין צלתה מרובה מחמתה, אלא ב' דינים הם, דהא דבעינן צלתה מרובה מחמתה הוא משום דבעינן שיהא שיעור סכך הראוי לעשות צל, וכלפי הך דינא אמרינן דאע"פ שמחצה סכך אינו עושה בפועל צל בסוכה כיון שהחמה נכנסת מן המחצה שאינו מסוכך, מ"מ כלפי שיעור סכך סגי בזה שמחצה סכך יכול לעשות צל כשאין המחצה השני פרוץ, אבל כלפי דינא דר' זירא דצריך שיהא הסכך עושה צל בפועל, כיון דלולי הדפנות לא היה בפועל צל בסוכה ע"י הסכך, א"כ הרי אין הסכך עושה צל בסוכה. אלא דלכאוי קשה דמ"מ במחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול תהא הסוכה פסולה משום דינא דר' זירא, דהרי אילו ינטל הסכך הפסול אין הסכך הכשר עושה בפועל צל בסוכה. וצ"ל דאפילו בלא הסכך הפסול היה הסכך הכשר עושה עכ"פ צל פורתא בסוכה, ולגבי דינא דר' זירא סגי בצל פורתא כמ"ש התוס' בע"ב, משא"כ בסוכה הגבוהה מעשרים אמה אילו ינטלו הדפנות אין הסכך עושה אפילו צל פורתא בסוכה.

יט. והפני יהושע נקט בביאור דברי ר' זירא דבאמת הסכך עושה צל בסוכה, אלא דאין צריך לצל הסכך כיון דבלא"ה איכא צל מחמת הדפנות, דע"ש שהקשה דהרי יכול לעשות דפנות שאין מגיעות לסכך, דבכה"ג יהא צריך לצל הסוכה. (וכן משמע

א"ל אביי אלא מעתה העושה סוכתו בעשתרות קרנים הכי נמי דלא הוי סוכה - לפ"ד הראשונים ז"ל לעיל דהחסרון בסוכה גבוהה מעשרים הוא מפני שאין הסכך עושה צל בסוכה אלא במקום רחוק, לכאוי צ"ב מאי ס"ד דאביי להקשות מעשתרות קרנים, דהתם הסכך עושה צל תחתיו בסוכה. וצ"ל דהרי ר' זירא חידש דלא סגי שהסכך ראוי לעשות צל במקומו (כמ"ש הראשונים ז"ל בשיטת ר' יהודה), אלא צריך שיהא הסכך עושה צל בסוכה, ונקט אביי דהטעם הוא משום דבעינן שיהא הסכך נעשה בפועל בשביל צל, וכדיליף ר' זירא מקרא דבעינן שיהא הסכך למחסה ולמסתור מן החמה על היושב בסוכה, [וכ"כ רש"י וז"ל וסוכה תהיה לצל משמע אין סכך אלא "העשוי" לצל, כלומר שהסכך נעשה בשביל הצל]. וע"כ הקשה אביי דהרי בעשתרות קרנים אין הסכך נעשה בשביל הצל. ור' זירא השיב דאין צריך שיהא הסכך נעשה בשביל צל, אלא שיהא הסכך באופן שראוי לעשות בפועל צל בסוכה. [וצ"ל דד' רש"י הנ"ל דאין סכך אלא "העשוי" לצל הם רק לפי הס"ד דאביי ולא למסקנת הגמ'. אך יל"ע דגם במסקנא כתב רש"י (בע"ב ד"ה תרת"י) וז"ל דאין שם סוכה אלא "העשויה" לצל].

התם דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה הכא דל דפנות ליכא צל סוכה - פי' רש"י דל דפנות שחמה באה תחתיה נמצא שמה בטל. והריטב"א הוסיף ביאור וז"ל דבעינן שתהא סוכה ראויה לעשות צל, וכל שראויה לעשות צל אע"פ שאינה עושה צל מחמת מניעת המקום אין בכך כלום, ולא פסלינן לה אלא בשהעיכוב מחמת הסכך שאינו ראוי לצל כמו שהיא עכשיו, היינו כל שהיא למעלה מעשרים דכי מסלקת דפנות מהכא ליכא צל סכך שאין הסכך ראוי לעשות צל. והרש"ש כתב דלכאוי אפשר לפרש באופן אחר, דלולי הדפנות לא מהני צל הסוכה להכשיר כיון דסוכה בלא דפנות פסולה. כלומר דעיקר התירוץ הוא דהתם אמרי' דל עשתרות קרנים מהכא כיון שההרים לא שייכי לסוכה, אבל הכא א"א לומר דל דפנות מהכא כיון דא"א להכשיר הסוכה בלא דפנות.²

רבא אמר מהכא בסוכות תשבו שבעת ימים אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי - פי' רש"י שבעת ימים סוכה של שבעה ותו לא דהיינו עראי. ומשמע דהילפותא דבעינן עראי היא מדכתיב סוכות תעשה שבעת ימים, דהיינו סוכה של שבעה ותו לא. והריטב"א כתב וז"ל פי' מדלא נקט תשבו שבעת ימים בסוכות, ונקט בסוכות תשבו שבעת ימים, משמע שיעשה אותה לישיבה שבעת ימים דהיינו עראי. [ועיין בערוך לנר שהעיר ע"ז]. ובשיטת ריב"ב (הנדפס על הרי"ף) כתב וז"ל אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, מדאמר תשבו ולא קאמר תדורו.

למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע - פי' רש"י שצריך לעשות יסודותיה ומחיצותיה קבועין שלא תיפול. [ברש"י על הרי"ף הגירסא "יתידותיה" ומחיצותיה]. וכתב הריטב"א דמשמע מלשון הגמ' דגם למעלה מעשרים אמה אפשר לעשותה דירת עראי, אלא שאין דרך בני אדם לעשות כן ובטלה דעתו אצל

קצת מלשון רש"י שכתב וז"ל אלא בצל דפנות שהצללין מגיעין זל"ז וכו' "ואין צריך לסכך". אמנם רש"י בהמשך דבריו כתב "דבהאי שיעורא ליכא צל סכך" אלא צל של דפנות. וכ"כ רש"י בד"ה דל "שחמה באה מתחתיה". ולכאוי לפ"ד הפנ"י בין הסכך לבדו, ובין הדפנות לבדם, יכולים לעשות צל, וצ"ב איך יתכן ד"ז.

ולכאוי צ"ב לפ"ד הפנ"י דא"כ מאי משני דל דפנות ליכא צל סוכה. וצ"ל כמ"ש הרש"ש דעיקר התירוץ הוא דא"א לומר דל דפנות כיון דצריך הדפנות להכשר סוכה. אלא דקושית הפנ"י היא שהרי בשביל הכשר סוכה יכול לעשות הדפנות נמוכות מעשרים אמה ובכה"ג ליכא צל מחמת הדפנות וממילא הסוכה כשרה מחמת צל הסכך.

כ. ולכאוי יש להביא מקור לסברא זו מדברי הירושלמי, דבירושלמי איתא בשם ר' יוחנן דהטעם דסוכה למעלה מכ' פסולה משום דלמעלה מעשרים אי אתה יושב בצילה של סוכה אלא בצילן של דפנות, והיינו כד' זירא. ואח"כ קאמר ר' יונה דדוקא אם נתונה למעלה מעשרים אמה לדפנות אבל אם נתונה למטה מעשרים אמה לדפנות כשרה, ור' יוסה פליג ע"ז וס"ל דאפילו אם נתונה למטה מעשרים אמה לדפנות כשרה. וביארו המפרשים (פני משה, ערוך לנר במתני') דכוונת הירושלמי אם היו הדפנות גבוהות עשרים אמה אבל הסכך נתון באמצע גובה הדפנות פחות מעשרים אמה כשרה, ור' יוסה פליג ע"ז ופוסל, דכיון דהדפנות גבוהות עשרים א"כ הרי הוא יושב בצל דפנות. ולכאוי קשה דנימא דל גובה הדפנות מהכא, וא"כ הוא יושב בצל הסכך. וכתבו המפרשים (מראה הפנים שם, וכ"כ האור שמח סוכה פ"ה הי"ד) דצ"ל דר' יוסה פליג על סברת הבבלי דאמרינן דל עשתרות קרנים מהכא. ולפ"ז יהא הדין לר' יוסה שהעושה סוכתו בעשתרות קרנים פסולה, וזהו חידוש גדול. אך לפ"ד הרש"ש יש לבאר דרך בעשתרות קרנים אמרי' דל מהכא כיון דלא שייכי כלל לסוכה, אבל בדפנות שהם חלק מן הסוכה לא אמרינן דל. [ובשיטת ר' יונה דחולק ע"ז יתכן דסובר דגם בדפנות אמרי' דל כלפי החלק שגבוה יותר מן הסכך, דכיון שא"צ לגובה הדפנות בשביל הכשר הסוכה אפשר לומר דל מהכא. וכ"כ הערוך לנר].

כל אדם. דאי לא אפשר לעשות עראי הו"ל למימר למעלה מעשרים אמה אינו עראי אלא קבע. והוסיף שכן משמע מלשון הגמ' במסקנא דאמרין למעלה מעשרים אמה דאדם עושה דירתו דירת קבע "כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק", ומבואר דאפשר לעשותה עראי. אבל התוס' בדף ז' ע"ב (ד"ה כולהו) כתבו "דלמעלה מעשרים לא קיימא אלא אם כן עשאו קבע". וכ"כ הרא"ש בסוגיין ע"י"ש. ומשמע דלעולם א"א לעשות סוכה גבוהה מעשרים באופן שהיא דירת עראי. ולכאוי צ"ל דלא גרסי בגמ' בסמוך כי עביד לה דירת עראי נמי וכו'.

והריטב"א הביא בשם התוספות שכתבו דלמעלה מעשרים אמה אפילו אם סוכה רעועה מאד הו"א דירת קבע, "שהגובה עושה אותה קבע". כלומר דאע"פ שאפשר לעשות סוכה גבוהה מעשרים באופן של עראי, מ"מ ע"י עצם הגובה היא חשיבא דירת קבע. וכתב דלא גרסי בסמוך כי עביד לה דירת עראי נמי לא נפיק, אלא ה"ג למעלה מעשרים אמה דאין אדם עושה דירתו דירת עראי לא נפיק.

למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו עראי - האחרונים ז"ל הקשו דלכאוי גם בסוכה למעלה מעשרים יכול לעשותה עראי, שיכול לעשות דפנות נמוכות מעשרים אמה שאין מגיעות לסכך, וסגי בדפנות עראי. כ"א והפני יהושע כתב ד"ל בדוחק דעיקר הקביעות היא לענין מעמידי הסכך, דכיון שהסכך גבוה עשרים צריך להעמידו ביתידות חזקים. וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרל"ג אות ה') וז"ל ואפשר בשביל הקנים הגבוהים שעליהם מונח הסכך שצריכים להיות חזקים ועבים כשל בית שלא ישתברו מחמת גבהן. [ועיין מש"כ בזה הערוך לנר במתני'].

והרש"ש (בדף כ"ג) הקשה דלכאוי דין דירת עראי נאמר רק על הסכך ולא על המחיצות. [ולכן ביאר הרש"ש (בסוגיין) כוונת רבא באופן אחר, דכיון דכיון שעושה הסוכה גבוהה מעשרים אמה ממילא הו"א דירת קבע, שאין דרך לעשות דירה לכמה ימים גבוהה מעשרים אמה. וכ"כ הריטב"א לעיל בשם התוס']. ולכאוי לפ"ד האחרונים הנ"ל יתכן דבאמת גם לרבא החסרון הוא בסכך, כיון שמעמידי הסכך צריכים להיות קבע חשיב הסכך עצמו קבוע.

והנה הרש"ש נקט בפשטות שדין דירת עראי שייך רק בסכך ולא בדפנות. ועי"ש שהביא שכע"ז מצינו בהא דבעינן סוכה הראויה לשבעה דהיינו דוקא בסכך ולא בדפנות. [ועיין בפני יהושע בסמוך (בתוד"ה כי עביד) שכי' דמדכתיב בסוכות תשבו דהיינו סכך, אלמא דעיקר קפידא דקרא בדירת עראי היא על הסכך, שיעשה הסכך בענין שלא יהא צריך לעשות הדפנות בנין קבע]. וכן מוכח לכאוי לקמן דף כ"א ע"ב דר' יהודה פוסל בסומך סוכתו בכרעי המיטה אם אין יכולה לעמוד בפני עצמה, ולחד מ"ד בגמ' הטעם מפני שאין לה קבע שהסוכה מטלטלת ע"י המיטה, ופי' רש"י דר' יהודה לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן. ומבואר בגמ' שם דאם סיכך ע"ג שפודין של ברזל, ורק המחיצות נעשו ע"י מיטות כשרה, ופי' רש"י שהרי יש קבע לסיכך. ומבואר דדין דירת קבע הוא רק בסכך ולא בדפנות, ולכאוי ה"ה להיפך למ"ד דצריך דירת עראי היינו דוקא בסכך ולא בדפנות.

אך לכאוי יל"ע דבגמ' לקמן ז' ע"ב מבואר דר' שמעון דמצריך ד' דפנות בסוכה ס"ל דסוכה דירת קבע בעינן, וכן ר' יאשיה דמצריך שיהיו הדפנות חמתן מרובה מצלתן ס"ל דסוכה דירת קבע בעינן, ומבואר דגם בדפנות בעינן שיהיו דירת קבע, וא"כ לכאוי ה"ה להיפך למ"ד דירת עראי בעינן שגם הדפנות יהיו דירת עראי. והרי"ף והרא"ש בסוגיין כתבו דאליבא דרבא אם הדפנות מגיעות לסכך "כל שכן דהו"א לה דירת קבע" ופסולה, ומשמע דגם כלפי הדפנות בעינן שיהיו דירת עראי. כ"ב [ויש להוסיף ע"פ המבואר בסמוך דיסוד דין דירת עראי אינו דין באופן עשיית הסוכה אלא דשם דירה של סוכה מיקרי דירת עראי, אלא שאם עושה הסוכה באופן של קבע ה"ז מבטל ממנה שם דירת

כ"א. והב"ח (סי' תרל"ג) נקט דזהו הביאור בלשון הגמ' בסמוך דלמעלה מעשרים אמה אפילו אי עביד לה עראי לא נפיק, דהיינו שעשה המחיצות נמוכות שאין מגיעות לסכך ויכולה לעמוד ביתידות עראי, וכיאר וז"ל ואפ"ה כיון שגובה הסכך הוא למעלה מעשרים אמה שאם היה עושה מחיצותיה מגיעות לסכך היה צריך לעשות יתידותיה קבועין, גם עתה שאין מגיעות לעשות הדפנות עראי, ויתכן דהשיעור תלוי לפי מחיצות המגיעות לסכך.

כ"ב. והב"ח (סי' תרכ"ט) הקשה ע"ד אב"י דקאמר אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך ע"ג וכו', דהרי בלא"ה פסול מפני שמעמיד הסכך בברזל שהוא דבר המקבל טומאה, ותירץ דמיירי שאינו מעמיד הסכך ע"ג המחיצות אלא ע"ג קנים וכדו'. ומבואר דאב"י נקט דאף במחיצות עצמם שייך דין דירת עראי, ולא רק במעמידי הסכך.

ועיין בצ"ח שנקט דהפסול אליבא דרבא הוא בדפנות ולא בסכך, (והוכיח כן מדברי התוס'), וכתב לפ"ז דאליבא דרבא אם מיעט חלל הסוכה א"צ לנענע הסכך, וליכא חסרון דתעשה ולא מן העשוי כיון שאין הפסול בסכך.

עראי. וא"כ אין הבדל בין הסכך לדפנות, דגם כשעושה הדפנות באופן של קבע הי"ז מבטל מן הדירה של דירת עראי. וע"ע בדברי הראב"ד בסמוך. וצ"ב בזה.

שם: הראשונים ז"ל הקשו דבגמ' לקמן דף ד' ע"א מבואר דאם היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה ואח"כ מיעטה ע"י עפר או שבנה בה איצטבא כשרה, וכמו"כ אם היו הוצין יורדין לתוך עשרים כשרה, ולכאוי' לשיטת רבא דהטעם דפסולה משום דירת קבע הרי מ"מ הסכך עומד ע"ג מחיצות גבוהות מעשרים דהו"ל דירת קבע. והמאירי (בדף ג' ע"ב) תירץ וז"ל ונראה הטעם מפני שכל שמיעטה רואין את המיעוט כקרקע גמור, ואילו היה קרקע הרי נמצאו הדפנות שאין גבוהות, ויכול לעשות הבנין עראי, וכל שיכול לעשות עראי כשר אף כשעשאו קבע. וכ"כ הפני יהושע שם.

והראב"ד (בהשגות על הרי"ף) תירץ וז"ל איכא למימר דרבא לא קפיד אדפנות בין דירת קבע לדירת עראי, אלא אסככא, דבעינן סכך הראוי לדופני עראי, וכיון דאיכא הוצין יורדין או אצטבא הא איכא סככא דחזי לדירת עראי. ולכאוי' מבואר כד' הרש"ש הנ"ל דלא נאמר דין עראי אלא בסכך ולא בדפנות. [ועי"ש בראב"ד שהקשה עוד דאם היו הדפנות גבוהות מעשרים והסכך מונח באמצע הדפנות בתוך עשרים תהא ג"כ פסולה, דהרי הדפנות הוו קבע, והרי מבואר לקמן דב' סוכות זו ע"ג זו והעליונה גבוהה מעשרים אמה התחתונה כשרה (אם העליונה חמתה מרובה דליכא חסרון דסוכה תחת הסוכה), אע"פ שהדפנות גבוהות יותר מעשרים, ותירץ ע"פ הנ"ל דכיון דהסכך ראוי לדופני עראי כשרה. ויל"ע דלכאוי' יש ליישב בפשטות דכיון שהדפנות שלמעלה מן הסכך לא שייכי לסוכה ואין צריך אותם להכשר הסוכה, א"כ אנו דנים רק על הדפנות שבתוך הסוכה, ודפנות אלו יכול לעשותן עראי. וכן תירץ הפני יהושע במתני'. ועיין בביאור הלכה סי' תרכ"ח ד"ה העליונה].

א"ל אב"י אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן הכי נמי דלא הוי סוכה - בפשטות ביאור הקושיא הוא דאב"י הוכיח דא"צ שתהא הסוכה דירת עראי, ואפילו אם עשה הסוכה דירת קבע דהיינו ע"י מחיצות חזקות וקבועות היא כשרה. וכ"כ הריטב"א וז"ל פירשו בתוסי' דאב"י סבר דאם איתא דקרא אתא לאשמועינן דבעינן סוכה דירת עראי, הוה לן למימר דתהוי ממש סוכת עראי ונפסול אותה כשהיא בנין חזק וכו'. וכן משמע בלשון רש"י בע"ב (ד"ה משום) שביאר דרבה ור' זירא לית להו דרבה משום קושיא דאב"י דעשה מחיצות של ברזל, "והואיל וקרא לאו דוקא עראי נקט" לא ילפינן מיניה שיעורא, ומשמע דקושיא אב"י היא דלא בעינן דוקא סוכת עראי. [ואף דמצינו תנאים דסברי דסוכה דירת עראי, וכמו שאמר אב"י עצמו בדף ז' ע"ב דרבי ור' יאשיה וכו' כולחו סבירא להו דירת קבע בעינן, ומבואר דאיכא תנאי דפליגי ע"ז וסברי דסוכה דירת עראי, צ"ל דאב"י נקט דהנך תנאי ס"ל דא"צ שתהא דירת קבע אלא אפילו דירת עראי כשרה, אבל א"א לומר דבעינן דוקא דירת עראי].

אך לכאוי' נחלקו בזה הראשונים ז"ל, דהנה בגמ' לקמן דף ז' ע"ב אמר אב"י דרבי ור' יאשיה ור' יהודה וכו' כולחו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן, ר' יהודה דתנן סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ור' יהודה מכשיר. והקשו הראשונים ז"ל דרק רבא הוא דפירש דטעמייהו דחכמים משום דבעינן דירת עראי, אבל אב"י עצמו הקשה על רבא בסוגיין, וס"ל כרבה ור' זירא דאין הטעם משום דירת עראי, ואיך הוכיח מדברי ר' יהודה דסוכה דירת קבע. וכתבו התוסי' שם (ד"ה כולחו) דאע"ג דאב"י סובר דטעמייהו דחכמים דפסולה לאו משום דירת קבע, מ"מ אמת הוא דלמעלה מעשרים לא קיימא אלא אם עשאו קבע, וא"כ מוכח מדברי ר' יהודה דסוכה דירת קבע. וכ"כ הרא"ש בסוגיין.

אבל בעל המאור והרמב"ן (במלחמת ה') כתבו דבאמת לפי קושיא דאב"י אין הוכחה מדברי ר' יהודה דסוכה דירת קבע, וכמו"כ לרבה ור' זירא דלית להו דרבא אין הוכחה דר' יהודה ס"ל סוכה דירת קבע בעינן, אלא צ"ל דאב"י עצמו חזר בו וקיבל דברי רבא שהטעם דחכמים פוסלים סוכה גבוהה מעשרים אמה הוא משום דהויא דירת קבע, ולכן אמר אב"י בדף ז' דר' יהודה סובר דסוכה דירת קבע. וביאר הרמב"ן וז"ל דאילו לרבה ור' זירא לא שמעינן ליה בכולה מכילתין לר' יהודה בדירת קבע כלום טפי מדרבנן, דהא דמכשיר למעלה מעשרים אמה הוא משום קושיא דאב"י. ולכאוי' צ"ב דהרי עכ"פ שמעינן מדברי ר' יהודה דאפילו למעלה מעשרים כשרה, אע"פ שהיא דירת קבע. ולכאוי' מבואר דהרמב"ן מפרש דקושיא אב"י היא דגם כשעושה הסוכה למעלה מעשרים אמה לא חשיבא דירת קבע, והוכיח אב"י דהרי גם כשעשה מחיצות של ברזל כשרה, והטעם דאפילו ע"י מחיצות של ברזל לא חשיבא דירת קבע, וה"ה

דע"י שעשה מחיצות קבועות וחזקות למעלה מעשרים לא חשיבא דירת קבע. וכן מבואר להדיא בחי' הרא"ה בדף ז' ע"ב וז"ל דלרבה ור' זירא למעלה מעשרים אמה "לא חשיב להו קביעותא". וע"ע מש"כ בזה בדף ז' שם.

למעלה מעשרים אמה דאדם עושה דירתו דירת קבע כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק - פי' רש"י עד עשרים אמה דאדם עושה וכו' שפיר דמי דודאי יש בכלל קבע עראי והרי עשה כתורה, ועל כרחך לא הקפידה תורה על העראי אלא לשם שיעור לתת לך שיעור בגובהה שתהא יכולה לעמוד ע"י יתידות עראי. ולכאוי' ביאור דברי רש"י דהוי הוכחה דא"א לפרש שהצריכה התורה שיהא דוקא בנין של עראי, דא"א לפסול כשעשה בנין קבע משום "דיש בכלל קבע עראי", [וצ"ב הסברא בזה, וכי לא יתכן שהקפידה התורה שתהא בדוקא דירת עראי ולא דירת קבע]. אלא ע"כ דלא הקפידה התורה אלא לשם שיעור וכו'.

והתוס' כתבו דמשמע ליה קרא דאתא לשיעורא לאורויי לך מידת גובהה, כלומר בסוכה שאפשר לעשותה עראי. והריטב"א ביאר וז"ל דליכא במשמעותא דקרא שתהא הסוכה עראי, מדלא כתיב הכי בהדיא, אלא שרמז הכתוב שיהא שיעורה ראוי לבנין עראי על דרך העולם וכו', זו היא שיטת רש"י, עכ"ל. והר"ן ביאר וז"ל ונ"ל דמשו"ה משמע לן הכי לפי שאי אפשר לומר שהתורה תצוה מה שאי אפשר לעמוד עליו, דבאיזה דבר נשער אם הבנין ראוי לשבעה בלבד או ליותר מכן, משו"ה משמע לן דבשיעור שאפשר שיעשה בו דירת עראי תליא מילתא. [והערוך לנר הוסיף דהרי מבואר לקמן דף כ"ג דצריך סוכה הראויה לעמוד שבעה ימים, וזה ודאי דבר שאי אפשר לשער שתעמוד רק שבעה ימים לא פחות ולא יותר].

והנה בפשטות ביאור תירוץ הגמ' הוא דבאמת הא דסוכה למעלה מעשרים פסולה, אין הטעם משום דסוכה דירת עראי בעינן, ורבה הדר ביה ממאי דקאמר מתחילה דהטעם משום דהויא דירת קבע, דבאמת אין צריך שתהא הסוכה דירת עראי, וכמו שהוכיח אב"י ממחיצות של ברזל, אלא הוא דין אחר שנאמר שיעור בסוכה שלא תהא יותר מעשרים אמה. והמקור לזה הוא מהא דהצריכה התורה שתהא סוכה הראויה להיות עראי, אבל אין זה מדין דירת עראי אלא הוי רק גילוי מילתא על שיעור הסוכה, וכמ"ש רש"י שלא הקפיד תורה על העראי אלא לשם שיעור "לתת לך שיעור בגובהה" וכו', וכ"כ התוס' דקרא "אתא לשיעורא לאורויי לך מידת גובהה". כג

אך לכאוי' תמוה דהרי מבואר בגמ' בכמה דוכתי דפלוגתייהו דר' יהודה וחכמים היא האם סוכה דירת קבע או דירת עראי, דבמתני' לקמן ריש פ"ב תנן הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, ור' יהודה מתיר, ומבואר בגמ' (כ"א ע"ב) דר' יהודה לטעמיה דסוכה דירת קבע בעינן, והמטה היא דירת עראי, ולא אתי דירת עראי ומבטל דירת קבע. וביומא דף י' ע"א תניא סוכת החג בחג ר' יהודה מחייב במזוזה וחכמים פוטרין, ומבואר בגמ' דר' יהודה לטעמיה דס"ל סוכה דירת קבע בעינן, ומבואר דנחלקו אי סוכה דירת קבע או דירת עראי. עוד יש להעיר דהרי"ף הביא דברי רבא להלכה וז"ל רבא אמר מהכא וכו' למעלה מכ' אמה אין אדם עושה דירתו עראי אלא דירת קבע, ולא הביא כלל מסקנת דברי רבא דהטעם משום דאי אפשר לעשותה עראי, ומשמע דהטעם משום דבעינן דירת עראי. כד

ולכאוי' מוכח דגם למסקנא יסוד הפסול הוא משום דבעינן שלא תהא הסוכה דירת קבע, אלא דרבא תירץ דגדר דירת קבע ודירת עראי אינו תלוי אם בפועל עשה המחיצות חזקות, וכמו שהוכיח אב"י דאפילו עשה מחיצות של ברזל כשרה, אלא גדר דירת עראי תלוי אם הסוכה ראויה לעשותה באופן של עראי או לא, דכל סוכה הראויה לעשותה

כג. והריטב"א הביא בשם התוס' שפירשו דרבא אתי עלה מדר' זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאין ראוי לבילה מעכבת בו, ולכן בתוך עשרים אמה אפשר לעשותה עראי אין עראי מעכב, אבל למעלה מעשרים שאי אפשר לעשותה עראי עראי מעכב. ולפי שיטה זו באמת החסרון משום דבעינן שתהא הסוכה עראי, אלא דבמקום שהיא ראויה להיות עראי, אבל לפי שיטתו הנ"ל דגם למעלה מעשרים אפשר לעשותה עראי א"א לפרש כן. אך הריטב"א דחה פירוש זה, דא"כ סובר "דליכא במשמעותא דקרא שתהא הסוכה עראי, מדלא כתיב הכי בהדיא, אלא שרמז הכתוב שיהא שיעורה ראוי לבנין עראי. ומשמע כנ"ל דאין זה מדין דירת עראי אלא הוא דין שיעור בלבד.

כד. ועוד צ"ב דהראשונים ז"ל כתבו דקי"ל להלכה כרבא דהטעם דסוכה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דירת קבע, משום דקי"ל בעלמא דסוכה דירת עראי בעינן, ואי נימא דגם לרבא אין הטעם דפסולה משום דבעינן דירת עראי, דגם דירת קבע כשרה כמו שהוכיח אב"י, אלא הוי רק דין שיעור בעלמא, דילפינן מקרא דצריך שיהא שיעור הסוכה באופן שתהא ראויה לדירת עראי, איך מוכח מהא דקי"ל דבעינן דירת עראי דהלכה כרבא בטעם הדין דסוכה למעלה מעשרים פסולה.

עראי אפילו אם עשאה קבע יש לה שם דירת עראי, וסוכה הראויה לעשות קבע אפילו אם עשאה עראי יש לה שם דירת קבע. [וכן מבואר בלשון רבינו חננאל שכי' וז"ל רבא אמר וכו' דדירת עראי בעינן, ולמעלה מכי' אמה ודאי דירת קבע הוא ואינה דירת עראי לפיכך פסולה, אבל למטה מכי' אמה דמשכחת לה דעביד איניש דירת עראי, אע"ג דעביד לה מעין דירת קבע נמי נפיק. ולכאוי' ביאור דבריו דלמעלה מכי' אמה ודאי דירת קבע היא, אבל למטה מעשרים אע"פ שעשאה "מעין דירת קבע", מ"מ באמת אין לה שם דירת קבע.] כה

תוס' ד"ה כי עביד: וא"ת וכו' אמאי אמר גשמים סימן קללה בחג והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים בסוכה - בפשטות ביאור קושית התוס' דאע"פ שאינו מחויב לקבוע הנסרים במסמרים, מ"מ כיון שאם רוצה יכול לקבוע במסמרים ממילא א"א לומר דגשמים סימן קללה, כיון שאם רוצה יכול שפיר לקיים המצוה. והפני יהושע תירץ קו' התוס' דאף שיכול לעשותה קבע ולא ירדו הגשמים, מ"מ כיון שעיקר מצותה בדירת עראי ורובא דעלמא עבדי לה עראי שפיר מיקרי הגשמים סימן קללה. ועיין בשפת אמת.

אמנם המרדכי (סי' תשל"ב) והאור זרוע (הלי' סוכה סי' רפ"ה) הביאו שיטת ר"ת דסובר שאם עשה הסכך עבה שאין הגשמים נכנסין לתוכה פסולה, והוכיח ר"ת מהא דבשעת ירידת הגשמים פטור מלישב בסוכה, ואם איתא שיכול לעשות הסכך עבה, "יכסנה יפה יפה ולא תסרח מקפתו ולא יפטר ממצוה". ומבואר מלשונו שהוא מחויב לעשות כן כדי שלא ליפטר משיבת סוכה בשעת ירידת הגשמים. ובשו"ת מהר"ח או"י (סי' קצ"ד) הקשה ע"ז דמצינו בכמה דוכתי שאם יש לו סוכה שמצטער לישוב בה פטור, ולא אמרי' דחייב לעשות סוכה אחרת שלא יצטער בה, ועוד דשיטת ר"ת (לקמן דף י' ע"א) דמותר לפרוס סדין תחת הסכך שלא יהיו עליו וקיסמין נושרין על שולחנו, וא"כ יכול לפרוס

כה. ואאמו"ר שליט"א ביאר בזה, דהנה בעצם הנידון דסוכה דירת עראי או דירת קבע, מבואר בגמ' ביומא הנ"ל דנחלקו ר' יהודה וחכמים אם סוכה חייבת במזוזה משום דהויא דירת קבע או לא, והרי התם אין הפלוגתא בצורת עשיית הסוכה, אלא פליגי בכל סוכה שהיא אם יש לה דין דירת עראי או דירת קבע. ומבואר דאין יסוד הפלוגתא איך צריך לעשות הסוכה, אלא עיקר הפלוגתא היא בשם דירה של סוכה, אם יש לה שם דירת עראי או דירת קבע. ומה שנחלקו בצורת בנין הסוכה אם צריך לעשותה קבע תלוי בפלוגתא הנ"ל, דהנך תנאי דסברי בדף ז' ע"ב דצריך לעשותה באופן של קבע, כגון ר' שמעון דסובר דצריך לעשות ד' דפנות ורבי דסובר דצריך שתהא רחבה ד' אמות וכו', היינו משום דאם עשאה באופן של עראי הרי זה מבטל ממנה שם דירת קבע.

ורבא חידש דהטעם דסוכה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דבעינן דירת עראי. והנה לולי דברי רבא הוה נקטינן דלמ"ד סוכה דירת עראי, היינו דלעולם יש לה שם דירת עראי, מפני שהיא עומדת לשיבת שבעה ימים בלבד, ואין זה תלוי באיזה אופן עושה את הסוכה. ורק למ"ד סוכה דירת קבע צריך לעשותה באופן של קבע, אבל למ"ד דירת עראי אין קפידא שיעשה הסוכה באופן של עראי דוקא. אך רבא חידש דלמ"ד דירת עראי, לא זו בלבד דא"צ לעשותה קבע, אלא להיפך דצריך להקפיד שלא תהא קבע אלא יהא לה שם דירת עראי, דהא דכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים, חידשה התורה בזה דצריך שישב בסוכה שיש לה תורת דירת עראי, ואם יש לה שם דירת קבע פסולה.

והקשה לו אב"י ממחיצות של ברזל. וביאור הקושיא דאב"י תלוי בפלוגתא הראשונים הנ"ל, דבפשטות הביאור דאב"י סובר דלא הקפידה התורה שתהא הסוכה דירת עראי אלא אפילו דירת קבע כשרה. ולפ"ד הרמב"ן והרא"ה הנ"ל ביאור הקושיא דאפילו כשעושה הסוכה באופן של קבע כמו במחיצות של ברזל, מ"מ אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי, דאב"י סובר דשם דירת עראי אינו מחמת שבנין הסוכה הוא באופן של עראי, אלא מפני שהסוכה עומדת לשיבת שבעה ימים בלבד, ואפילו אם עשאה באופן קבוע וחזק אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי. [וכן מבואר בהשגות הראב"ד על הרי"ף שכתב דלאב"י אפשר "דלרבנן אע"ג דס"ל הלכה דירת עראי בעינן, כי עביד לה דירת קבע למעלה מכי' כשרה דלא כרבא", ומבואר להדיא דלרבנן צריך דירת עראי, ומ"מ כשעושה אותה דירת קבע אין זה פוסל, משום דגדר דירת עראי אינו תלוי באופן עשיית הסוכה בפועל, ואפילו אם עשאה קבועה וחזקה אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי]. וכמו"כ מצינו דלמ"ד סוכה דירת קבע בעינן שיהא בה ד' דפנות או רחבה ד' אמות כנ"ל, והרי פשיטא דגם למ"ד דירת עראי, מ"מ סוכה שיש לה ד' דפנות ורחבה ד' אמות כשרה, דמה שהיא עשויה באופן של קבע אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי, דיתכן שתהא דירת עראי שיש לה

ותירץ רבא דאמנם מה שעושה הסוכה באופן קבוע אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי, כלומר דיתכן שתהא דירת עראי שיש לה מחיצות חזקות מחיצות קבועין, וזהו ביאור דברי רש"י "דודאי יש בכלל קבע עראי", כלומר דיתכן שתהא דירת עראי שיש לה מחיצות חזקות וקבועות, ומה שעושה אותה קבועה אין זה מבטל ממנה שם דירת עראי. אבל כשעושה הסוכה באופן שא"א לעשותה עראי אלא קבע, זה מבטל ממנה תורת דירת עראי, וסוכה למעלה מעשרים אמה שא"א לעשותה באופן של עראי ממילא יש לה שם דירת קבע ופסולה. [ולהגירסא בגמ' "כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק", הביאור בזה דכיון דדרך בנ"א לעשותה קבע, א"כ אפילו כשעשאה עראי מ"מ עצם הדבר שעשאה באופן שרגילים לעשות קבע הרי זה מבטל ממנה שם דירת עראי].

סדין גם מפני הגשמים ומדוע מותר לצאת מן הסוכה. והוסיף דכיון שהתורה אמרה לעשות הסכך מפסולת גורן ויקב, ובאלו אי אפשר לעשות שהסכך יציל מן הגשמים, חזינן שהתורה לעשות סוכה שאינה מצלת מן הגשמים, עיי' עוד.

שם: מ"מ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא שייכא למימר שהגשמים סימן קללה - הרעק"א ביאר דבריהם וז"ל דמ"מ יכול לקבוע במסמרות ויהיה יוצא עכ"פ ידי סוכה דאורייתא. כ"י והקשה דהרי בערב יו"ט שעדיין לא ירדו גשמים לא היה קובע הסכך במסמרות כיון שצריך לצאת אף ידי החובה דרבנן, ואח"כ כשירדו גשמים ביו"ט אינו יכול לקבוע דהוי בנין ביו"ט, וא"כ שפיר הוי סימן קללה. ותירץ דמ"מ דחיקא להו לומר דסימן קללה בחג היינו רק ביו"ט ראשון או בשבת שבתוך החג. כ"י והערוך לנר תירץ דליכא סימן קללה כיון שיכול לעשות ב' סוכות, האחת שקובע במסמרות ליכנס בה כשירדו גשמים, והאחת שגשמים יכולים לירד בה לצאת ידי דרבנן.

עוד כתב הערוך לנר דיש לבאר תירוץ התוס' באופן אחר, דבאמת אינו יכול לקבוע הסכך במסמרות כיון שאסור מדרבנן, אך מ"מ לא חשיבי הגשים סימן קללה שאין הקב"ה מראה בזה שאין חפץ בעבודתו כיון שמצות סוכה מדאורייתא יכול לקיים גם כשירדו הגשמים, ומה שאינו יכול לקיים הוא רק מפני ששומע לדברי חכמים, ואף שגם זה רצון הקב"ה שנצטוו לשמוע דברי חכמים מ"מ אין זה שפיכת קיתון על פניו כיון שמצות התורה יכול לקיים.

שם: וי"ל דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי - בפשטות ביאור דברי התוס' שאם עשה הסכך קבע הסוכה פסולה משום דסוכה דירת עראי בעינן, (וכן נראה מדברי הפמ"ג סי' תרכ"ו א"א סק"ב). ואף דרבא מסיק דא"צ שתהא בפועל עשויה באופן של עראי אלא תלוי אם ראוייה לעשותה עראי, חידשו התוס' דזהו רק לגבי הדפנות אבל לגבי הסכך צריך שיהא עשוי באופן של עראי ממש. [והביאור בזה דהרי צריך שהסוכה תהא דירת עראי, אלא דאם עשה הדפנות קבועות וחזקות אין זה מבטל מן הסוכה שם דירת עראי כמו שנתבאר לעיל, אבל לגבי הסכך כיון שהוא עיקר הסוכה, אם עשאו קבוע הרי זה מבטל מן הסוכה שם דירת עראי].

אך השפת אמת הקשה דא"כ לר' יהודה דס"ל סוכה דירת קבע בעינן, מותר לקבוע הסכך במסמרים, ותקשי לשיטתו מדוע גשמים בחג סימן קללה, ובמתני' ריש תענית משמע דהכל מודים בזה. וכן הקשה בס' מרחשת (סי' ט"ו אות י"א). וכע"ז הקשה בס' אור גדול (סי' נ"ה אות י') דר' אליעזר ס"ל בריש תענית שם דגשמים בחג סימן קללה, ואב"י קאמר (בדף ז' ע"ב) דר' אליעזר ס"ל סוכה דירת קבע בעינן. כ"י וכמו"כ יש להקשות דהתוס' בסמוך כתבו דגם לר' זירא בעינן שלא יהא הסכך קבע אלא עראי, והרי ר' זירא לית ליה הא דרבא דסוכה למעלה מעשרים פסולה מפני שהיא דירת קבע. וביארו בזה (עיין בס' עמק סוכות, ובס' ברכת יעקב) דאין כוונת התוס' דפסולה משום דבעינן דירת עראי, אלא הוא דין אחר, דעיקר שם סכך הוא כשעשאו עראי, וכשעושה הסכך קבע אין לו שם סכך כלל. [ועיין בלבוש (סי' תרל"א ס"ג) שכתב דהטעם שאם עשאה מעובה שאין הגשמים יורדים לתוכה פסולה משום "שאין זה שם סוכה עליו" אלא כבית מקורה. ועי' בסמוך].

אבל בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' ס"ו) הביא שהקשו לו על הסמ"ג שפסק "והלכתא דסוכה דירת עראי בעינן", דהרי כבר פסק דסוכה למעלה מכ' אמה פסולה וא"כ מדוע הוצרך לפסוק דסוכה דירת עראי בעינן, ותירץ דנפק"מ לענין דא"צ שתהא הסוכה רחבה ד' אמות כרבי, והוסיף וז"ל ורבותינו האחרונים ילפי מהך הלכתא דבעינן דירת עראי

כו. ומה שאינו יכול לקיים מצוה דרבנן אין זה סימן קללה. ולכא"ו צ"ב דהתוס' בדף ג' ע"א כתבו דמי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, כיון דגזרו חכמים שמא ימשך אחר שולחנו אינו יוצא אפילו ידי חובת סוכה מדאורייתא, דחכמים בטלו קיום המצוה מדאורייתא, ומאי שנא הכא דאע"פ שאסרו חכמים לעשות כן מ"מ מקיים המצוה מדאורייתא. ותירצו בזה דהתם פשע ועבר על דברי חכמים ולכן עקרו המצוה, אבל הכא שיוורדים גשמים אינו יכול לקיים המצוה כתקנת חכמים וליכא פשיעה, ובכה"ג לא בטלו המצוה מדאורייתא. וכ"כ בס' הערות (מהגר"ש אלישיב שליט"א).

כו. אמנם ידוע מש"כ בפ"י המשניות להרמב"ם (סוף פ"ב) וז"ל וירידת הגשמים "בתחילת" הסוכות רמז כי ה' אינו מקבל מעשיהם ברצון, ודייקו מלשוננו דדוקא בליל יו"ט הראשון הוי סימן קללה. וכן הביאו הריטב"א והמאירי בריש תענית (ב' ע"ב) בשם רבינו אפרים. ועיין בביכורי יעקב סי' תרל"ט ס"ק ל"ט מש"כ בזה.

כח. והשפת אמת והאור גדול כתבו דצ"ל דרך בדפנות מכשיר ר' יהודה קבע אבל בסכך עצמו לכו"ע בעינן עראי. וצ"ב הסברא לחלק בזה. והמרחשת שם הוכיח מהסוגיא בדף כ"א הנ"ל דר' יהודה מצריך גם בסכך שיהא קבע. ועיין בפמ"ג שם.

לאפוקי היכא דקבע הסכך במסמרים, ושירדו בה גשמים ילפי נמי מהא, עכ"ל. ומבואר שהטעם משום דבעינן דירת עראי, ותליא בפלוגתא דתנאי אי סוכה דירת קבע או דירת עראי, וא"כ להנך תנאי דסוכה דירת קבע מותר לקבוע הסכך במסמרים.

שם: מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי - מבואר דשיטת התוס' דאם קבע הסכך במסמרים ואין הגשמים יורדים לתוכה פסולה מפני שהסכך קבוע. ויש לדון מדוע מיקרי הסכך קבוע בכה"ג, האם מחמת שאין הגשמים יורדים לתוכה, או מחמת שקובע במסמרים. והנה שיטת ר"ת שאם עשה הסכך מעובה כמין בית ואין הגשמים יורדים לתוכה פסולה, והב"ח (סי' תרל"א) ביאר הטעם כשיטת התוס' דבעינן שיהא הסכך עראי שירדו גשמים לתוכה. ומבואר דנקט דהטעם שהסכך חשיב קבוע לשיטת התוס' הוא מחמת שאין הגשמים יורדים לתוכה, ובכל אופן שאין הגשמים יורדים פסולה. [וכ"כ הערוך לנר דהראשונים ז"ל שחולקים על ר"ת וז"ל דסכך מעובה כשר, פליגי ע"ד התוס' דידן דאם קבע הנסרים במסמרים פסולה]. וכן מבואר בתוס' רבינו פרץ וז"ל אבל בסכך שהוא עיקר סוכה בעינן עראי "ראוי לירד בו גשמים". וכן מבואר בדברי הסמ"ק (מובא בב"י סי' תרכ"ט) שכי' וז"ל צריך לעשות הסכך בענין עראי שיוכלו הגשמים לרדת בסוכה, וכדמפרש בתוספות בפרק קמא. וכן משמע בהגהות מיימוניות (סוכה פ"ה אות ט') שכתב מעשה שסיכך ה"ר שמעון גיסו של ר"ת בנסרים ותקוע במסמרות, ופסלה ר"ת משום דמצלת מן הגשמים. כ"ט

וכן מוכח לכאוי מעיקר דברי התוס', דאם כשרה בכה"ג א"כ אכתי תקשי קוי התוס' מדוע גשמים בחג סימן קללה והרי יכול לעשות הסוכה עבה שאין הגשמים יורדים לתוכה. וכן מוכח מסו"ד התוס' שהקשו לר' זירא דדריש מקרא דסוכה תהיה לצל וגוי' ולמסתור מזרם וממטר, דניבעי שלא ירדו גשמים לתוכה, אלא ודאי משום דבעינן סככה קבע. ומוכח דא"א לעשות סכך שאין הגשמים יורדים לתוכה, דאל"כ אכתי קשה דניבעי שלא ירדו גשמים לתוכה. ובשו"ת מהרי"ל הנ"ל כי דבעינן דירת עראי לאפוקי היכא דקבע הסכך במסמרים, ושירדו בה גשמים ילפי נמי מהא. ומבואר מדבריו דתרוייהו איתנהו בה, דגם קביעת המסמרים בפני"ע חשיבא דירת קבע, וגם מניעת ירידת הגשמים בפני"ע חשיבא דירת קבע. [ולכאוי לפ"ז גם כשקובע הנסרים במסמרים באופן שהגשמים יורדים לתוכה (כגון שיש מעט ריוח בין הנסרים) פסולה].

אבל בס' האגודה (ריש סוכה) כתב וז"ל בעינן עראי שלא יכסה בנסרים נטועים במסמרים. ומשמע דעיקר הטעם רק מפני שקובע במסמרים, ולא הזכיר כלל מניעת הגשמים. וכן הביא המג"א (סי' תרכ"ז סק"ב) דברי האגודה. וגם בשער הציון (סי' תרל"ג אות ו') כתב וז"ל וכתבו התוס' וכו' אבל בסכך שעיקר הסוכה ע"ש הסכך לא מתכשרא מן התורה עד דעביד לה עראי דהיינו שלא יקבע הנסרים של הסכך במסמרים, ולא הזכיר מניעת הגשמים. וכ"כ במחצית השקל (סי' תר"מ סק"ט) דהם ב' טעמים נפרדים, דהתוס' פוסלים מפני שקבעה במסמרים, ור"ת פוסל בסכך המעובה מפני שאין הגשמים יורדים לתוכה, עיי"ש. ל

כ"ט. בקובץ תשובות (הגרי"ש אלישיב שליט"א) דן במה שחידשו מין מחצלת העשויה באופן שמונעת כניסת גשמים לסוכה, אבל יש בה רווחים אשר רואים בהם את הרקיע והכוכבים, האם פסולה לשיטת ר"ת כמו סכך עבה שאין הגשמים יורדים לתוכה. וכתב בפשטות שרחוק לומר שעצם מניעת ירידת הגשמים היא שפוסלת הסוכה לשיטת ר"ת, אלא דסכך עבה כ"כ שיכול למנוע הגשמים הוי סיכוך קבוע ופוסל, וא"כ באופן שאין הסיכוך קבוע והרקיע נראה מתוכו אע"פ שמונע הגשמים אין זה קבוע וכשרה. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך ז"ל (מובא בס' הליכות שלמה מועדים ח"ב). אך יש שהורו להחמיר בזה כיון שאין הגשמים יורדים לתוכה (עיי' ס' קנה בושם ח"ב סי' כ"ו, והביא מבעל מנחת יצחק ז"ל שהסכים לזה). ומלשון

מהרי"ל המובא בסמוך לכאוי משמע דעצם מניעת הגשמים הוי קבע. ל. בשו"ת אבן ישראל (להגרי"י פישר ז"ל) חלק ח' סי' מ"ד כתב דלפ"ד התוס' והאגודה דאסור לקבוע הסכך במסמרים, ה"ה דאסור לקשור הסכך לסוכה, ועפ"ז עורר שהמסככין במחצלת וקושרים אותה לסוכה כדי שתתקיים ברוח מצויה, יש לחוש שהיא פסולה משום דע"ז הוי קבע, עיי"ש. [ונקט דאע"פ שהגשמים יורדים לתוכה, מ"מ ע"י עצם הדבר שהסכך קבוע למקומו ואינו מטלטל חשיב קבע]. ולכאוי יש לדון בזה דרך כשקובע במסמרים חשיב קבע אבל כשקושר אין זה קביעות. והעירו ע"ז דהרמ"א (סי' תרכ"ט ס"ז) כתב דאסור להניח על הסכך כלי המקבל טומאה להחזיקו, דהו"ל מעמיד בדבר המקבל טומאה, ומבואר בדבר שאין מקבל טומאה מותר להניחו על הסכך שיעמוד במקומו, וליכא בזה חסרון דהסכך נעשה קבוע. והמשנה ברורה (סי' תרכ"ט סק"ו) כתב דיש לזהר שלא לקשור הסכך בחבלים המקבלים טומאה, ומבואר דנקט בפשטות דאין איסור לקשור הסכך מצד דהו"ל קביעות. ועמד בזה באבן ישראל ח"ט עמ' קי"ט. ועיי' בס' סוכת חיים מש"כ בזה.

והט"ז (סי' תרל"ה סק"ב) כתב בשיטת ר"ת דסכך עבה שאין הגשמים יורדים לתוכה פסול רק מדרבנן "שלא יהא כמין בית". וכ"כ החיי אדם (סי' קמ"ו אות י"ח) והמשנה ברורה (סי' תרל"א סק"ו) דהטעם דפסולה לר"ת הוא מדרבנן משום גזירת בית. והפמ"ג (שם) הקשה על הט"ז דבתוס' בסוגיין מוכח דפסולה מדאורייתא. אך לכאוי' הט"ז נקט דדברי התוס' לא שייכי לשיטת ר"ת, דהכא פסול מפני שקבע במסמרים והו"ל קבע, ובסכך עבה פסול רק מדרבנן מפני שדומה לבית. לא

והטור והשו"ע (סי' תרכ"ט ס"ח) הביאו בשם הסמ"ק שנהגו העולם שלא לסכך בנסרים רחבין כלל, משום דלמא אתי לסכך בהם בקביעות בענין שאין הגשמים יכולין לירד בה. וזהו כדברי התוס' שאם קבע הנסרים בענין שאין הגשמים יורדים פסולה. ולענין סכך עבה שאין הגשמים יורדים לתוכה פסק הטור (סי' תרל"א) דלא כר"ת, וגם השו"ע (שם) לא הזכיר דברי ר"ת. [ועיין בפרישה שם אות ג' שעמד בזה]. ולכאוי' מבואר דהטור והשו"ע נקטו דהכא אין הטעם שפסולה מחמת מניעת הגשמים, אלא מפני שקובע במסמרים. וכן מבואר מדברי המשנ"ב שבסי' תרל"ג (בשעה"צ הנ"ל) הביא להלכה שיטת התוס' דאם קבע הנסרים במסמרים פסולה, ולגבי סכך עבה שאין הגשמים יורדים פסק המשנ"ב (סי' תרל"א סק"ו) דבדיעבד יש לסמוך על המכשירין החולקים על ר"ת.

דף ב' ע"ב:

כולהו כרבה לא אמרי - הפני יהושע הקשה מנ"ל דרבא ור' זירא פליגי על רבה, דלכאוי' יתכן דאית להו טעמא דרבה אלא שהוסיפו דאפילו במקום שהדפנות מגיעות לסכך ואיכא, מ"מ יש טעם אחר לפסול משום דאין אדם יושב בצל סוכה או דהו"ל דירת קבע. וכתב דלכאוי' י"ל דכיון דאפילו לרבה גופא צ"ל דר' יהודה דמכשיר היינו משום דס"ל דההיא ידיעה לדורות היא ופליג בזה על חכמים, א"כ לא מסתבר לומר דר' יהודה וחכמים פליגי בתרתי, בטעמא דרבה ובטעמא דר' זירא ורבא, ולכן נקטו דאפילו לחכמים ההיא ידיעה לדורות היא. עיי"ש עוד. ועיין בערוך לנר.

ההיא ידיעה לדורות היא - פי' רש"י בידיעת דורות הבאין היקף סוכות ענני כבוד הנעשה לאבות. וכתב הערוך לנר דמשמע מלשון רש"י דרך לר' אליעזר (בדף י"א ע"ב) דסובר דענני כבוד היו, שייך לומר דידיעה לדורות היא, דצריך לעשות זכרון לנס ענני כבוד, אבל לר' עקיבא דסוכות ממש עשו, א"כ אין כאן נס ומאי ידיעה לדורות שייך בזה, וע"כ דלדידה אין פירוש הפסוק כפשוטו אלא אתא לדרשא דרבה דבעינן היכר. לב' אבל בפ"י רבינו חננאל כתב וז"ל ידיעה לדורות וכו' כיון שרואין שעושין סוכות ומניחין בית דירתן ויושבין בימות החג בסוכה שואלין מפני מה עושין כך "ומגידין להן אבותיהם מעשה יציאת מצרים". ומבואר דהידיעה היא שיזכרו מעשה יציאת מצרים, וזה שייך גם לר"ע דסוכות ממש עשו. וכ"כ הט"ז (סי' תרכ"ה) דלר' עקיבא כוונת המצוה היא שזכור הנס דיציאת מצרים. (ועיין בב"י וב"ח שם).

והנצי"ב ז"ל במרומי שדה כתב דרש"י סובר דגם ר' עקיבא מודה לר' אליעזר, ורק בחנייתן היו סוכות ממש אבל במסען היו ענני כבוד, והידיעה היא בתרויהו, ורש"י נקט הפשוט לכו"ע. [והגמ' בדף י"א ע"ב שפיר מקשה לר' עקיבא דגם סוכות ממש היו א"כ אין הוכחה יהיה דוקא מענני כבוד ולא מאינך סוכות].

כר' זירא נמי לא אמרי ההוא לימות המשיח הוא דכתיב - פי' רש"י אבל סוכת מצוה אינה לצל. והנה גם לר' זירא אין צריך שיעשה הסוכה בשביל צל, שהרי אף בעשרות קרנים שאינו עושה הסוכה בשביל צל כשרה, אלא דלר' זירא צריך שתהא הסוכה ראויה לעשות צל, דיליף מקרא דבעינן שיהא הסכך ראוי להיות לצל על היושב בסוכה, וע"ז

לא. והלבוש (סי' תרל"א ס"ג) כתב דהטעם שאם עשאה מעובה שאין הגשמים יורדים לתוכה פסולה משום "שאין זה שם סוכה עליו" אלא כבית מקורה, ומשמע דפסולה מדאורייתא. ולפי המבואר לעיל דהטעם דפסול התוס' כשקבע במסמרים אינו משום דבעינן דירת עראי אלא משום שאין עליו שם סכך, יתכן דזהו גם הטעם בשיטת ר"ת כמ"ש הלבוש "שאין שם סוכה עליו".

לב. אמנם גם רש"י בפ"י על התורה (ויקרא כ"ג מ"ג) פירש כי בסוכות הושבתי "ענני כבוד". ועיין בפ"י הר"א מזרחי שם שכתב דנקט רש"י כר' אליעזר, משום דכך הוא משמעות הלשון כפי פשוטו, ד"הושבתי" משמע שהקב"ה הושיבם והיינו בענני כבוד ולא שעשו לעצמם סוכות. וא"כ יתכן דמשו"ה נקט רש"י גם בסוגיין כר"א. ועיין בס' עמק סוכות. וע"ע מש"כ בזה בדף י"א ע"ב.

פליגי רבה ורבא וס"ל דא"צ שיהא הסכך ראוי לעשות צל בסוכה. [ולשיטתם הא דבעינן צלתה מרובה מחמת היינו שיהא הסכך ראוי לעשות במקומו כמ"ש הריטב"א והר"ן במתניין].

והקשה הפני יהושע דהרי קי"ל שצריך לעשות הסכך לשם צל, כדאיתא בדף ח' ע"ב סוכת גנב"ך כשרה, ואמר רב חסדא והוא שעשאה לצל, ופ"י רש"י וז"ל דאע"ג דסוכה לשם חג לא בעינן לשם סוכה בעינן ולצל הוא דמקריא סוכה שסוככת מן החורב. [והנה הפנ"י הקשה רק על רבה ורבא דפליגי על ר' זירא, ועיין ברש"י שכתב דיש לתרץ בדוחק דרב חסדא אזיל בשיטת ר' זירא. אך צ"ב דגם לר' זירא א"צ שיעשה הסוכה בשביל צל, כדמוכח מעשרות קרנים דאינו עושה הסוכה בשביל צל, אלא דלר' זירא צריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל בסוכה].

והנצי"ב ז"ל במרומי שדה (בדף ח') ובס' חלקת יואב (או"ח סי' כ"ח) תירצו דהא דבעינן שיעשה הסוכה לשם צל היינו דוקא בסוכה שלא נעשית לשם מצוה, כמו התם דמיירי בסוכת גנב"ך ור"קב"ש, אבל בסוכה שנעשית לשם מצוה א"צ לעשות לשם צל. והביאור בזה דהא דצריך לעשות לשם צל היינו משום דבלא"ה לא מיקרי סוכה, וכמ"ש רש"י שם וז"ל דאע"ג דסוכה לשם חג לא בעינן לשם סוכה בעינן ולצל הוא דמקריא סוכה, אבל כשעושה לשם מצוה נקראת סוכה מחמת מצותה. [ולכאוי לפ"ז סוכת גנב"ך ור"קב"ש שנעשית בעשרות קרנים פסולה, שאין כאן כוונה לשם מצוה ולא לשם צל].

כמאן אזלא הא דא"ר יאשיהו א"ר מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך אבל דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה - התשב"ץ (ח"א סי' קכ"ו) הקשה דא"כ איך פסיק התנא במתניין וקתני בסתמא דסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, והרי איכא אופנים שהיא כשרה, לר' יאשיהו כשהדפנות מגיעות לסכך, ולרב הונא בסוכה רחבה מדי אמות. וכתב דמתניין בסתם סוכה מיירי, וסתם סוכה אין דפנותיה מגיעות לסכך כל שהיא גבוהה הרבה, דכיון דסגי לה בדפנות עשרה טפחים אינו מגביה הדפנות כ"כ עד שיהיו מגיעות לסכך. [ואפילו בהילני המלכה אמרי' בגמ' דרכה של מלכה לישב בסוכה שאין דפנות מגיעות לסכך משום אוירא]. וכן נמי סתם סוכה עושין אותה בני"א ד' אמות על ד' אמות, דכיון דלשכיבה בעו לה בציר מדי על ד' אמות לא חזיא לשכיבה, ומשו"ה אמרי' דבית שאין בו ד' אמות פטור מן המזוזה ומעקה, ויותר מדי אמות נמי לא עבדי לה, דכיון דלא בעי לה אלא לשבת ימי סוכה לא מרוחי לה טפי, וא"כ סתמייהו דאינשי עבדי סוכה שיש בה ד"א על ד"א ולא בציר מהכי ולא טפי נמי.

וכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא בה עינא - פ"י רש"י שלטא ביה עינא דרך דפנות. וכן נקטו התוס' דשלטא ביה עינא ע"י הדפנות, והקשו מאי שנא ממבוי ונר חנוכה דלא אמרי' דמשלט שלטא בה עינא ע"י הכתלים. ותירצו דקורה טפח לא שליט בה עינא כמו בסוכה דרחבה טפי. וכן תירץ הר"ן, וכ"כ הרשב"א בעירובין דף ג' ע"א. [וכתב הרשב"א שם דלפ"ז אם היתה הקורה רחבה שבעה טפחים (כמו הסכך) כשרה דשלטא בה עינא. והמאירי שם תמה איך נשמט התלמוד מלהזכיר דין זה. ובחי' הר"ן שם כתב וז"ל אלא שאני חושש לומר דכיון דאין דרכה בכך אלא בטפח בלבד לא פלוג בה רבנן].

אבל הריטב"א כתב וז"ל פירוש לאו משום דהשתא דדפנות מגיעות לסכך מעייני בה טפי, דהא אמאי, ותו הרי מבוי שהדפנות מגיעות לקורה ופסלי ליה משום דליכא היכירא. ודוחק הוא לומר דשאני התם שאין הקורה רחבה אלא טפח. אלא עיקר הפירוש דאע"ג דכל למעלה מעשרים אמה אין דרך להגביה עיניו, מ"מ כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן ושלישית טפח, ודפנות מגיעות לסכך, ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי, א"א שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך.

וכתבו הערוך לנר והשפת אמת דנפק"מ בזה אם רק דופן אחד מגיע לסכך, דלפ"י רש"י ותוס' והר"ן סגי בזה כיון דשלטא ביה עינא ע"י אותו דופן, (דהרי במבוי ונר חנוכה איכא רק דופן אחד ואפ"ה הקשו דנימא דשלטא ביה עינא), אבל לפירוש הריטב"א צריך שכל הדפנות של הסוכה יגיעו עד הסכך למען יראה עצמו מכוסה ועומד. וכתב הערול"ן דמלשון הגמ' דקאמר "דפנות" מגיעות לסכך משמע דלא סגי בדופן אחד. [ועיין בס' משנת אליהו סי' ב' אות ד'].
והמאירי בעירובין (בבית הבחירה) שם תירץ קושית התוס' וז"ל אלא שזו של סוכה אני מפרש בה שמתוך נויין שבה

אדם נותן עיניו בכותל, ואינו מפסיק בהבטתו עד שיראה אל כולה וכשהוא מביט בראש הדופן המחובר לסכך קצה הסכך הסמוך לו נראה עמו וישיבתו תחת הסכך ניכרת לו. ומבואר מדבריו דעיקר הטעם מחמת שיש בה נויי סוכה ואדם נותן עיניו בהן. ובחי' המאירי שם הוסיף וז"ל דמסתמא דפני הסוכה מציירין ומעטרין אותן בקרמין ובנויין

ויוצאים חוץ לכתלים מבחוץ, ומתוך חידוש אותן ציורין שלטא ביה עינא לסכך. [ועיין במאירי בסוגיין שביאר ב' טעמים בהא דשלטא עינא ע"י דפנות, ולא הזכיר שהוא מחמת נויי הסוכה].

כיון דדפנות מגיעות לסכך וכו' - הערוך לנר (בדף ד' ע"א ד"ה ובנה אצטבא) כתב דמסתבר דדפנות מגיעות לסכך מיקרי דוקא אם מגיעות ממש עד הסכך, אבל אם יש הפסק מועט אפילו פחות מג' טפחים דאמרי' לבוד, אין העין שולטת בסכך ע"י הדפנות. אבל הקרבן נתנאל (אות ת') נקט דאם רחוק פחות מג' טפחים מיקרי שפיר דפנות מגיעות לסכך. [וכן משמע לכאוי מדברי הריטב"א שהביא הערולי"נ שם].

כמאן אזלא הא דא"ר חנן בר רבה א"ר מחלוקת בשאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושולחנו וכו' כמאן דלא כחד - כתב רש"י (להלן ד"ה אבל) וז"ל וטעמא דפסול למעלה מעשרים לא ידיע לן כדאמרן לעיל דהך לא כחד. והתוס' הביאו דיש מפרשים משום דהו"ל לול של תרנגולין כיון דגביהה וקטנה כולי האי. ולכאוי הביאור בזה דאין לה שם סוכה כלל, שאין זו צורת סוכה. וכן מבואר מלשון התוס' שכי' דאם מחזקת טפי מכדי ראשו ורובו נפקא מכלל לול של תרנגולים "לאקרוי סוכה". [והשפת אמת (בע"א ד"ה מנא) כתב לפ"ד התוס' דלרב חנן הסוכה פסולה רק מדרבנן. אך בפשטות גם לרב חנן פסולה מדאורייתא מפני שאין לה שם סוכה כלל כמו שנתבאר].

והמאירי כתב וז"ל ולרב חנן כל שמחזקת יותר מכדי ראשו ורובו ושולחנו כשרה וכו', ואע"פ שמ"מ אין כאן צל סכך ודלא כר' זירא, ולא נתברר טעם לדבריו, אלא שאפשר שהוא סובר שכל שהיא רחבה כשיעור זה אפשר שלא להיות שם צל סכך וכעין טעמו של זירא, אלא שאמר דלא כחד על מה שהוספנו על ר' זירא שתלינו את דבריו בשיעור ד' אמות.

אלא רב הונא ורב חנן בר רבה נימא בהכשר סוכה קמיפלגי - הריטב"א ביאר הטעם דהוי ס"ד למימר הכי, משום דתרווייהו אמרו משמיה דרב, וא"כ מסתבר דתרווייהו מודו דרב אמר בסתמא מחלוקת בשיש בה הכשר סוכה אבל יש בה יותר מכדי הכשר סוכה ד"ה כשרה, ואינהו פליגי אליבא דנפשייהו דמר סבר הכשר סוכה בד' אמות ומר סבר הכשר סוכה בז' טפחים, וכל אחד פירש דברי רב לפי דעתו.

רש"י ד"ה משום צל: דאי משום משלט עינא בטפי מד' אמות פורתא לא שלטא בה עינא - במסורת הש"ס כתב דתיבת פורתא אין לו מובן. והרש"ש כתב דכוונת רש"י שאם הסוכה רחבה הרבה מאד ודאי שלטא עינא בסכך, (דלא כדברי התוס' בד"ה כר' זירא), והשמים יוכיחו, אלא דמ"מ פסולה דלא רצו חכמים לתת דבריהם לשיעורים, משא"כ לטעמא דצל דאיכא שיעור ד' אמות, ושיעור זה מצאנוהו בכל דוכתא. ובמרומי שדה כתב דכוונת רש"י שאם הסוכה רחבה הרבה באמת כשרה אליבא דרבה, אלא משום דלשון רב הונא משמע דרחבה מד' אמות רק כל שהוא, ובזה ודאי לא ידיע. ועיין בהגהות דברי נחמיה.

תוס' ד"ה וכיון: ולא דמי לנר חנוכה וקורת מבוי וכו' - הטור (או"ח סי' תרע"א) כתב לענין נר חנוכה בשם רבינו יואל ז"ל דדוקא אם מניחה בחוץ למעלה מעשרים אמה פסולה, אבל כשמניחה בבית אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה דשלטא בה עינא. והטור עצמו חולק וז"ל ונראה לי שאין הנידון דומה לראיה, דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג וכיון שהמחיצות מגיעות לגג על ידם תשלוט עינו בגג, אבל הכא שצריך שתשלוט עינו בנרות, כיון שהיא למעלה מעשרים דלא שלטא בה עינא מאי נפקא מיניה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו, בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי. ועיין מש"כ בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' מ"ז) בביאור קושית הטור. וע"ע בבית יוסף ודרכ"מ שם.

והט"ז (שם סק"ה) כתב וז"ל נלע"ד דלא מסתבר כאן להכשיר בנר ע"י הדפנות, כי עיקר מצות נר חנוכה היא בצאת הכוכבים, וכל שהוא גבוה למעלה מכ' אמה אין העין הולך שם דרך הדפנות, כי גם הדפנות עצמן אינם נראים בלילה. ובשו"ת פנים מאירות (שם) הקשה דא"כ אף בסוכה גבוהה מעשרים שהדפנות מגיעות לסכך נימא שבליילה היא פסולה כיון דלא שלטא עינא ע"י הדפנות. ולכאוי יש ליישב ע"פ המבואר לעיל (בע"א) דהא דבעינן אליבא דרבה שיהא אדם יודע שיושב בצל סוכה, אין זה דין בישיבה בסוכה דבעינן שיהא באופן שרואה הסכך, אלא הוא דין בהכשר הסוכה עצמה, דשיעור הסוכה הוא באופן שהיא הסכך ניכר. ולפ"ז יתכן דא"צ שיהא הסכך ניכר בפועל בכל שעה, ואפילו

בלילה שאין הסכך ניכר ע"י הדפנות היא כשרה, דחשיבא שפיר סוכה ששיבתה ניכרת, (ויתכן דלעולם אין הסכך ניכר כ"כ בלילה אפילו בפחותה מכ' אמה). אבל לגבי נר חנוכה דהטעם משום פרסומי ניסא, צריך שיהא ניכר בפועל ונראה לעיני בני"א ההולכים ברה"ר, וכיון דבפועל בלילה אין הנר ניכר ע"י הדפנות לא יצא יד"ח.

תוס' ד"ה יש: לבסוף מסיק דרב הונא סבר מראשו ורובו ושולחנו עד ד' אמות פליגי יותר מד' אמות כשרה ותימה וכי נכשיר ברחבה משהו יותר מד' אמות וכו' - המהרש"א ביאר הא דהוצרכו התוס' להקדים דמראשו ורובו ושולחנו עד ד' אמות פליגי, משום דאילו הוה סבר רב הונא דשיעור סוכה הוא ד' אמות, ור' יהודה וחכמים נחלקו דוקא בשיעור ד' אמות, ודאי איכא למימר דלעולם צריך להיות הרוחב לפי הגובה כשיעור זה, ואם גבוהה הרבה צריך שתהא רחבה הרבה. אבל כיון דמסיק דהפלוגתא היא משיעור ז' טפחים עד שיעור ד' אמות, ונקטו התוס' בקושיא דבכולהו שיעור הגובה הוא עד עשרים אמה, ואין מחשבין הגובה לפי רוחב הסוכה, ע"כ הקשו איך יתכן דאם רחבה משהו יותר מד' אמות תהא כשרה אפילו גבוהה אלף אמה. ועיין במהר"ם.

שם: וי"ל דלעולם צריך הרוחב לפי הגובה לפי חשבון ד' אמות עשרים - המהרש"א כתב דלתירוץ התוס' ה"ה אם היתה הסוכה פחותה מרוחב ד' אמות צריך לחשב הגובה לפי חשבון זה, ואפילו בפחותה מעשרים אמה פסולה. וכ"כ התשב"ץ (מובא בגליון הש"ס) דלעולם צריך שיהא הרוחב אחד מחמשה בגובה הסוכה, ומשו"ה אמרי' מחלוקת שאין בה אלא ד' אמות וכו', ולא אמרי' מחלוקת כשהיא "עד" ד' אמות דהוה משמע דמשבעה טפחים ועד ד' אמות כשרה בגובה עשרים אמה.

ולכאוי' תמוה דא"כ מדוע נקט התנא שיעור עשרים אמה, והרי ברחבה פחות מד' אמות פסולה אף בפחות מכ' אמה, וביותר מד' אמות כשרה אפילו גבוהה יותר מכ' אמה. אמנם בד' התשב"ץ הנ"ל (מובא לעיל) מבואר דסתם בני"א עושים סוכה שיש בה ד"א על ד"א לא פחות ולא יותר, ומשו"ה נקט התנא שיעור זה. והפני יהושע כתב דמשום מילתא דר' יהודה נקט הכי, דכיון דר' יהודה סובר דדירת קבע בעינן א"כ צריך שיהא בה לעולם ד"א על ד"א כמו דס"ל לרבי בדף ז' ע"ב, והביא שכן איתא בירושלמי דלר' יהודה צריך שיהא בסוכה ד' אמות, וכ"כ בערוך לנר, עי"ש שהאריך בזה. ועי' ברש"ש.

שם: א"נ קים להו לרבנן דאפילו בגובה אלף א"א שלא יהא כאן צל סכך פורתא אם היתה רחבה יותר מד' אמות - יש שנקטו (עיין בסי' עמק ברכה) דכוונת התוס' שהסכך עושה עכ"פ צל במקצת ממקום הסוכה, ואפילו כשעושה צל על מקום קטן כלשהו סגי. אך לכאוי' מלשון התוס' לא משמע הכי, דא"כ מדוע הוצרכו התוס' לבאר "דקים להו לרבנן" שהסכך עושה צל, והרי יש לנו לראות בעינים אם סכך גבוה מעשרים אמה עושה צל על מקום קטן. ולכאוי' משמע מדברי התוס' דכוונתם שהסכך עושה "צל פורתא" בסוכה, כלומר שעושה מקצת באיכות הצל, דאע"פ שהסכך גבוה ואינו מונע השמש מליכנס מן הצדדין, מ"מ הסכך מונע ממקצת קרני השמש ליכנס עכ"פ כנגדו ועושה איזה צל בסוכה. (וכע"ז ביאר בגליון מהרש"א דכוונת התוס' כדברי הר"ן לעיל שהסכך מונע חום השמש, עי"ש). ולכן כתבו התוס' דאע"פ שאין אנו רואים שהסכך עושה צל כלל בסוכה, מ"מ קים להו לחכמים שהסכך מונע קצת מן השמש ועושה צל פורתא. וזהו ביאור דברי התוס' שהוכיחו מעוג מלך הבשן דבכותבת הגסה מייבא דעתיה פורתא, דהוי מקצת יתובי דעתא באיכות, וגם הכא הוי מקצת צל באיכות. [ועיין בשפת אמת].

ולכאוי' צריך ביאור דהרי בדין צלתה מרובה מחמתה בעינן שהסכך יעשה צל גמור, ולא סגי שעושה צל פורתא. ונתבאר לעיל (בע"א) דהא דחידש ר' זירא דבעינן שיהא אדם יושב בצל סוכה אינו שייך כלל לדין צלתה מרובה מחמתה, דכלפי דין צלתה מרובה מחמתה מודה ר' זירא דמהני אפילו סכך שלמעלה מעשרים אמה כיון שהוא ראוי לעשות צל במקומו, (וכמ"ש הראשונים ז"ל במתני' בשיטת ר' יהודה), אלא דר' זירא חידש עוד דין דצריך שיהא הסכך ראוי לעשות צל ומסתור מן החמה על היושב בסוכה, ויליף לה מקרא דוסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו', וכלפי הך דינא כתבו התוס' דסגי שהסכך עושה צל פורתא בסוכה.

ובסי' עמק ברכה ביאר דברי התוס' באופן אחר, דהנה רש"י במתני' כתב דהטעם דמרתה מרובה מצלתה פסולה מפני שהמיעוט בטל ברוב, ומבואר דאע"ג דסוכה בעיא צל מ"מ אפילו במקצת צל הוי סגי שיהא עליה שם סוכה של צל, אלא דבחמתה מרובה מצלתה פסולה כיון שהמיעוט בטל ברוב כמ"ש רש"י, והויא כסוכה שאין לה צל כלל. אבל

הכא ל"ש לומר שמיעוט הצל בטל ברוב, כיון דבכל הסוכה איכא צל מחמת הדפנות, וכדאמר ר' זירא לעיל דלמעלה מעשרים אמה אדם יושב בצל דפנות. ואע"ג דצל דפנות פסול לסוכה, מ"מ אין צל מבטל צל, ורק חמה מבטלת צל. לג

א"ר יהודה מעשה בהילני המלכה בלוד שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה וכו' - הרעק"א בגליון הש"ס ציין לדברי התוס' בעירובין דף צ"ו ע"א (ד"ה מיכל) שהקשו לשיטת רש"י שם דלר' יהודה אסור לנשים לעשות מצות עשה שהזמן גרמא, משום דהוי כבל תוסיף, א"כ איך היתה הילני המלכה יושבת בסוכה. ותירצו דמשום בניה היתה יושבת ולא מיחזי כבל תוסיף. ל"ד ובשו"ת הראב"ן (סי' פ"ז) כתב דהא כתיב תשבו כעין תדורו, ומה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, ומה אשה אגב בעלה יושבה אף הילני אגב בניה יושבת. עוד תירצו התוס' דשמעין ליה לרבא דאמר (ר"ה דף כ"ח) דשלא בזמנה אינו עובר בבל תוסיף אלא א"כ נתכוין לשם מצוה, ולגבי אשה דלא מיחייבא הוי כשלא בזמנו, והילני לא נתכוונה לשם מצוה ומשו"ה לא עברה.

והרש"ש והמהר"ץ חיות ובהגהות פורת יוסף כתבו דיש לפרש דזהו גופא תשובת חכמים שאמרו משם ראייה אשה היתה ופטורה מן הסוכה, כלומר דאדרבה משם יש ראייה להיפך שסוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, שהרי אשה היתה ואיך מותר לה לישב בסוכה, אלא מוכח שהיתה הסוכה פסולה כיון שהיא גבוהה מעשרים. ור' יהודה השיב והלא שבעה בנים היו לה, כלומר דכיון שהיתה יושבת בשביל בניה לא מיחזי כבל תוסיף כמ"ש התוס' שם.

משם ראייה אשה היתה ופטורה מן הסוכה - הבית מאיר (חי' על הש"ס ר"ה דף ל"ג) והרעק"א (בדו"ח מכת"י עמ' קס"ו) הקשו לשיטת ר"ת דנשים יכולות לברך על מצוה עשה שהזמן גרמא, מסתמא גם הילני המלכה היתה מברכת על הסוכה, וא"כ שפיר הוכיח ר' יהודה דסוכה למעלה מעשרים כשרה, דאל"כ מדוע לא מיחו בה שלא תברך ברכה לבטלה. והבית מאיר כתב ד"ל דהזקנים היו סבורים דמסתמא היא יודעת שסוכה למעלה מכ' אמה פסולה ופשיטא להו שלא היתה מברכת ומשו"ה לא אמרו לה דבר. ועיין בס' עמק סוכות. אמנם הראב"ן שם כתב בפשטות דלר' יהודה דסובר דנשים אסורות לקיים מצות עשה שהז"ג, אע"פ שהילני היתה מותרת לישב בסוכה כמו שנתבאר לעיל, מ"מ לא היתה מברכת על הסוכה. ועיין בזכרון שמואל סי' כ"ט אות י'.

וכי תימרו קטן שאין צריך לאמו מדרבנן הוא דמיחייב - יש שהעירו דמבואר בסוגיין דאילו היה קטן הצריך לאמו ניחא דפטור מסוכה, והרי הטעם דפטור הוא מפני שצריך לאמו, והכא שאמו עצמה יושבת בסוכה מדוע לא יהא חייב. אך בפשטות לק"מ דהרי ביאור דברי הגמ' הוא דאילו היה קטן שאין צריך לאמו יתכן שהסוכה פסולה ומשו"ה לא אמרו לה דבר כיון שאינו מחויב, וא"כ הרי גם אמו אינה יושבת בסוכה, דהויא סוכה פסולה, ולא אמרו לה דבר דאין צריכה לעשות סוכה כשרה וממילא גם בנה פטור.

ובעיקר הנידון אם קטן הצריך לאמו פטור מסוכה באופן שאמו עצמה יושבת בסוכה, עיין בחי' הגרי"ז (ערכין דף ב') שכתב דדין קטן שאין צריך לאמו הוא שיעור בדין חיוב, דכיון דבגדול אם הוא מצטער פטור ממצות סוכה, ה"ה קטן כשצריך לאמו הרי הוא מצטער, ואינו ראוי לקיום המצוה, ומשו"ה לא חל עליו חיובא דמצות סוכה דחשיב

לג. אך לכאור' דבריו תמוהים, דלפ"ז אם בפועל יש חמה בסוכה, כגון שהיו הדפנות נמוכות ואין מגיעות לסכך, או שעשה הדפנות קנה קנה ברחוק פחות מג' טפחים וכדו', יהא הדין דאף לר' זירא לא מהני שהסוכה רחבה יותר מד' אמות ופסולה אם היא גבוהה מעשרים אמה, ולא משמע הכי מסתימת הגמ'. וגם בעצם הסברא דאין צל פסול מבטל צל כשר, ורק חמה מבטלת צל, לכאור' צ"ב דא"כ העושה סוכתו בעשתרות קרנים יהא הדין דאפילו חמתה מרובה מצלתה כשרה, דהרי הסכך עושה מיעוט צל, וליכא חמה שתבטל הצל, וא"כ לא שייכא סברת רש"י דהמועט בטל ברוב ותהא כשרה. וכע"ז הקשה השפת אמת (במתני') לפ"ד רש"י שהטעם מפני שהמועט בטל ברוב, דא"כ מדוע מבואר במתני' דף ט"ו דדוקא מחצה סכך כשר ומחצה סכך פסול כשרה, אבל אם היה רוב סכך פסול פסולה, והרי מיעוט סכך כשר עושה עכ"פ מקצת צל בסוכה, וכיון דליכא חמה בסוכה א"כ לא שייך לומר דמיעוט הצל בטל ברוב ותהא כשרה. ולכאור' מוכח מזה דגם צל הבא ע"י סכך פסול או ע"י דפנות מבטל מיעוט צל כשר.

לד. הרעק"א ז"ל (בדו"ח מכת"י עמ' קס"ו) הוסיף בזה, דהנה במסקנת הסוגיא אמרי' דהיא היתה יושבת בקיטניות, ונחלקו ר' יהודה וחכמים אי בניה גבה הווי יתבי או בסוכה מעליא הווי יתבי. וכתב דיתכן דר' יהודה וחכמים אזלי לשיטתם, דכיון דר' יהודה סובר דעוברת בבל תוסיף, ע"כ דבניה גבה הווי יתבי ומשו"ה היתה מותרת לישב גם היא בסוכה, ורבנן סברי דאינה עוברת בבל תוסיף, ושפיר י"ל דבניה בסוכה מעליא הווי יתבי. ע"ש עוד.

שאינו ראוי לקיום המצוה, ומעתה אף כשאמו יושבת בסוכה פטור, דכיון דלא חזי לקיום המצוה ליכא עליו חיובא. ועיין מש"כ בזה הגרי"ש אלישיב שליט"א בס' הזכרון סוכת דוד. [ועיין בס' חקרי לב (אוי"ח סי' קכ"ז) שנסתפק בקטן שאין לו אם, אי חייב האב לחנכו בסוכה אפילו בשיעור שהוא עדיין צריך לאמו].

קטן שאין צריך לאמו מדרבנן הוא דמיחייב - פי' רש"י מדרבנן שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה כדי שיהא מחונך ורגיל למצוות. ובתוס' ישנים ביומא דף פ"ב ע"א (ד"ה בן שמונה) נקטו דאין האם חייבת לחנך את בניה, והקשו מסוגיין דמבואר שהילני המלכה היתה חייבת בחינוך, ותירצו דשמא היה להם אב. והתרומת הדשן (סי' צ"ד) כתב דזה דוחק, דמשמע שלא היה להם אב. והערוך לנר תמה דמלשון הגמ' ואיהי בדרבנן לא משגחא וכו', מבואר להדיא שהנידון מצד האשה שחייבת בחינוך ולא מצד האב.

עוד תירצו התוס' ישנים וז"ל ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכתם למצוה בעלמא. לה' וכע"ז כתב בתוס' הרא"ש בנזיר דף כ"ט וז"ל אי נמי לרווחא דמילתא עשתה כן. [ומהר"ם מרוטנבורג (שו"ת סי' ר') כתב "מחמרת על עצמה היתה"]. ובתרומת הדשן שם כתב דזה דוחק, דמשמע בסוגיין שלא למצוה בעלמא היתה מחנכתם. והרעק"א בגליון הש"ס תמה דא"כ איך אמרי' וכי תימא איהי בדרבנן לא אשגחא ת"ש כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים, והרי אפילו מדרבנן אינה חייבת לחנך אותם, והניח בצע"ג. לו

והקהלות יעקב (סי' ב') ביאר דהנה שיטת רש"י בברכות דף מ"ח דהקטן עצמו אינו מחויב במצוות אפילו מדרבנן, ורק על האב מוטל חיוב לחנכו במצוות, אבל שיטת התוס' שם דהקטן עצמו מחויב במצוות מדרבנן, והיינו מלבד החיוב המוטל על האב לחנכו. וא"כ יש לפרש דמש"כ התוס' ישנים דהיתה מחנכתם למצוה בעלמא היינו שאע"פ שעל האם ליכא מצות חינוך מצד עצמה כמו שיש על האב, מ"מ על הקטנים עצמם איכא חיוב מדרבנן, ואע"פ שאינה חייבת להשתדל שיקיימו חיוב זה מ"מ עשתה כן למצוה בעלמא. [וזהו ביאור לשון הגמ' קטן שאין צריך לאמו מדרבנן הוא "דמיחייב", דקאי על החיוב של הקטן עצמו]. וע"ז אמרינן וכי תימא דאיהי בדרבנן לא אשגחא, כלומר דכיון שאין חייבים מעיקר הדין אלא מדרבנן לא היתה חוששת לחנכם מחמת החיוב דידהו כיון שהיא עצמה אינה מחויבת בזה כלל, ת"ש ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים, ובודאי החכמים היו מורים לה להשתדל בחינוכם מחמת חיובא דקטנים עצמם. וכ"כ בס' הערות (מהגרי"ש אלישיב שליט"א). לו

האם האשה חייבת במצות חינוך - התוס' ישנים ביומא שם נקטו דאין האם חייבת בחינוך. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"א סי' ר'), וכן פסק המג"א (סי' שמ"ג סק"א). אבל מדברי רש"י בסוגיין לכאן מבואר דאשה חייבת

לה. בס' משנת אליהו (סי' ג') הביא שמצינו כע"ז דרש"י בברכות דף כ' ע"א כתב דקטן אפילו שהגיע לחינוך פטור מקר"ש כיון שאין אביו מצוי אצלו, והתוס' הקשו דק"ל דקטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין, וכ"ש דיש לחייבו בקר"ש, ובתלמידי רבינו יונה שם תירצו "דהתם לא קאמר על דרך חיוב אלא להרגילו במצוות". ומבואר דאפילו באופן דליכא חיוב חינוך מ"מ ראוי להרגילו במצוות. וזהו מש"כ בתוס' ישנים "למצוה בעלמא", כלומר דיש מצוה להרגיל את הקטן במצוות. ועפ"ז תירץ קושית הרעק"א בסמוך מהא דאמרינן ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים, דכוונת הגמ' דאע"פ שאינה חייבת משום חינוך, מ"מ כיון דאיכא עליה מצוה, בודאי היו אומרים לה דנהי שאינה חייבת מ"מ איכא בזה מצוה. והוסיף דזהו מאי דאמרינן וכי תימא איהי בדרבנן לא משגחא, ולכאן צ"ב מהיכ"ת שלא קיימה מצוה דרבנן, ומדוע לא היו מוחין בה ע"ז, (ועיין בפני יהושע), אלא צ"ל דליכא חיוב דרבנן כיון דאשה פטורה מחינוך, אלא הוי רק מצוה בעלמא ולכן אמרי' דדלמא לא אשגחא במצוה זו, ומשני דכיון דכל מעשיה עשתה ע"פ חכמים מסתבר דקיימה גם מצוה זו. [אמנם בדברי מהר"ם מרוטנבורג ותוס' הרא"ש הנ"ל מבואר דאין זו מצוה, אלא רק לרווחא דמילתא ולהחמיר על עצמה, וא"כ עדיין קשה מאי קאמר ועוד כל מעשיה ע"פ חכמים].

לו. ועיין בפני יהושע שכתב וז"ל דהא דקאמר איהי בדרבנן לא משגחא, היינו לפי שאין האם מצווה לחנך בנה אלא האב, משו"ה קאמר כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים, וא"כ על הב"ד מוטל לחנכן, ומדלא אמרו דבר מיייתי שפיר ראיא, עכ"ל. וצ"ב בכוונתו. ועיין בערוך לנר, ובס' עמק סוכות.

לו. בס' משנת אליהו (סי' ג') הקשה על ביאור זה, דהתוס' ישנים הקשו מהא דהילני המלכה היתה יושבת בסוכה עם בניה, ומשמע דלא הקשו מהא דמבואר בסוגיין שהיתה מחויבת לחנכם, אלא הקשו בפשטות יותר מעצם הדבר המבואר בברייתא שהיו יושבין בסוכה, דכיון שאין חייבת בחינוך מדוע היו יושבין בסוכה. ואי נימא כשיטת התוס' בברכות הנ"ל שהקטן בעצמו מחויב מדרבנן, מאי קשיא להו והרי יתכן שהיו יושבין בסוכה מחמת החיוב דידהו. אלא ע"כ דהתוס' ישנים לית להו סברת התוס' בברכות שהקטן עצמו חייב מדרבנן.

בחינוך, וכ"כ רש"י בחגיגה דף ב' ע"א (ד"ה איזהו קטן) כתב וז"ל אבל מכאן ואילך אע"פ שאינו חייב מן התורה הטילו חכמים על אביו "ועל אמו" לחנכו במצוות. וכ"כ המאירי בנזיר דף כ"ט שהאם חייבת לחנך את בניה. [והמאירי שם כתב "אם אין להם אב האם חייב בכך", ומבואר דכל זמן שהאב קיים אין החיוב מוטל על האם]. וכן הוכיח בתרומת הדשן (סי' צ"ד) מדברי התוס' בעירובין דף פ"ב ע"ש.

והנה התוס' ישנים שם בריש דבריהם הקשו איך אמרינן בכל דוכתא דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, השתא חנוכי מחנכין אפרושי מאיסורא מיבעיא, והביאו בשם הר"א ממין שתירץ דחינוך לא שייך אלא לקיים מצוה ולא לאפרושי מאיסורא. ואח"כ כתבו וז"ל ורבי אומר דחינוך לא שייך אלא באב, אבל באדם אחר לא שייך ביה חינוך הלכך נמי אין נזהרין להפרישו. והקשו ע"ז מהילני המלכה וכו'. ומבואר דבתירוץ הא' נקטו דחיוב חינוך מוטל אף על הב"ד, ובתירוץ הב' חידשו דמצות חינוך מוטלת רק על האב, ולפ"ז נקטו התוס' בפשטות דדוקא האב חייב אבל האשה פטורה מחינוך בנה.

ולכאוי ד"ז מפורש להדיא בגמ' נזיר דף כ"ט ע"א דתנן האב מדיר את בנו בנזיר, ואמר ריש לקיש דהטעם כדי לחנכו במצוות, ומקשה הגמ' אי הכי אפילו אשה נמי, קסבר איש חייב לחנך בנו במצוות ואין האשה חייבת לחנך את בנה במצוות. וצ"ב מדוע לא הוכיחו התוס' ישנים מהגמ' הנ"ל, וביותר קשה דלתירוץ הא' בתוס' ישנים כל אדם חייב בחינוך, והרי בגמ' שם מפורש דרק האב חייב לחנך בנו. וצ"ל דהתוס' ישנים נקטו דאין ראייה מנזיר, דע"ש בריש דבריהם שהקשו דלגבי חינוך לתענית ביום הכיפורים צריך לחנך גם את בתו, ולענין נזיר מבואר דאין האב מדיר את בתו אלא רק את בנו, ומוכח דאין חיוב חינוך בבת, ותירצו וז"ל דהתם לא מיירי אלא לענין נזירות אבל לענין שאר מצוות ודאי חייב לחנכה. [ובביאור הסברא לחלק בין נזירות לשאר מצוות עיין בקרן אורה שם, וחי' ר' ראובן סי' א']. וא"כ ה"ה דליכא הוכחה מנזיר גם לענין שהאשה פטורה מחינוך. וכ"כ להדיא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ז"ל (ח"א סי' ר') וז"ל ונראה דאפילו אמו לא מחייבא כדמשמע בההיא דנזיר וכו', ואע"ג דליכא ראייה מהתם כולי האי דהא קאמר נמי התם בנו אין בתו לא, ואשכחנא בעלמא לענין יוה"כ דמחנכין התינוקת כמו התינוק, מ"מ לענין אמו דלא מחייבא לחנוכי ולאפרושי ראייה גדולה היא, כיון דבלא ראייה סברא היא כיון דלא מיפקדא למולו ולפדותו וללמדו תורה ובכל מצוות בן על האב, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

ובפי' רבינו אברהם מן ההר בנזיר שם כתב וז"ל ומסתברא דר' יוחנן (דקאמר טעם אחר בהא דהאב מדיר בנו בנזיר) סבר דבין אב בין אם חייבין לחנך במצוות, אחד בן ואחד בת, דלריש לקיש הוא דאיצטריכין למימר הכי. ומבואר דסובר דפליגי בזה אמוראי. וכן משמע מדברי המאירי בנזיר שם ע"ש היטב. ובסי' אורח מישור שם כתב שכן משמע מלשון הגמ' "קסבר" איש חייב וכו', דמשמע דרק ריש לקיש סבר הכי. וע"ע בערוך לנר בסוגיין.

האם מותר להאכיל קטן בידים חוץ לסוכה - לכאוי קשה איך אמרי' דקטן שא"צ לאמו מדרבנן הוא דמחייבא ואיהי בדרבנן לא משגחא, והרי מלבד דין חינוך שהוא מדרבנן, יש עוד איסור דאורייתא להאכיל לקטן בידים דבר איסור, וילפינן לה ביבמות דף קי"ד מקרא דלא תאכילום, וא"כ קשה איך האכילה בניה הקטנים חוץ לסוכה. ועיין בערוך לנר שכתב לתרץ בזה קושית התוס' ישנים הנ"ל דאשה אינה חייבת בחינוך, ותירץ דמ"מ היתה צריכה להושיבם בסוכה כשרה משום דאסור להאכילם בידים חוץ לסוכה, אך צ"ב דא"כ הוי איסור דאורייתא ואיך אמרי' ואיהי בדרבנן לא משגחא. [אמנם הפמ"ג (או"ח סי' שמ"ג במשב"ז) כתב בדעת הטור דבשאר איסורים (מלבד שרצים ודם וטומאה) אסור רק מדרבנן, וכ"כ הלבוש בשם י"א ע"ש].

והנה כבר כתב המג"א (סי' תר"מ סק"ג) שאסור לכל אדם להאכיל לקטן בידים חוץ לסוכה. לח' אבל המג"א בסי' תרט"ז סק"ב כתב דאסור להאכיל קטן ביום הכיפורים דהוי כמאכילו נבילות בידים, והוסיף וז"ל ולא דמי לסוכה שרשאים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה, דהתם בסוכה אין איסור והיא נותנת לו ומה לה אם יאכל בסוכה או חוץ לסוכה ואינה מחויבת להכניסו לסוכה, משא"כ כאן דהאכילה בעצמה אסורה והוי כנותנת לו נבילה. ולכאוי זה סותר לדבריו בסי' תר"מ. והמחצית השקל (בסי' תר"מ) יישב הסתירה דמותר ליתן לקטן מאכל חוץ לסוכה שהרי אפשר שיאכלנו בסוכה, ומה שאוכל חוץ לסוכה אדעתיה דנפשיה קעביד, אבל ליתן לתוך פיו ממש חוץ לסוכה או לצוות עליו לאכול

לח. המג"א כתב וז"ל ומ"מ משמע דאחר לא יכול להאכילו בידים כמ"ש סימן רס"ט. והפמ"ג (אשל אברהם סק"ג) תמה דאדרבה לפי דברי המג"א בסי' רס"ט לכאוי בכה"ג ליכא איסור להאכילו בידים, דהמג"א שם כתב דיש חילוק בין אכילת איסור לאכילת היתר בזמן האיסור. והלבושי שרד כתב דט"ס הוא בדברי המג"א וצריך להגיה דאחר יכול להאכילו.

חוץ לסוכה אסור. וכן פסק במשנה ברורה (סי' תר"מ סק"ה, ובשער הציון שם אות ח'). ולפי"ז אפשר ליישב בסוגיין שלא היתה נותנת ממש לתוך פיהם, ולא מיקרי ספיה בידים.

ובהגהות מלא הרועים והאבני נזר (סי' תפ"א אות ח') כתבו דכיון שהאשה עצמה אינה מצווה בסוכה, אין עליה איסור מדאורייתא להאכיל את הקטן, (וכמו שמצינו בב"מ דף י' ע"ב דאשה שהקיפה קטן חשיבא לאו בר חיובא אע"פ שמאכלת לקטן איסור בידים). [אך האבני"ז כתב דמ"מ יש בזה איסור דרבנן, ותירץ בזה קושית התוס' ישנים הנ"ל, דאע"פ שאין לה מצות חינוך מ"מ אסורה מדרבנן להאכילם בידים חוץ לסוכה].

ובעיקר דברי המג"א דאסור להאכיל בידים לקטן חוץ לסוכה, לכאוי יתכן דזה תלוי בגדר האיסור לאכול חוץ לסוכה, דלפי מה שנקטו הפני יהושע (בדף כ"ה) והמנחת חינוך (מצוה שכ"ה אות י') דיש איסור לאכול חוץ לסוכה, והאוכל חוץ לסוכה עובר באיסור עשה, כמו האוכל ביום הכיפורים דעובר באיסור עשה, א"כ יש בזה איסור להאכיל לקטן בידים. אבל לפי מש"כ הרעק"א בדף כ"ה וז"ל דאין על אכילה איסור כלל שלא לאכול חוץ לסוכה, אלא דמוטל עליו לקיים מצות עשה שיהיה אכילתו בסוכה, ואם אינו הולך לסוכה לאכול אכילתו שם מבטל מצות עשה, וכ"כ בשערי ישר (שי"ג פיי"ט) דאין איסור לאכול חוץ לסוכה, אלא שהאוכל חייב לאכול בסוכה ולקיים מ"ע דסוכה, א"כ לכאוי מסתבר שאין איסור להאכיל לקטן בידים חוץ לסוכה, דהרי אינו מאכילו דבר איסור אלא שגורם לו להתחייב במצות עשה לאכול בסוכה.

כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים - כתב הריטב"א וז"ל מהא שמעינן דקטן שמחנכין אותו במצוות צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול, דהא מייתי ראיה בשמעתין מסוכה של הילני משום דלא סגי' דליכא בבניה חד שהגיע לחינוך דבעי סוכה מעלייתא, ומקרא מלא דכתיב חנוך לנער ע"פ דרכו וכו', עכ"ל. ועיין בביאור הלכה סי' תרנ"ז (ד"ה כדי) שכתב דהקונה לולב לבנו קטן שיודע לנענע, פשוט שצריך שיהיו ד' מינים כשרים כמו בגדול.

והפוסקים ז"ל נחלקו האם הקטן יוצא ידי חובתו בלולב שאול, דהנה בגמ' לקמן דף מ"ו ע"ב איתא שלא יקנה אדם לולבו ביו"ט ראשון לקטן קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו יכול לחזור ולהקנות לו. וכ"כ בשו"ע (סי' תרנ"ח ס"ו), ומסיק ע"ז ואם תופס עם התינוק יוצא כיון שלא יצא מידו שפיר דמי. והמג"א (סק"ח) הביא בשם הרא"ש דאם לא הקנה לקטן את הלולב לא יצא הקטן יד"ח. וכ"כ המשנה ברורה (סי' כ"ח) דמש"כ השו"ע דאם תופס עם הקטן שפיר דמי, עצה זו מהני רק לגדול שיהא יכול לצאת בו אח"כ, אבל הקטן לא יצא בנטילה זו כיון שלא קנה הלולב ולא קיים האב מצות חינוך. אך הביא בשם ס' בגדי ישע שסובר שהקטן יוצא בו אע"פ שלא קנה, וכתב המשנ"ב שכן מוכח מדברי המרדכי. לט' ובשער הציון שם (אות ל"ו) ביאר דס"ל דמצות חינוך היא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה. ולכאוי צ"ב מהוכחת הריטב"א בסוגיין. וידוע לחלק דבמקום שהפסול הוא בעצם החפצא של המצוה, כמו סוכה גבוהה מעשרים אמה, או לולב יבש ונקטם ראשו וכדו', בכה"ג אינו מקיים מצות חינוך, אבל בלולב שאול דאין זה חסרון בעצם הלולב אלא רק בקיום המצוה, דבשביל לקיים המצוה צריך לקנות הלולב, בזה ליכא חסרון ומקיים שפיר מצות חינוך.

ובחי' ר' ראובן (סי' ב' אות ב') כתב שנידון זה תלוי בפלוגתת הראשונים ז"ל בגדר מצות חינוך, דהנה שיטת התוס' בברכות (מובא לעיל) דהקטן עצמו הוי מחויב במצוות מדרבנן, וא"כ מסתבר שיסוד דין חינוך הוא שהבן מחויב במצוה, וחכמים הטילו מצוה זו על האב שצריך לחנך בנו לקיים המצוה. ולפי"ז ודאי דצריך שתהא המצוה בהכשר גמור, שהרי הבן עצמו מחויב במצוה ואינו יוצא בלא הכשר גמור. אבל לשיטת רש"י שהבן אינו בר חיובא אלא הוי רק מצוה בעלמא המוטלת על האב לחנכו במצוות, יתכן דאין צריך שיהא בהכשר, דבשביל לחנכו במצוות סגי אף בסוכה פסולה וכדו'. [אך בדברי הריטב"א מבואר דהטעם דצריך שתהא המצוה בהכשר הוא משום דלמא אתי למיסרך עיי"ש].

לט'. דהמרדכי כתב בשם הראב"ן דבקיאי הדעת מחזירין הלולב למקומו והתינוקות מעצמן נוטלין אותן ומברכין עליהם, ומדשיבא אותן משמע דס"ל דכן הלכה, ולכאוי הרי לא קיימו מצות חינוך, אלא מוכח דהראב"ן סובר דאף בלולב שאול מקיימין מצות חינוך. והביא שהברכי יוסף דחה ד"ל שיכול להניח הקטן לברך עליהן אף שלא כדין, וכתב השעה"צ דעדיין קשה דהרי עכ"פ האב לא קיים מצות חינוך, אלא מוכח דהקטן יוצא בלולב שאול.

בשלמא למ"ד בשאין דפנות מגיעות לסכך מחלוקת דרכה של מלכה לישוב וכו' - לכאוי צריך ביאור דא"כ שפיר הוכיח ר' יהודה דסוכה למעלה מעשרים אמה כשרה, ומה השיבו חכמים ע"ז, דהנה בגמ' בסמוך מוקמינן אליבא דר' זירא שהיתה יושבת בקיטוניות, ופליגי אם בניה גבה הווי יתבי או לא, אבל אליבא דרבה ורבא לא נתבאר בגמ' במאי פליגי חכמים ור' יהודה. והרא"ה והריטב"א כתבו דגם לרבה ורבא צ"ל דפליגי בזה, דחכמים סברי דבניה לא הווי יתבי עמה אלא בסוכה אחרת. [ובתוס' רי"ד כתב בשיטת רבה דחכמים סוברים שהיו הדפנות מגיעות לסכך ומשו"ה היתה כשרה]. והפנ"י הקשה דלא מסתבר דפליגי חכמים ור' יהודה אם היו בניה יושבים עמה בסוכה, דזה דבר הנראה לעינים, (ורק לר' זירא דמירי בקיטוניות, והיתה הקיטונית פתוחה לטרקלין והשלחן מפסיק ביניהם, יתכן דפליגי אם בניה יושבין ואוכלים משולחן שבסוכה הגדולה או אוכלים בצד השולחן בקיטונית). ולכן כתב דצ"ל דחכמים ס"ל דאשה אינה חייבת בחינוך, ומשו"ה לא אמרו לה דבר. ^מ ועיין בחזו"א סי' ק"נ אות א'.

דף ג' ע"א:

לא נצרכה אלא לקיטונית שבה - המג"א (סי' תרל"ד סק"א) כתב נ"ל דאפילו הסוכה גדולה הרבה, ובמקום אחד יש קרן א' משוך לפנים שאין בו שבעה על שבעה, אסור לישוב שם כיון שהמקום צר לו לשבת שם, וכן משמע בדף ג' ע"ש בקיטוניות, עכ"ל. ולכאוי ביאור דהרי אותו קרן זזית הוא חלק מן הסוכה, וסוכה זו יש בה שיעור וא"כ יהא הכל כשר, וחידש המג"א דאע"פ שאין חסרון מצד שיעור הסוכה מ"מ צריך שיהא המקום ראוי לשבת בו בפועל, וכיון דהוי מקום צר ואינו ראוי לישיבה אסור לישוב שם. והוכיח מקיטונית דאע"פ שהיא מחוברת לסוכה הגדולה וא"כ היא חלק מן הסוכה, לא אמרינן דכיון שכל הסוכה כשרה גם הקיטונית כשרה. [ויל"ע במאי דמו זל"ז, דבסוכה קטנה ביאר המג"א הטעם מפני שהמקום צר לשבת שם, ובסוכה גבוהה מעשרים אמה הא דהקיטונית פסולה הוא מטעם אחר, לר' זירא מפני שבאותה קיטונית אין אדם יושב בצל סוכה, ולרב חנן משום דאותה קיטונית היא כלול של תרנגולין].

והמחצית השקל (בדרך הב') ביאר כוונת המג"א דלכאוי יש להכשיר אותו קרן זזית מדין פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה, וע"ז הביא מקיטונית, דהרי הקיטונית מחוברת לסוכה הגדולה וא"כ תהא כשרה מדין פסל היוצא מן הסוכה, וכשיטת רש"י בדף ד' ע"א דבסוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה אפשר להכשיר מדין פסל היוצא מן הסוכה, (וכן פסק השו"ע סי' תרל"ג ס"ה), אלא צ"ל דרק לרבא דהטעם דפסולה משום דירת קבע מהני ע"ז דין פסל היוצא מן הסוכה, אבל הכא הרי אזלינן אליבא דרב הונא ורב חנן בר רבה, ולרב הונא דסובר כר' זירא דהטעם דפסולה משום דליכא צל סוכה, וכמו"כ לרב חנן דהטעם משום דהויא כלול של תרנגולין, א"כ חשיב כסכך פסול ולא מהני ע"ז דין פסל היוצא מן הסוכה. והוכיח מזה המג"א דה"ה סוכה שהיא פחותה משבעה על שבעה טפחים א"א להכשיר מדין פסל היוצא מן הסוכה. והביכורי יעקב (שם סק"ב) הקשה דבתוס' לקמן דף י"ט ע"ב (ד"ה העושה) מבואר שמדין פסל היוצא מן הסוכה יש להכשיר אפילו סוכה נמוכה מעשרה טפחים, וכ"מ בשו"ע סי' תרל"א ס"י, (ועיין במג"א סי' תרל"ג סק"ח), וא"כ לכאוי ה"ה דיש להכשיר פחותה מז' על ז' טפחים. ומה שהקשה המחצית השקל מדוע לא הכשירו הקיטונית מדין פסל היוצא, י"ל דהקיטונית היתה רשות לעצמה עם דפנות ולכן אינה מצטרפת לסוכה, כמו שאין כפסל מה שיוצא אחרי המחיצות. וכ"כ בס' בגדי ישע שם.

והחזו"א (סי' קמ"ד אות ו') הקשה על סברת המג"א דכיון דאותו מקום צר ואינו ראוי לתשמיש פסול, דהרי סוכה קטנה שאויר פחות מג' טפחים משלימה כשרה אע"פ שאין ישנים תחת האויר, וא"כ אין מקום הראוי לתשמיש ואפ"ה כשרה כיון שיש בה שיעור ז' טפחים. וכע"ז איתא בדף י"ז שאם נתן נסר ופסל נסר ופסל וכו' מצטרפין כל הפסלין וכשרה אע"ג דאין ישנים תחת הנסר וא"כ אין ז' טפחים במקום אחד הראוי לתשמיש. ועוד הביא שמדברי התוס' בדף י"ז ע"א (ד"ה אויר) מוכח שמדין פסל היוצא מן הסוכה יש להכשיר אף במקום שאין בו רוחב ז' טפחים. והא דמבואר בסוגיין דהקיטונית פסולה, צ"ל דהיה לקיטונית צורת הפתח ומפסקת בינה לסוכה, ע"ש עוד.

רש"י ד"ה ור' יהודה: וא"ת ולרב חנן דמוקי פלוגתא בשאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושולחנו וכו' - התוס' תירצו דאע"פ שהיתה רחבה רק שבעה טפחים (ולגירסת הב"ח פחות מז' טפחים), מ"מ היתה ארוכה הרבה והיו בניה

מ. עוד כתב הפני יהושע דיתכן דגם חכמים מודים דהנך זקנים שנכנסו אצל הילני המלכה סוברים כר' יהודה, אלא דחכמים ס"ל דאין הלכה כאותן זקנים. וצ"ב דהרי בברייתא מבואר דחכמים השיבו משם ראייה אשה היתה ופטורה מן הסוכה.

יושבים באותו אורך. ולכאוי מדברי רש"י שלא תירץ כן מוכח דסובר דאליבא דרב חנן בכה"ג מודים חכמים שהיא כשרה, דרק כשהיא ז' על ז' בלבד פסולה אבל אם מצד אחד היא רחבה יותר מז' כשרה, וע"כ שלא היתה ארוכה יותר משבעה טפחים. אבל התוס' סוברים דצריך שתהא יותר משבעה טפחים בין באורך ובין ברוחב, ועיין מש"כ להלן בשיטת התוס'.

והפני יהושע כתב ליישב קושית רש"י, דאף לרב חנן דאם הסוכה רחבה משבעה טפחים כשרה למעלה מעשרים אמה, מ"מ אם הסוכה גבוהה הרבה צריך שתהא רחבה יותר משבעה טפחים, (וכעין מה שכתבו התוס' לעיל בשיטת ר' זירא דלעולם צריך להיות הרוחב לפי גובה הסוכה לפי חשבון), וא"כ יתכן שהיתה גבוהה הרבה מאד ומשו"ה היא פסולה אע"פ שרחבה יותר משבעה טפחים. וע"ע בפני"י בדף ב' ע"ב שהביא ראיה לזה מהירושלמי. [ובשיטת רש"י י"ל בפשטות דבברייתא קתני שהיתה סוכתה גבוהה למעלה מעשרים אמה, ולא משמע שהיתה גבוהה הרבה יותר מעשרים].

תוס' ד"ה לא נצרכה: דדלמא ארוכה טובא אבל לא היתה רחבה שבעה טפחים ובניה באותו אורך הו' יתבי - לפי הגירסא שלפנינו שלא היתה רחבה שבעה טפחים, כוונת התוס' דאע"פ שלא היתה רחבה ז' טפחים מ"מ כיון שארוכה טובא היו בניה יושבים באותו אורך. וצ"ל שהשולחן היה בתוך הסוכה הגדולה כמ"ש רש"י. וכתב הב"ח (סי' תרל"ד) דמוכח מדברי התוס' דא"צ שתהא הסוכה שבעה על שבעה טפחים ממש, אלא אם יש בה כדי לרבע כשיעור ז' על ז' דהיינו מ"ט טפחים כשרה. [והנה בסוכה של מ"ט טפחים מצומצמים ודאי אין יכולין לישב שבעה בנים, ולכן כתבו התוס' שהיתה ארוכה טובא, דהיינו הרבה יותר משיעור ז' טפחים, ושבעה בניה היו יושבין באותו האורך, ורוחב הסוכה היה פחות משבעה].

אבל דעת הט"ז והמג"א (שם) דכל דליכא אורך שבעה ורוחב שבעה פסולה, כיון שאינו יכול לישב בה ראשו ורובו ושולחנו. וכתבו דצריך לגרוס בדברי התוס' דלא היתה רחבה "אלא" שבעה טפחים. וכן איתא להדיא בתוס' הרא"ש, וכ"כ בתוס' רבינו פרץ וז"ל וההיא קיטונית מיירי שהיא אריכא וקטינא ולא היתה רוחב "רק" שבעה טפחים. [ומדברי התוס' לקמן דף י"ז ע"א (סוף ד"ה אויר) לכאוי מוכח דסגי שיש בה כדי לרבע ז' על ז', ועיין בערוך לנר ורש"ש שם]. והט"ז הקשה לפי גירסת הב"ח, מי הכריח להתוס' לפרש כן שלא היתה רחבה שבעה טפחים, דאפילו היתה רחבה שבעה טפחים וארוכה מאה אמה שפיר הוכיח ר' יהודה מהתם דסוכה גבוהה מעשרים אמה כשרה, דלשיטת חכמים כל שאין גדולה יותר משבעה על שבעה טפחים היא פסולה אליבא דרב חנן. ומבואר דהט"ז נקט דהא דמכשיר רב חנן בסוכה גדולה מז' טפחים, היינו שהיתה גדולה בין באורך ובין ברוחב. וכ"כ להדיא בתוס' רבינו פרץ וז"ל ועוד י"ל דהא דאמר רב חנן דלא פליגי ביותר מראשו ורובו שולחנו, רוצה לומר דיש יותר משבעה טפחים על שבעה "בין מרוחב ובין מאורך", וההיא קיטונית מיירי שהיא אריכא וקטינא ולא היה רוחב רק שבעה טפחים. [והחכם צבי (סי' קמ"ב) הוסיף בזה דאין לומר דאליבא דרב חנן דוקא כשהיא רחבה ז' על ז' ממש פסולה, אבל אם האורך יותר מז' טפחים, אע"פ שהרוחב רק ז' טפחים כשרה, דכיון שיש בה יותר ממ"ט טפחים מרובעים מיקרי סוכה גדולה וכשרה, ולכן לא פירשו התוס' שהיתה רחבה שבעה טפחים. דא"כ מאי מהני מה שכתבו התוס' שהיתה רחבה פחות משבעה טפחים, והרי מ"מ ודאי היו בה יותר ממ"ט טפחים מרובעים וא"כ היא כשרה לרב חנן].

צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו - כתבו הפוסקים דהיינו שבעה על שבעה טפחים. וביאר הרא"ש דגברא באמתא יתיב (דהיינו ו' על ו' טפחים), ושולחנו טפת, כדאיתא בירושלמי בפ"ב כמה כדי שולחן טפת. וכ"כ הריטב"א דשיעור מקומו ששה טפחים ושיעור שולחנו טפת.

והקשו האחרונים דא"כ סגי בששה טפחים על שבעה, דהרי השולחן הוא רק מצד אחד. והנה בעיקר הדין דסוכה קטנה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו פסולה מצינו ב' טעמים כמבואר בדברי הראשונים ז"ל בסמוך, א' משום דאין זה דירת קבע, וב' משום גזירה שמא ימשך אחר שולחנו. ולכאוי לפי הטעם דאין זה דירת קבע, שיעור ז' טפחים אינו מחמת דבפועל צריך ז' טפחים בשביל אכילתו, אלא דזהו שיעור דירת קבע שיהא בה רוחב כדי שיעור אדם ושולחנו לכל צד. ומשו"ה לא סגי בוי' על ז' טפחים אלא צריך ז' על ז'. וכ"כ המג"א (מובא בסמוך) דהטעם דצריך ז' על ז' ולא סגי בוי' על ז', משום דבציר מזה לאו דירה היא כלל כמ"ש הר"ן.

אך לפי הטעם דשמא ימשך אחר שולחנו, צ"ב דהרי השולחן הוא מצד אחד ומהיכ"ת לחוש שימשך לצד השני. והחזו"א (סי' ק"נ אות ג') כתב דהטעם משום שפעמים שיהפך ישיבתו וימשך אחר שולחנו. ועיין בשער הציון (שם)

אות א' שהביא בשם ס' מאמר מרדכי דהטעם דצריך להיות שבעה מכל צד כדי שיוכל האדם לישב בכל מקום ומקום. והפני יהושע כתב דהטעם דצריך ז' על ז' הוא עפ"ד רש"י לעיל (ב' ע"ב) שלא היו יושבין זקופין אלא מסובין ולכן צריך גם רוחב שבעה טפחים. [ועיין במש"כ המג"א (ס"י תרל"ד סק"א) בשם רש"י, והפמ"ג שם העיר דאין זה לשון רש"י].

והמג"א (שם) כתב וז"ל ונ"ל דאפילו לדין שיושבין זקופין והוי סגי בוי' על ו', (הפמ"ג כתב דט"ס הוא וצ"ל דהוי סגי בוי' על ז'), מ"מ בעינן ז' על ז', דבציר מזה לאו דירה היא כלל כמ"ש הר"ן. ולכאוי' ביאור דבריו דעיקר שיעור ז' טפחים אינו משום דיושבין מסובין וא"א לישב בפחות מז' טפחים, אלא הוא שיעור בעלמא דבפחות מז' טפחים אין לו שם דירה כלל.

רש"י ד"ה ודיקא: והוא יושב על הפתח מבחוץ וראשו מושכב לתוכה ושולחנו לפני גופו בבית - כוונת רש"י לבאר האופן שראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ופ"י רש"י שהוא יושב מחוץ לסוכה וראשו (ורובו) נוטה לתוך הסוכה. אבל מקום הישיבה הוא בבית, דאל"כ הרי כולו בתוך הסוכה. ועיין במג"א (ס"י תרל"ד סק"ב) שכתב דאפילו אם יושב כולו בסוכה ושולחנו בבית גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו, ובשער הציון (שם אות ז') הביא בשם האליהו רבה שנסתפק בזה. ומדברי רש"י משמע קצת דבכה"ג לא גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו.

בתרתי פליגי פליגי בסוכה קטנה ופליגי בסוכה גדולה - בסוכה גדולה מבואר בגמ' דטעמייהו דבית שמאי דפסולה גזירה שמא ימשך אחר שולחנו. אך בסוכה קטנה לא נתבאר בסוגיין מהו הטעם דפסולה לבית שמאי. והראשונים ז"ל נחלקו האם הטעם משום גזירה שמא ימשך, או משום דבעינן דירת קבע, דהנה בדף ז' ע"ב אמר אב"י דרבי ור' יאשיה ור' יהודה וכו' ובית שמאי ס"ל סוכה דירת קבע בעינן, בית שמאי דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין. ומבואר דאב"י סובר דטעמייהו דבית שמאי דפוסלין משום דסוכה דירת קבע בעינן, וכשאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו לא חשיבא דירת קבע. וא"כ הפלוגתא היא בתרתי, דבסוכה קטנה הטעם דפסולה לב"ש משום דבעינן דירת קבע, וזה הוי פסול מדאורייתא, וב"ה ס"ל דסוכה דירת עראי בעינן. ובסוכה גדולה לב"ש לא יצא מדרבנן גזירה שמא ימשך, וב"ה סברי דלא גזרינן.

והתוס' כתבו דבסוכה קטנה הלכה כב"ש, ובסוכה גדולה הלכה כבית הלל. וכן שיטת בעל המאור (בדף ז') והרא"ש (ס"י א') דרק בסוכה קטנה פסק רב שמואל בר יצחק הלכה כב"ש, וכדאמר הלכה צריכה "שתהא מחזקת" ראשו ורובו ושולחנו, אבל בסוכה גדולה לא אשכחן מאן דפסק כב"ש. וביאר בעה"מ דסוכה גדולה מסוכה קטנה לא ילפינן, דהא טעמא לחוד והא טעמא לחוד, דבסוכה קטנה הטעם משום דבעינן דירת קבע כמו שאמר אב"י בדף ז', ובסוכה גדולה הטעם משום גזירה שמא ימשך, ובזה לא קי"ל כב"ש ולא חיישינן שמא ימשך.

והרא"ש הוסיף וז"ל וכן משמע הלשון צריכה שתהא מחזקת, ומיירי שהוא ושולחנו בתוך הסוכה ולא שייך הכא טעמא שמא ימשך, אלא בשיעור הכשר סוכה קמיפלגי. וביאור דבריו דמלשון הגמ' צריכה "שתהא מחזקת" משמע דאם היתה הסוכה קטנה, אפילו אם באמת היה שולחנו בתוך הסוכה, (הקרנן נתנאל ביאר דהיינו שדחק השולחן לסוכה, והבית הלוי ח"ג ס"י נ"ג ביאר דהיינו באופן שהיה השולחן בסוכה גדולה הסמוכה לה, והחזו"א בס"י ק"נ הוסיף דמצינו באופן שהיתה הסוכה ו' על ז' טפחים, דכיון שמצד אחד איכא ז' טפחים אפשר להכניס השולחן), וליכא חשש גזירה דשמא ימשך אחר שולחנו, מ"מ צריך שתהא "מחזקת ראשו ורובו ושולחנו", דהיינו שיהא בה שיעור הכשר של שבעה טפחים.

והא דקי"ל בבית שמאי דסוכה קטנה פסולה משום דבעינן דירת קבע, אע"ג דבעלמא קי"ל סוכה דירת עראי, כתב בעל המאור (בדף ז') וז"ל לפי שיש לקביעות סוכה דרכים רבים וכל חד וחד מהני תנאי איכא דלא ס"ל דחבריה, דלמר אית ליה קביעותא בהכי ולמר אית ליה קביעותא בהכי. מא כלומר דגם לדין דקי"ל סוכה דירת עראי, צריך

מא. והרמב"ן במלחמת ה' הקשה ע"ז וז"ל התיר בזה קשר של קיימא המקובל והמוסכם מן הגאונים שבכל מקום שאמרו בתלמוד כולו סבירא להו, אע"פ שאינן כולן שוין לגמרי וכל אחד איכא למימר דלא ס"ל דחבריה אפ"ה שיטה מיקרי ולית הלכתא כחד מינייהו וכו', וכ"ש שזה שיטה גמורה שהכל שוין בדניא דדירת קבע בעינן בסוכה וקראי בדירת קבע מישתמע, ואע"ג דפליגי דלמר שיעור סוכה בד' אמות ולמר בראשו ורובו ושולחנו וכיוצ"ב, הא מילתא אחריתי היא וסברא בעלמא היא דלמר קביעותא בהכי ולמר קביעותא בהכי, אבל בדין תורה דסוכה דירת קבע בעינן שוין הן כולן.

שתהא קצת דירת קבע. [ועיין בחזו"א סי' ק"נ שיש לבאר בבי' אופנים, או דלאביי באמת הדין תלוי בפלוגתא דדירת קבע אבל הסוגיא דידן סוברת דלכו"ע פסול, או דגם אביי עצמו מודה דעראי כה"ג פסול לכו"ע אע"ג דמוקים לה בשיטה].

והר"ן (בדף ז') ביאר באופן אחר וז"ל דאפילו למ"ד סוכה דירת עראי בעינן, כל שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו אפילו לדירת עראי לא חזיא. כלומר דאין זו אפילו דירת עראי. וכ"כ הר"ן בפ"ב וז"ל ונהי דקי"ל כרבנן דאמרי סוכה דירת עראי בעינן אפ"ה קי"ל בהא כב"ש, דקצת קביעותא בעינן שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, דאי לא דירה סרוחה היא. והריטב"א בסוגיין כתב וז"ל דאע"ג דבעינן דירת עראי במילי אחרינא, בעיא קביעותא קצת שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, דאי לא דירה סרוחה היא, הלכך קי"ל כב"ש בסוכה קטנה דבעיא סוכת קבע בהא מיהא. והמאירי כתב "דכל שאין בה שבעה על שבעה אינה דירה כלל, ואפילו שם עראי אין כאן כדי להכשיר".

שיטת הר"ף - שיטת הר"ף דגם בסוכה קטנה טעמייהו דבית שמאי משום שמא ימשך אחר שולחנו. דהר"ף בפ"ב (דף י"ג ע"א מדפי הר"ף) פסק הלכה כבית שמאי בין בסוכה קטנה ובין בסוכה גדולה, "דתרוייהו חד טעמא נינהו", וכיון דרב שמואל בר יצחק פסק כבית שמאי בסוכה קטנה ה"ה בסוכה גדולה. וכן מבואר בדברי הר"ף בדף ז' (ד' ע"א מדפי הר"ף) שכתב דאע"ג דאביי אמר דבית שמאי וכל הנך תנאי ס"ל סוכת קבע בעינן, ובעלמא קי"ל דאין הלכה כשיטה, הכא הלכה כבית שמאי, "ולאו טעמייהו דבית שמאי משום דבעינן דירת קבע, אלא טעמייהו דגזרינן שמא ימשך אחר שולחנו". [וכן פסקו הרמב"ם (פ"ו ה"ח) והשו"ע (סי' תרל"ד) דהלכה כב"ש אפילו בסוכה גדולה דאם שולחנו בתוך הבית לא יצא גזירה שמא ימשך].

והרמב"ן במלחמת ה' ביאר שיטת הר"ף, דנחלקו בזה הסוגיות, דאביי סובר דטעמייהו דב"ש משום דירת קבע, ולדידיה ב"ש פליגי רק בסוכה קטנה אבל בסוכה גדולה מודים דיצא יד"ח, אבל לפי הסוגיא דידן כיון דאשכחן דגם בסוכה גדולה פליגי ב"ש משום גזירה שמא ימשך, ה"ה בסוכה קטנה הטעם משום שמא ימשך, [והראשונים ז"ל הוסיפו דכיון דבמתני' נאמרו שני הדינים של סוכה קטנה וסוכה גדולה בהדדי, מסתבר דחד טעמא נינהו]. וכע"ז כתב הריטב"א בשיטת הר"ף דלפי הסוגיא דידן דפסקו הלכה כב"ש בסוכה קטנה, מוכח דאין הטעם משום דירת קבע, דהרי קי"ל דסוכה דירת עראי, אלא הטעם משום גזירה שמא ימשך. (ובאמת לאביי אין הלכה כב"ש אפילו בסוכה קטנה).^{מב}

ולכאוי קשה לשיטת הר"ף דכיון דהטעם שלא יצא יד"ח הוא משום גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, מדוע הסוכה פסולה אף לשאר ענייני ישיבה כגון שינה וכדו', והרי התם לא שייך החשש דשמא ימשך. והרמב"ן במלחמת ה' ביאר וז"ל אפילו לישב ולשנן ולטייל בה או לאכול ופתו בידו, שכל שאינה ראויה לאכילה כדרכה ולכל מילי דסוכה אינה סוכה. וביארו האחרונים ז"ל ד' הרמב"ן (עיין בית הלוי ח"ג סי' נ"ג, וחזו"א סי' ק"ט) דצריך שתהא הסוכה ראויה לכל מילי, וכמ"ש הרמ"א (סי' תר"מ ס"ד) בשם המרדכי דסוכה שמצטער בה בשינה אינו יוצא בה גם באכילה, וא"כ כיון דסוכה זו אינה ראויה לאכילה, הרי היא פסולה גם לשינה ושאר מילי. [ובביאור הגר"א שם כתב ע"ד הרמ"א "כמו שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו", ולכאוי כוונתו ג"כ להוכחה הנ"ל].

ובעל המאור ז"ל הקשה על הר"ף דבסוכה קטנה לא שייך כלל הטעם דשמא ימשך אחר שולחנו, "שהרי אין לו שולחן בתוך הבית שימשך אחריו". והרמב"ן השיב ע"ז וז"ל זו אינה תשובה דטעמא דב"ש בסוכה קטנה נמי משום הכי הוא שמא יביא שולחן וימשוך אחריו, וכל שכן הוא דכיון שאין לו מקום בסוכתו להניח בה שולחנו פסולה, שאם

מב. עוד כתב הריטב"א בשיטת הר"ף דיתכן דגם לאביי עיקר הטעם משום שמא ימשך, וביאר וז"ל ומאי דקאמר דטעמא דב"ש דבעו דירת קבע, היינו דירה הראויה להיות בה קבע, שאין לחוש שמא ימשך ממנה אחר שולחנו, וחד טעמא הוא עם מאי דאמר רבא גזירה שמא ימשך, אלא ששינה בלשוננו, עכ"ל. וכ"כ הריטב"א בדף ז' ע"ב וז"ל דטעמא דתרתני פלוגתא חדא נינהו גזירה שמא ימשך וכו', והא דקאמר אביי דטעמא דב"ש משום דירת קבע, לאו משום קביעות בנין, דמאי קביעות איכא בשיעור ז' טפחים, אלא לומר שתהא קבע לענין זה שיהא שם קבע ולא ימשך אחר שולחנו. וכ"כ הר"ן (כפ"ב) בשיטת הר"ף וז"ל ואביי דמני לעיל כ"ש בהדי הני תנאי דס"ל דסוכה דירת קבע בעינן, ה"נ קאמר דבעינן סוכה הראויה להיות בה קבע שאין לחוש שימשך ממנה אחר שולחנו. והערוך לנר (ד"ה ודע) נקט בכוונתם דהסוכה פסולה מדאורייתא, דכיון שיש לחוש שימשך ממנה ממילא אינה דירת קבע ופסולה מדאורייתא. (ועיין בסמוך שכ"כ החזו"א בשיטת הרמב"ן). אך לכאוי הריטב"א והר"ן כתבו דאביי סובר כסוגיא דידן דהטעם משום "גזירה" שמא ימשך, וא"כ אין זה אלא גזירה מדרבנן, ויל"ע.

מניחו בחוצה ימשך אחר שולחנו, עכ"ל. כלומר דגם בסוכה קטנה יש לחוש שיעמיד שולחן מחוץ לסוכה. [וכעניין כתב המאירי דחיישינן שמא יצא מן הסוכה לביתו לאכול ע"ג השולחן]. מג

גדר הפסול לשיטת הרי"ף - לכאוי לשיטת הרי"ף דהטעם דסוכה קטנה פסולה משום גזירה שמא ימשך, אי"כ אין זה דין שיעור ברוחב הסוכה, דבאמת שיעור הכשר הסוכה הוא בששה טפחים כדי ראשו ורובו בלבד (כמו לשיטת ב"ה), אלא הוא דין אחר שגזרו שאינו יוצא בה ידי חובתו משום שמא ימשך. והרא"ש הקשה על הרי"ף "ואין דבריו נראים דלישנא שתהא מחזקת לא משמע הכי", וביאור הקושיא כמו שנתבאר לעיל דלשיטת הרי"ף דפסולה רק משום שמא ימשך, אי"כ באופן שהיתה הסוכה קטנה והיה שולחנו בתוך הסוכה (כמו שביארו האחרונים לעיל) כשרה, ומלשון הגמ' דצריך שתהא מחזקת מוכח דאפילו אם שולחנו בסוכה פסולה דצריך שיהא בה שיעור שבעה טפחים. ומבואר דהרא"ש ג"כ נקט בשיטת הרי"ף דאין שיעור ז' טפחים בסוכה, אלא צריך רק שלא יהא החשש דשמא ימשך. מד והרעק"א (במשניות פ"ב אות ז') כתב דאם היתה סוכה קטנה סמוכה לסוכה גדולה, וראשו ורובו בסוכה קטנה, ושולחנו בתוך סוכה גדולה, בזה הרי"ף לקולא והתוס' לחומרא, דלהרי"ף יצא ידי חובתו כיון דלשיטתו הטעם דסוכה קטנה פסולה משום שמא ימשך, ובכח"ג ששולחנו בתוך סוכה גדולה ל"ש החשש דשמא ימשך, ולשיטת התוס' לא יצא כיון שהסוכה הקטנה היא דירה סרוחה. והביאור בזה כנ"ל דלשיטת הרי"ף אין זה דין שיעור בסוכה, אלא בעינן רק שלא יהא חשש דשמא ימשך. מה [ולכאוי י"ל דאפילו אם לא נתנו חכמים שיעור לסוכה אלא דגזרו שאינו יוצא יד"ח משום שמא ימשך, מ"מ לא פלוג רבנן, ואפילו באופנים הנ"ל דליכא חשש דשמא ימשך אינו יוצא יד"ח. וכ"כ השפת אמת דלא פלוג רבנן עיי"ש].

ולכאוי צ"ב דמדברי הגמ' משמע דהוי פסול בסוכה, שהרי בגמ' דייקו דמתני' מיירי בסוכה קטנה מהא דקתני בית שמאי פוסלין, ואי בסוכה גדולה הו"ל למיתני ב"ש אומרים לא יצא יד"ח. ומבואר דבסוכה קטנה אין הגדר רק שלא יצא ידי חובתו, אלא שהסוכה עצמה פסולה. וצ"ל דאע"פ שאין זה דין פסול בסוכה מ"מ כיון שלעולם אי"א לצאת בה יד"ח שייך למיתני בה לשון פסולה, משא"כ בסוכה גדולה דיכול לצאת ידי חובתו אם יכניס השולחן לסוכה לא שייך למיתני לשון פוסלין.

אבל הבית הלוי (שם) כתב דהגדר הוא דחכמים נתנו שיעור לסוכה, דמחמת החשש דשמא ימשך הצריכו חכמים שתהא הסוכה רחבה שבעה טפחים. והוכיח מהא דמבואר בגמ' בדף ז' ע"א דשיעור דפנות הסוכה הוא שבעה טפחים, דבסוכה גדולה שיש בה ב' דפנות כהלכתן, עושה הדופן השלישית ז' טפחים (דעושה פס ד' ומכשירו ע"י לבד וכו'), ואי נימא דשיעור הסוכה הוא ו' טפחים אלא דרק משום גזירה בעינן שיהא בה שבעה טפחים, אי"כ לענין שיעור דופן הסוכה סגי בששה טפחים. והתם מיירי שהסוכה עצמה גדולה הרבה ע"י שתי הדפנות ואין בה חשש דשמא ימשך. אלא מוכח דחכמים נתנו שיעור לסוכה שתהא רחבה שבעה טפחים, ואפילו באופן דליכא חשש שמא ימשך מ"מ כן הוא שיעור הסוכה מדרבנן, וממילא מיושב דכיון שיש שיעור לסוכה צריך שיהיה הדופן רחב שבעה טפחים. [וכן הוכיח החזו"א]. וכתב הבית הלוי דלפ"ז אפילו אם היתה סמוכה לסוכה גדולה או שהכניס השולחן לתוך הסוכה,

מג. והנה הרמב"ן בהמשך דבריו כתב (מובא לעיל) דכיון שאין ראוייה לאכילה "כדרכה" אינה סוכה אף לשאר מילי. ויש שנקטו דהוא סברא חדשה, דצריך שתהא הסוכה ראוייה לאכול כדרכה ע"ג שולחן ולא סגי שיכול לאכול ופתו בידו. ולפ"ז לכאוי א"צ לסברא שכתב הרמב"ן דחיישינן שמא יביא שולחן וימשך אחריו, דאפילו אי לא חיישינן לזה מ"מ כיון שאין הסוכה ראוייה לאכול כדרכה ע"ג שולחן אינה סוכה. וא"כ הם ב' תירוצים ברמב"ן, (ויש שהגיהו בד' הרמב"ן "אי נמי" אפילו לישב ולשנן וכו'). ועיין במש"כ החזו"א (מובא להלן) בשיטת הרמב"ן. אך בפשטות כוונת הרמב"ן דכיון שחכמים אסרו לאכול בסוכה משום גזירה שמא ימשך, ואין הסוכה ראוייה לאכול כדרכה מחמת הגזירה, ממילא אינה סוכה אף לשאר מילי. וע"ע מש"כ להלן בשיטת הרמב"ן.

מד. לכאוי צ"ב לפי מה שנקט הרא"ש בשיטת הרי"ף שאם יכניס שולחנו לסוכה יכול לאכול בה, דא"כ באמת הסוכה ראוייה אף לאכילה באופן דליכא חשש דשמא ימשך, ומדוע אסור לישב ולישב ולטייל בסוכה, דהרי הרמב"ן ביאר הטעם שאסור לישב ולטייל בסוכה כיון שאינה ראוייה לאכילה ממילא אינה סוכה, אבל לפ"ד הרא"ש הרי היא ראוייה לאכילה באופן שיכניס שולחנו לסוכה, וא"כ הו"ל להרא"ש להקשות על הרי"ף יותר מדוע הסוכה פסולה לשאר מילי. מה. ולכאוי י"ל דגם להרעק"א גדר התקנה הוא דחכמים פסלו סוכה קטנה, אלא דבמקום שהיא סמוכה לסוכה גדולה, כיון שלא שייך החשש דשמא ימשך, סוכה זו אינה בכלל התקנה אלא הויא כסוכה אחרת שלא גזרו בה וכשרה.

דליכא חשש דשמא ימשך, מ"מ הסוכה פסולה כיון שחכמים נתנו שיעור לסוכה, ודלא כמו שנקט הרא"ש בשיטת הרי"ף.

אך לכאוי גם מדברי הרמב"ן מבואר דנקט בשיטת הרי"ף דאין הגדר שחכמים פסלו את הסוכה אלא חכמים תקנו רק שאינו יוצא יד"ח, דהנה הרמב"ן ביאר הטעם דא"א לישן ולישב בסוכה וכו' כיון שאינה ראויה לאכילה ובעינן שתהא ראויה לכל מילי, ומדוע הוצרך לזה תיפול"ל דמחמת הגזירה דשמא ימשך פסלו חכמים את הסוכה והצריכו שיהא בה שיעור ז' טפחים. ועוד דהרמב"ן הקשה לשיטת הרי"ף מדוע הוצרכו ב"ש וב"ה לפלוגי בתרתי, (ותירץ דפליגי בסוכה קטנה להודיעך כחן דב"ה ופליגי בסוכה גדולה להודיעך כחן דב"ש), ואי נימא דבסוכה קטנה הגדר הוא דחכמים תקנו שהסוכה פסולה, ודאי צריך למיתני ואיך נלמד ד"ז מסוכה גדולה דאינה פסולה אלא רק תקנו שאין יוצא יד"ח, ולכאוי מוכח דהרמב"ן סובר דגם בסוכה קטנה תקנו רק שאין יוצא יד"ח באכילה משום שמא ימשך. אלא דאחרי שתקנו שאין יכול לאכול בסוכה, ממילא כיון דאין הסוכה ראויה לאכילה הרי היא פסולה לשאר מילי. [והא דהקשה הרמב"ן מדוע צריך לפלוגי בתרתי, אע"ג דבסוכה קטנה איכא חידוש דפסולה אף לשאר מילי, ביאר החזו"א דהרמב"ן נקט דזה אינו רבותא, דאחרי שאינה ראויה לאכילה פשיטא דפסולה אף לשאר מילי]. ומש"כ הרמב"ן "אינה סוכה", דמשמע שהסוכה פסולה, אין הטעם משום דחכמים תקנו לפסול הסוכה, אלא דכיון דמחמת התקנה אין הסוכה ראויה לאכילה ממילא היא פסולה אף לשאר מילי דסוכה.

האם לשיטת הרי"ף פסולה מדאורייתא או מדרבנן - לכאוי לשיטת הרי"ף דהטעם דסוכה קטנה פסולה הוא משום שמא ימשך אחר שולחנו, א"כ אינה פסולה מדאורייתא אלא רק מדרבנן. ובביאור הלכה (סוף סי' תרל"ד) תמה דבכל הסוגיות להלן משמע דסוכה שהיא פחותה מז' טפחים פסולה מדאורייתא.

ובשער הציון שם (אות ז') כתב דמלשון הרמב"ן במלחמת ה' הנ"ל שכתב בשיטת הרי"ף "אינה סוכה" משמע שהיא פסולה מדאורייתא. אך הקשה מלשון הרי"ף שכתב דגזרינן שמא ימשך. והניח בצ"ע. [ובביאור הלכה שם ד"ה פסולה דייק מדברי הרמב"ם דפסולה מדאורייתא, שכתב שיעור ז' טפחים יחד עם שיעור גובה עשרה טפחים ועשרים אמה, אע"פ שהרמב"ם פסק כהרי"ף. וידוע מש"כ הרמב"ם בהקדמה לפי המשניות דשיעור חלל הסוכה נאמר למשה בסיני, עם כל פרטי ודקדוקי מצות סוכה]. וכ"כ החזו"א דלפ"ד הרמב"ן היא פסולה מדאורייתא, וביאר דכיון שהוא עלול להמשך אחר שולחנו לאו דירה היא, וכיון דלאו סוכה היא לאכילה פסולה לכל דבר, ואף לישב ולשנן ולטייל בה וכשיטת הרמ"א והמרדכי הנ"ל. ולכאוי לפ"ד החזו"א אין זה גזירה ותקנה משום חשש שמא ימשך, אלא דכיון שהוא עלול לימשך ולצאת מן הסוכה אין לה שם דירה כלל.

אך בפשטות גם לפ"ד הרמב"ן אינה פסולה אלא מדרבנן, וכמ"ש הרי"ף להדיא דגזרינן שמא ימשך, וכ"כ הרמב"ן עצמו בסו"ד דלב"ש גזרינן שמא ימשך ומשמע שהוא גזירה דרבנן. וצ"ל דכוונת הרמב"ן דכיון שמדרבנן אסור לאכול בסוכה מחמת הגזירה דשמא ימשך אחר שולחנו, א"כ סוכה זו אינה ראויה מדרבנן לאכילה, וממילא מדרבנן לא היא סוכה כלל ופסולה אף לשינה ושאר מילי כמו שנתבאר לעיל. וכן נקט האבני נזר (או"ח סי' תע"ו סק"א), והקשה דבדף כ"ג מבואר דסוכה שאסור לעלות בה בשבת וי"ט מדרבנן לא מיקרי סוכה שאינה ראויה לשבעה "דמדאורייתא מחזא חזי ורבנן הוא דגזור בה", ומבואר דמה שאינה ראויה מדרבנן לא מיקרי אינה ראויה, וא"כ גם הכא דמה שאסור לאכול ע"ג שולחן שמחוץ לסוכה הוי רק מדרבנן לא מיקרי שאינה ראויה לאכילה כדרכה, עי"ש מש"כ בזה.

שם: (בגדר הגזירה דשמא ימשך אחר שולחנו) - בגמ' לקמן דף י"ט מבואר דאזיר פחות משלשה טפחים בסוכה קטנה מצטרף להשלים שיעור הסוכה, אבל אין ישנים תחתיו. והקשה הבית הלוי (שם) מה מהני שהאזיר מצטרף לשיעור סוכה, והרי כיון דאסור לישב תחת האזיר א"כ עדיין איכא חשש שמא ימשך וישב תחתיו. ובשלמא לשיטת התוס' דהטעם דסוכה קטנה פסולה הוא משום דירת קבע, ולא מצינו שפסלו חכמים את הסוכה משום גזירה שמא ימשך, א"כ ניחא דהסוכה כשרה לענין שיכול לישב ולישן וכדו' באופן דליכא חשש דשמא ימשך, אבל לשיטת הרי"ף דמחמת הגזירה דשמא ימשך פסלו סוכה קטנה אפילו לישיבה ושינה וכו' קשה. וכתב דצ"ל דמיירי באופן דליכא חשש דשמא ימשך, וכגון שהיתה סמוכה לסוכה גדולה והשולחן עומד בסוכה הגדולה. [והא דצריך האזיר להשלים שיעור הסוכה, משום דגם לשיטת הרי"ף נתנו חכמים שיעור לסוכה, ואפילו באופן דליכא חשש דשמא ימשך צריך שיהא בה שיעור כמ"ש לעיל]. אך הקשה דהפוסקים ז"ל כתבו הך דינא דאזיר מצטרף בסתמא, ולא הזכירו שהוא רק כשיש סוכה גדולה הסמוכה לה.

והאבי עזרי (סוכה פ"ו ה"ח) תירץ דאע"פ שהטעם שפסלו חכמים סוכה קטנה הוא משום גזירה שמא ימשך מ"מ אין גדר התקנה שפסלו חכמים כל סוכה שיש בה חשש דשמא ימשך אחר שולחנו, אלא דמחמת הגזירה פסלו הסוכה והצריכו שיעור ז' טפחים, אבל בסוכה שיש בה ז' טפחים כיון שהסוכה כשרה לא מצינו שאסרו חכמים לאכול בה אפילו באופן דאיכא חששא דשמא ימשך אחר שולחנו. והא דאסרו חכמים לאכול בסוכה גדולה כשהשולחן מחוץ לסוכה שמא ימשך אחר שולחנו, היינו דוקא באופן שהשולחן מחוץ לסוכה, דתקנו חכמים דלא מיקרי אכילה בסוכה באופן ששולחנו מחוץ לסוכה, אבל באופן שהשולחן עומד בתוך הסוכה אע"פ שהוא במקום שא"א לישיב שם, מ"מ כיון דהוא מצטרף למקום הסוכה מיקרי אכילה בסוכה ואין זה בכלל התקנה.

ועיין בשפת אמת שנסתפק באדם גדול שאין מספיק לו ז' על ז' טפחים, דלכאוי' לשיטת הרי"ף אינו יוצא יד"ח כיון דאיכא חששא דשמא ימשך מן הסוכה. אבל לפ"ד האבי עזרי הנ"ל לא גזרו חכמים דכל היכא דיש חשש דשמא ימשך אינו יוצא יד"ח, אלא דמחמת החשש דשמא ימשך תקנו שתהא הסוכה ז' טפחים, וכיון שיש בסוכה ז' טפחים אע"פ שאצל אדם זה יש חשש דשמא ימשך מ"מ הסוכה כשרה ויוצא ידי חובתו.

תוס' ד"ה דאמר לך: אין להקשות מהא דאמרינן בפ"ק דברכות דא"ר יוסף עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום וכו' - התוס' בקושיתם נקטו דרב יוסף מיייתי ממתני' דר' יוחנן החורני דעשה כדברי בית שמאי לא עשה כלום. וקשה דהרי בסוגיין פסקינן כבית שמאי, ותירצו דהתם מייירי בסוכה גדולה והכא בסוכה קטנה. וצריך ביאור איך פירשו התוס' בקושיתם הסוגיא שם, דאיך מוכח מהך מתני' דאין הלכה כבית שמאי. וכתב המהר"ם דהתוס' נקטו דשיטת הגמרא גורס בסדר המשנה דר' יוחנן החורני "והלכה כר' יוחנן החורני", ומזה הוכיח רב יוסף דעשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום.

והקשו ע"ז התוס' ומיהו שמעתין דהתם תימה היכי דייק מינה דעשה כב"ש וכו', וביאר המהר"ם דפירושא קמא נראה להם דוחק, ועוד דבסדר המשנה שלפנינו ליתא סיומא והלכה כר' יוחנן החורני. ולכן פירשו התוס' באופן אחר, דרב יוסף לא בא להוכיח עצם הך מילתא דהלכה כב"ש כנגד ב"ה, אלא בא להוכיח דכמו דהכא שעשה ר' יוחנן החורני כדברי ב"ה אמרו לו ב"ש שלא עשה כלום, ה"ה להיפך העושה כדברי ב"ש סברי בית הלל שלא עשה כלום. [וכן ביאר רש"י בברכות שם וז"ל וכי היכי דעשה כדברי ב"ה לא עשה ולא כלום לדברי ב"ש, אף העושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום לדברי ב"ה]. וכתבו המהרש"א והמהר"ם דלפ"ז למסקנת התוס' לא קשיא כלל מהסוגיא שם על סדר רב עמרם שפסק כבית שמאי, וא"צ לחלק בין סוכה קטנה לסוכה גדולה.

שם: דאיצטריך התם לאתויי היכא דב"ה מחמירין מדרבנן וב"ש מוקמי לה אדאורייתא ולא גזרינן - לכאוי' צריך ביאור שהרי התם בית שמאי מחמירין שהקורא קר"ש בערב צריך להטות ובבוקר צריך לעמוד, וב"ה מקילין שיכול לקרות כדרכו. ובתוס' בברכות שם מבואר יותר, דב"ה סוברים שאין ראוי להחמיר כדברי ב"ש, כדאיתא במתני' שם כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה וכו', (ובתוס' הרא"ש ביאר הטעם משום דפעמים שלא יוכל להטות וימנע מלקרות), ולכן ס"ל דאם החמיר כב"ש לא יצא. וזהו ביאור דברי רב יוסף בברכות שם שאמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום, כלומר שאם החמיר לעמוד או להטות כדברי בית שמאי, לא עשה כלום ולא קיים המצוה כלל.

שם: וקאמרי לא קיימת מצות סוכה מימך דאפילו מדאורייתא לא קיים - שיטת התוס' דהיושב בסוכה ושולחנו בתוך הבית אליבא דב"ש לא קיים אפילו מצות סוכה דאורייתא, דחכמים בטלו קיום המצוה אפילו מדאורייתא. והנה במתני' בדף כ"ח איתא שאמרו לו זקני ב"ש לר' יוחנן החורני אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך, וכתבו הריטב"א והר"ן שם דהא דקאמרי "לא קיימת מצות סוכה" לא דוקא הוא, שהרי קיים המצוה מדאורייתא

מו. הרעק"א (מערכה ח') כתב שהעובר על תקנת חז"ל ותוקע בשופר בשבת מקיים מצות עשה של תקיעת שופר מדאורייתא. אלא שעבר על איסור שבות דרבנן. ובס' חלקת יואב (קבא דקשייתא קו' צ"ט) הקשה מדברי התוס' בסוגיין שחכמים בטלו לגמרי המצוה ואינו מקיים אפילו מצוה דאורייתא. ולכאוי' צ"ל דהרעק"א נקט בפשטות מסברא דלגבי שופר בר"ה שחל בשבת, לא בטלו חכמים עצם המצוה אלא רק הטילו איסור לתקוע בשבת, (ויש שהוסיפו ביאור דכיון שלא בטלו לגמרי מצות תקיעה ביום זה, ואילו חל ראש השנה ביום חול צריך לתקוע, ורק כשחל בשבת אין תוקעין, משו"ה לא בטלו חכמים המצוה אלא הטילו איסור לתקוע כשחל בשבת). ומלשון הרעק"א משמע דלא רק שקיים מצות תקיעה מדאורייתא, אלא אפילו קיים המצוה מדרבנן, והביאור כנ"ל שחכמים לא בטלו המצוה אלא שהטילו איסור לתקוע בשבת.

ורק מדרבנן הוא דמיתסר שמא ימשך אחר שולחנו, אלא ה"ק לא קיימת מצות סוכה כראוי וכרצון חכמים. וכדתנן בפסחים כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, כלומר שלא קיים מצותן כראוי, אבל ודאי שיצא ידי חובת המצוה מדאורייתא. אבל לשיטת התוס' מתפרש לשון המשנה כפשוטו שלא קיים כלל מצות סוכה, ואפילו מצוה מדאורייתא ליכא.^{מז}

ובביאור שיטת התוס' דחכמים בטלו המצוה מדאורייתא, בפשטות הביאור שיש כח ביד חכמים לעקור מצוה מן התורה, וכמו דק"ל שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, וכמו שבטלו מצות שופר ולולב בשבת, ואין זה רק כח לבטל מעל האדם החיוב לעשות המצוה, אלא יש בידם כח לבטל עצם קיום המצוה. וכן ביאר הפמ"ג (פתיחה כוללת, ה"ל קרי"ש ד"ה וא"ל). ועיין בקובץ הערות סי' ס"ט אות ז'.

והעונג יו"ט (סי' ט') ביאר דברי התוס', דכיון שעשה כבית הלל מחמת שחולק על ב"ש, יש כאן איסור שעובר על אחרי רבים להטות דהא ב"ש הוו רובא והלכה כרבים, וא"כ הוי מצוה הבאה בעבירה ולא הויא מצוה כלל. וכמו"כ לגבי קריאת שמע כיון שעשה כב"ש ועבר על הדין שהלכה כב"ה הו"ל מצוה הבאה בעבירה. וכע"ז כתב הדבר אברהם (ח"ב סי' כ"ו אות י') שחכמים הטילו איסור לאכול בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ולכן כשעובר על האיסור הו"ל מצוה הבאה בעבירה ואינו מקיים מצוה כלל. וכן לגבי קרי"ש אסרו חכמים להטות כדברי ב"ש, וכיון דאיכא איסור מדרבנן הו"ל מצוה הבאה בעבירה.^{מח}

ובשיטת הריטב"א והר"ן שכתבו דקיים המצוה מדאורייתא, לכאוי' יתכן דסוברים שאין כח ביד חכמים לבטל קיום מצוה דאורייתא. אך יתכן דגם הריטב"א והר"ן מודים דיש כח ביד חכמים, אלא דס"ל דתלוי בצורת ואופן התקנה, והכא לא תקנו חכמים שתהא הסוכה פסולה לגמרי, אלא תקנו רק שלא לישב באופן ששולחנו בבית. ועיין מש"כ בזה להלן בדף י"ד ע"ב.^{מט}

ויש לדון במי שאינו יכול להכניס שולחנו לתוך הסוכה, האם צריך עכ"פ לישב בסוכה אע"פ ששולחנו בתוך הבית, כיון שמקיים בזה לכה"פ מצוה דאורייתא. ולשיטת התוס' ודאי א"צ לישב בסוכה, דאין בזה שום קיום מצוה, אבל לשיטת הריטב"א והר"ן לכאוי' יתכן דצריך לישב בסוכה. וכע"ז נחלקו הראשונים ז"ל לגבי קרי"ש, דבמתני' ריש ברכות מבואר דזמן קריאת שמע של ערבית מדאורייתא הוא עד עלות השחר, אלא שחכמים עשו סייג עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ורבינו יונה הביא שנחלקו הראשונים ז"ל במי שלא קרא קרי"ש עד חצות האם צריך לקרות אח"כ כדי לקיים עכ"פ מצות קרי"ש מדאורייתא, ד"א שצריך לקרות "כיון דקרי"ש חיוב מן התורה היאך יכולין חכמים לפוטרו ממנה". אבל הביא בשם רבו ז"ל שחולק ע"ז, "שיכולין חכמים לפטרו ממצות עשה כל זמן שעושין כן משום סייג או משום קיום המצוה עצמה, דהכי חזינן בלולב". ולכאוי' יתכן דגם לגבי סוכה תלוי בפלוגתא זו. ועיין מש"כ בזה להלן בדף י"ד לגבי נסרים בשעת הסכנה.

בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה - נחלקו הפוסקים ז"ל אם צריך שיהא בו ממש ד' על ד' אמות, או דסגי שיש בו כדי לרבע ד' על ד' אמות, דהיינו ט"ז אמות מרובעות. דהרמב"ם (מזוזה פ"ו ה"ב) כתב וז"ל

מז. הפמ"ג (סי' תרל"ד א"א סק"ב) כתב דנפק"מ לדינא שאם אכל בסוכה ושולחנו בתוך הבית ואח"כ חוזר ואוכל בסוכה כדינה, לשיטת התוס' צריך לברך שהחיינו כיון שעדיין לא קיים כלל מצות סוכה. והביכורי יעקב שם כתב דלכו"ע לא יברך שנית שהחיינו, דמה שבירך בשעת ישיבה לא גרע מברכה בשעת עשיית הסוכה. ועיין בביאור הלכה סי' תרל"ד ד"ה וכאילו. מח. הדבר אברהם הביא בשם הג"ר אליהו ברוך קמאי (ממיר) ז"ל שביאר דחכמים הפקיעו הסוכה מדין הפקר ב"ד הפקר ואינה שלו וממילא אינו יוצא בה יד"ח סוכה. והקשה ע"ז דבקריאת שמע ל"ש טעם זה. ובהוספות שם (עמ' 182) מובא בשם הג"ר זלמן סנדר ז"ל שהקשה ע"ז דהרי קי"ל דיוצאין אפילו בסוכה שאולה ולך ממעט רק סוכה גזולה, וה"ה שיוצאין בסוכה של הפקר. וע"ע שם בעמ' 199.

מט. והעירו שכן משמע מדברי הריטב"א שם שכתב וז"ל הא דתנן אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך לאו דוקא "דהא סוכה גדולה וכשרה היא" אלא דאסרו רבנן שלא תהא שולחנו בבית גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, אלא פירושו לא קיימת מצות סוכה כראוי וכרצון חכמים. ומשמע דדוקא בסוכה גדולה קיים המצוה מדאורייתא, אבל בסוכה קטנה לא קיים המצוה כלל, והרי גם סוכה קטנה פסולה אליבא דב"ש רק מדרבנן, אלא הביאור דבסוכה קטנה מודה הריטב"א שגדר התקנה הוא שפסלו חכמים את הסוכה, וכיון שהיא פסולה מדרבנן אינו יוצא בה אפילו ידי מצוה דאורייתא, אבל בסוכה גדולה ס"ל להריטב"א שלא פסלו חכמים את הסוכה, אלא תקנו שלא לישב בה, אבל היושב בה קיים עכ"פ מצוה דאורייתא.

בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה, ואם יש בו כדי לרבע ארבע על ארבע אמות בשוה אע"פ שהוא עגול או בעל חמש זוויות ואין צריך לומר שאם היה ארכו יותר על רחבו הואיל ויש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע חייב במזוזה. ומבואר מלשונו דאין צריך שיהא בו ריבוע ממש של ד' על ד' אמות, אלא סגי שיש בו כדי לרבע ד' על ד' אמות. והרא"ש בהל' מזוזה (סי' ט"ז) נקט בכוונת הרמב"ם דאפילו אם אין בו ד' על ד' ממש אלא שיש בו כדי לרבע ט"ז אמות חייב במזוזה. וכן נקט הכס"מ שם.¹

והרא"ש חולק ע"ז וז"ל אע"פ שבכל הספרים אין כתוב אלא בית שאין בו ד' אמות פטור ממזוזה, רב אלפס גרס שאין בו ד"א על ד"א, דמסתבר דלא חזי לדירה בענין אחר, ודלא כמ"ש הרמב"ם ז"ל שאם היה ארכו יותר על רחבו הואיל ויש בו לרבע ד' אמות על ד' אמות חייב במזוזה, דארבע אמות על ארבע אמות בעינן לכל הנהו דקחשיב בברייתא בפ"ק דסוכה, עכ"ל.

אבל הרבה מהאחרונים ז"ל נקטו שגם הרמב"ם מודה דצריך שיהא בו ד' על ד' אמות ממש, ועיין בט"ז (או"ח סי' תרל"ד סק"ב) שהאריך בזה, והקשה על הרא"ש דא"כ איך כתב הרמב"ם "ואין צריך לומר" שאם היה ארכו יותר על רחבו, דמהיכ"ת דבכה"ג עדיף מבית עגול או שיש בו חמש זוויות. וכתב דע"כ הרמב"ם מיירי באופן שיש שם ד' על ד' אמות ממש, אלא דקמ"ל דאין צריך שיהא בית מרובע, אלא אפילו בית עגול או שיש בו חמש זוויות חייב במזוזה, והחידוש בזה דלענין סוכה מבואר בגמ' לקמן דף ז' ע"ב דאחרים אומרים שסוכה העשויה בעיגול פסולה, וכמו"כ מצינו לענין נגעים (מתני' ריש פ"ב) שבית עגול או שיש בו חמש זוויות אינו מטמא בנגעים, וחידוש הרמב"ם דלענין מזוזה א"צ שיהא בו ד' דפנות. והוסיף הרמב"ם דא"צ לומר שאם יש בו רוחב ד' אמות ואורך ה' אמות שחייב במזוזה אע"פ שאינו מרובע ממש. וכ"כ במרכבת המשנה (שם) והקדמון אורה (מנחות דף ל"ד).

והנה לגבי סוכה כתב הרמב"ם (סוכה פ"ד ה"ז) וז"ל סוכה עגולה אם יש בהקיפה כדי לרבע בה שבעה טפחים על שבעה טפחים אע"פ שאין לה זוויות ה"ז כשרה. ומבואר דצריך שיהא בתוכה ריבוע ממש של ז' על ז' טפחים. והקשו האחרונים ז"ל דזה סותר לדברי הרמב"ם לגבי מזוזה. והט"ז הוכיח מכאן כדרכו הנ"ל דגם לגבי מזוזה ס"ל להרמב"ם דצריך שיהא בה ריבוע של ד' על ד' אמות, אך לפי מה שנקטו הרא"ש והכס"מ בשיטת הרמב"ם לכאן קשה. ועיין מש"כ בזה בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' ר"פ. וע"ע מש"כ בזה להלן דף ח' ע"א.

ומן המעקה - האחרונים ז"ל הקשו מדוע צריך שיהא לו דין בית בשביל חיוב מעקה, והרי מצינו חיוב מעקה אפילו בבורות ושיחין, וכל מקום שיש בו סכנה, וכדאיתא בספרי (דברים כ"ב פ"ר ס"ה) ועשית מעקה לגגך אין לי אלא גג מנין לרבות בורות שיחין ומערות ת"ל ולא תשים דמים בביתך. וכן פסק הרמב"ם (רוצח ושמיי"נ פ"א ה"ד) וז"ל אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בה אדם וימות, כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו וכו' חייב לעשות לו חוליא גבוהה י' טפחים כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן פסק השו"ע חו"מ סי' תכ"ז ס"ב. וכמו"כ קשה בהא דאיתא בב"ק דף נ"א ע"א דבית שאין בתוכו גובה י' טפחים פטור ממעקה, וכן בהא דאיתא בחולין דף קל"ו ע"א דבתי כנסיות ובתי מדרשות פטורין ממעקה.²

והנצי"ב ז"ל (על הספרי שם ד"ה בית שאין ד' אמות) כתב דאם הוא משתמש על גגו ודאי חייב במעקה, אלא דמיירי באופן שאינו משתמש על הגג, וא"כ ליכא חשש סכנה, ומ"מ בבית חידשה התורה דצריך לעשות מעקה על גגו אע"פ שאינו משתמש שם, וזה דוקא בבית הראוי לדירה אבל כשאין בו ד' אמות או בבית הכנסת שאינו בית דירה פטור. וכ"כ הדבר אברהם (ח"א סי' ל"ז) דהטעם שבית שאין בו ד' אמות או בתי כנסיות מדרשות פטורין מן המעקה, מפני שאין משתמשין בהן וממילא אין סכנה, וכי' שכן מבואר מלשון הרמב"ם (שם ה"ב) וז"ל למעט בתי כנסיות ובתי

ג. המנחת חינוך (מצוה קע"ז אות ג') כתב דלגבי מעקה ונגעים וכו' לא פירש הרמב"ם אם סגי שיש בו כדי לרבע ד' על ד' אמות, ואפשר שסמך על מה שכתב במזוזה. [והרא"ש כתב דצריך ד' על ד' אמות ממש "לכל הנהו דקחשיב בברייתא בפ"ק דסוכה"]. נא. ויש לדון האם החיוב לעשות מעקה לבור וכדו' הוא משום מצות עשה דמעקה, או רק משום הלאו דלא תשים דמים בביתך. [וכמו שמצינו בב"ק דף ט"ז ע"ב דאסור לגדל כלב רע ולהעמיד סולם רעוע בתוך ביתו משום דכתיב לא תשים דמים בביתך, ואין זה שייך למצות מעקה]. והדבר אברהם (ח"א סי' ל"ז) הביא בשם הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה (קמ"ה אות י"ז) שנקט דהוא רק משום לא תשים דמים בביתך. (ונפק"מ שאין מברכין ע"ז הברכה שעל עשיית מעקה). אבל הדבר אברהם (מצוה תקמ"ו) שכתב והמניח גגו "או בורו" בלי מעקה בטל עשה זו. וכן בס' חרדים (פ"ה אות כ"ב) כתב וז"ל לעשות מעקה שנאמר ועשית מעקה לגגך וכן כיסוי לבורו וכו'.

מדרשות "לפי שאין עשויין לדירה", כלומר שאין הגג עשוי להשתמש בו, (ועפ"י כתב דבור הנמצא בחצר בית הכנסת חייב במעקה, מפני שחצר ביהכ"נ משתמשים בה). והקשה (באות כ"ד) דבגמ' בע"ב אמרינן דפטור מן המזוזה ומן המעקה וכו' מאי טעמא דבית כתיב בהו בכולהו, ואין מערבין בו ואין משתתפין בו משום דלא חזי לדירה, ומשמע דהא דפטור מן המעקה לאו משום דלא חזי לדירה אלא מגזיה"כ מפני שאין לו שם בית כמו במזוזה. עיי"ש שנדחק בזה. אבל החזו"א (חו"מ ליקוטים סי' י"ח) כתב דאין לפרש הטעם שפטור מן המעקה מפני שאין משתמשים בו, דא"כ אין הפטור מפני שאינו בית דירה, ונראה דכל גג שאין משתמשים בו פטור מן המעקה, והביא שכ"כ המשנה ברורה (סי' תק"מ בבה"ל ד"ה וכן) בשם הריטב"א, וא"כ קשה במאי עסקינן בהך בית שאין בו ד' על ד' אמות, אי משתמשים על הגג למה פטור, ואי אין משתמשים על הגג לעולם פטור.

והחזו"א כתב דצ"ל דגג אינו בכלל המכשולות, שאין הזיקו מצוי כ"כ, שהעומד על הגג זכור בטבעו להזהר, וגם הוא מנהגו של עולם, וכמו שמותר לעלות באילן ומותר לעלות לבנות הגגין והעליות בלא מעקה סביבו. אלא שבגג של בית דירה חידשה התורה מצות מעקה ולהקפיד על סכנת הנופל, ובזה צריך לתנאים של דירה, דהיינו שיהא בו ד' על ד' אמות, ושיהא גבוה עשרה טפחים, ושיהא אדם דר בתוכו (ולא בתי כנסיות ומדרשות).^{נב}

והנה בספרי (שם) איתא יכול אף הבונה בית שער אכסדה ומרפסת, ת"ל בית מה בית מיוחד שהוא בית דירה יצאו אלו שאינם בית דירה. ובסי' יראים (סי' רל"ד) הקשה מה ראו חכמים לחייב בור ושיחין, ולפטור בית שער אכסדה ומרפסת, והלא בשניהן אין בהן בית דירה. ותירץ וז"ל אע"ג דתרווייהו לאו בית דירה ניהו, כיון דרגילים להשתמש בבורות שיחין ומערות קיימי בלא תשים דמין בביתך כבית שיש בו דירה, משא"כ בבית שאין בו דירה כבית שער ואכסדה שאין רגילין להשתמש בו, ותניא בית שאין בו ד' על ד' אמות פטור מן המעקה, עכ"ל. ומבואר מדבריו כמ"ש הדבר אברהם דהטעם דבית שאין בו ד' אמות פטור, מפני שאין רגילין להשתמש בו, וממילא גם על גגו אין משתמשים כ"כ. וכמו"כ בית שער ומרפסת אין רגילין להשתמש בהן כ"כ, משא"כ בורות ושיחין שרגילין להשתמש בהן. וע"ע בסי' משנת אליהו (סי' ד') שהאריך בזה.

ואינו נחלט בבתי ערי חומה - הערוך לנר הקשה מאי שנא מבורות שיחין ומערות שנחלטין בערי חומה כדאיתא בערכין דף ל"ב ע"א. עיי"ש מש"כ בזה. ועיין בסי' הערות (מהגר"ש אלישיב שליט"א).

תוס' ד"ה בית: ועוד הו"ל למימר לענין פתח בית אב של נערה המאורסה - הערוך לנר הקשה דבשלמא בכל הני דחשיב בברייתא צריך להיות בית חשוב הראוי לדירה, ואי פחות מד' אמות הוא לא חשיב דירה ולא נחשב כבית. אבל לענין פתח בית אב דנערה המאורסה, דהטעם דנסקלת שם הוא משום לומר לאב ראו גידולים שגידלתם, מה לי אם ראוי לדירה או לא. ותדע דא"כ נימא גם ביפת תואר דכתיב והבאתה אל תוך ביתך ודרשינן שלא ילחצנה במלחמה, נימא ג"כ שאסור לבא עליה אלא בבית שיש בו ד' על ד' אמות, וכן לגבי משכון דכתיב לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו בחוץ תעמוד וגו', נימא ג"כ דדוקא בבית שיש בו ד' אמות אסור ליכס אבל בפחות מותר. והניח בצ"ע.

תוס' ד"ה ואין מניחין בו עירוב: ואפילו לשמואל דאמר עירוב משום קנין לא מיקנו רשותיהו בשביל בית דלא חזי לדירה - המהר"ם ביאר דלשמואל דעירוב משום קנין הביאור הוא דבני החצר מקנים רשותם לבעל הבית שהעירוב מונח בו, בשכר שהוא מקנה להם ביתו שמניחים בו העירוב. ולא מקנו ליה רשותם אלא בשביל בית הראוי לדירה. ובהגהות מלוא הרועים העיר דהתוס' אזלי לשיטתם בעירובין שם (דף מ"ט ע"א ד"ה עירוב) שפירשו דלמ"ד עירוב משום קנין "בהאי פת מיקני רשות להדדי". כלומר דכולם מקנים רשותן זה לזה, (וכמו שביאר המהר"ם שבני החצר מקנים רשותם לבעל הבית), ולכן כתבו התוס' דלא מקנו רשותיהו בשביל בית דלא חזי לדירה. אבל רש"י שם פירש וז"ל עירוב שהוא מצרפן משום קנין שמקנה להו בעל הבית רשותו ונמצאו כולם בעלים בבית זה שהעירוב מונח בו וכל חצר משועבדת לרשותם זו ואחת היא. ומבואר דאין בני החצר מקנים רשותם כלל, אלא הביאור כולם קונים

נב. בסי' משנת אליהו (סי' ד') הקשה שבספר החינוך (מצוה תקמ"ו) כתב וז"ל מצות מעקה להסיר המכשולים והנגפים מכל משכנותינו וכו' ובכלל מצוה זו לבנות ולתקן כל כותל וכל גדר שיהיה קרוב לבא תקלה ממנו, וזה שהזכיר הכתוב לגגך, דיבר הכתוב בהווה. ולפ"ד החזו"א אין הטעם שהזכיר הכתוב גג משום שדיבר הכתוב בהווה, אלא שהוצרך הכתוב לחדש דאפילו גג דלא שכיח הזיקא כ"כ חייב במעקה.

חלק באותו בית שהעירוב מונח בו. ולכאוי לשיטת רש"י צ"ל בפשטות דכיון שהעירוב הוא ע"י שכולם נעשים בעלים על בית זה, צריך שיהא בית הראוי לדירה, וכמ"ש הרשב"א בעירובין שם דלשמואל דאמר עירוב משום קנין "קנין לדירה קאמר", ומשו"ה צריך שיהא בו ד' על ד' אמות.

והתוס' הוסיפו דאשכחן לשמואל גופיה דאמר בית שמניחין בו עירוב אין צריך ליתן פת, אע"ג דאית ליה עירוב משום קנין. כלומר דקשיא להו דכיון שאינו נותן פת איך קונה רשות האחרים. ותירצו דמקנו ליה רשותם משום דמנחי עירובין בביתו. אבל לשיטת רש"י לא קשיא כלל, דאין צריך שיקנה ברשותם כלום, אלא רק שיקנה להם רשותו, וכיון דעיקר העירוב הוא משום שותפות בבית זה ניחא דאין צריך ליתן פת.

דף ג' ע"ב

ואין מערבין בו וכו' מ"ט דלא חזי לדירה - פ"י רש"י וטעמא דעירובא מפרש בעירובין משום דירה וכו', הלכך בית דראוי לדירה בעינן. ומשמע דרש"י מפרש אליבא דמ"ד עירוב משום דירה. והתוס' בע"א כתבו דגם למ"ד עירוב משום קנין ניחא. ויל"ע בד' רש"י בזה. (ועיין מש"כ לעיל בע"א בשיטת רש"י).

בורגנין חזו למילתייהו והאי לא חזי למילתיה - כתב הרא"ה וז"ל והשתא דאמרין האי טעמא, אפשר דבורגנין לא בעינן ארבע אמות ואפילו הכי חשיב, משום דבלא"ה נמי חזי למילתייהו. והריטב"א הביא בשם י"א דתירוצ' הגמ' הוא דבורגנין מיירי שיש בהן ד' אמות, ואע"ג דעבידי מעצים והויא עראי מ"מ חזו למילתייהו, משא"כ בבית שאין בו ד' אמות אע"פ שהוא עשוי מאבנים לא חזי למילתיה. והריטב"א עצמו פירש דבורגנין אע"פ שאין בהן ד' אמות חזו למילתייהו, שהם עשויים לספק מים ומזון לעוברי דרכים ובהאי שיעור סגי להו, אבל בית לא חזי למילתיה בפחות מד' אמות. ועיין בשערי תשובה (סי' שצ"ח סק"ה) ומשנה ברורה (שם סקל"ג).

וכתב הרש"ש דנראה מכאן דגם לענין חיוב מזוזה, בית דחזי למילתיה אע"פ שאין בו ד' על ד' אמות, כגון בית שער, חייב במזוזה. והביא שכ"כ הפתחי תשובה (סי' רפ"ו סק"א) בשם החמודי דניאל וז"ל נראה דוקא בית דירה צריך שיהא ד"א על ד"א, אבל בית שער ומרפסת וגינה, אפילו לית בהו ד' על ד' חייבין. ובסי' מסכת מזוזה (מהגר"ח קנייבסקי שליט"א) פרשה סדורה אות י"ד הביא בשם החזו"א (יו"ד סי' קס"ט אות ב') שהוכיח מהא דהוצרכו (ביומא דף י"א) למעט מקרא דבית הכסא פטור ממזוזה, והרי סתמא אין בו ד' על ד' אמות, אלא משום דחזי למילתיה. ועיי' עוד שהאריך בזה.

והנה בירושלמי (פ"א ה"א) מבואר דלר' יהודה דמחייב סוכת החג במזוזה, אע"פ שאין בה ד' אמות אלא כדי ראשו ורובו ושולחנו חייבת, (דאיתא שם וכן היה רבי יהודה מחייב במזוזה אע"פ שאין שם ארבעה אמות וארבעה דפנות). ובמסכת מזוזה שם הוכיח מכאן כד' האחרונים ז"ל דכל דחזי למילתיה חייב במזוזה. אך בסי' הערות (מהגר"ש אלישיב שליט"א) ביאר באופן אחר, דכיון דלר' יהודה סוכת דירת קבע היא, והיינו שהתורה החשיבה הסוכה לדירת קבע (כמו שיתבאר לקמן בדף ז' ע"ב עיי"ש), אי"כ אף בסוכה של ז' טפחים החשיבתה התורה לדירת קבע והויא מקום חשוב וחייבת במזוזה.

היתה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה וכו' - הראשונים ז"ל הקשו לשיטת רבא דהטעם דסוכה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דהויא דירת קבע, מאי מהני המיעוט והרי מ"מ הסכך עומד ע"ג מחיצות גבוהות מעשרים דהוי' דירת קבע. ובסי' המכתם הביא בשם בעל ההשלמה ז"ל שכתב דהך סוגיא אזלא דוקא אליבא דרבה. וכ"כ המאירי כתב דיש מפרשים דהסוגיא דהכא אזלא כרבה ור' זירא ודלא כרבא, וכתב דמשו"ה השמיט הרי"ף מתחילה דין זה, אך אח"כ חזר הרי"ף וכתבו, וכן כל המחברים הביאום בחיבוריהם אע"פ שכולם פוסקים כרבא. והמאירי תירץ הקושיא דכיון שמיטה רואין את המיעוט כקרקע גמור, ונמצא שאין הדפנות גבוהות מעשרים אמה ויכול לעשותן עראי. ועיי' בהשגות הראב"ד על הרי"ף, ועיין מש"כ בזה לעיל בדף ב' ע"א.

היתה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה - המאירי הקשה איך מהני המיעוט, והרי מתחילה כשעשה הסכך הוי סכך פסול, ועכשיו כשממעט גובה הסוכה הוי' תעשה ולא מן העשוי. ותירץ וז"ל שכל שעשה הסכך כתקנו מחמת עצמו לשם סוכה, ואח"כ עושה מעשה להכשיר את הפסול הבא לו מצד אחר, אע"פ שאינו עושה מעשה בגוף הסכך, אין בו משום תעשה ולא מן העשוי, שהרי בחטט בגדיש כל שהניח בשעת אסיפתם חלל טפח ברוחב שבעה לשם סוכה מתקנה

אח"כ וכשרה, וכן כל שיש בסוכה סכך פסול בארבעה ומיעוטו אע"פ שלא עשה מעשה בסכך הכשר הואיל ומ"מ עשה מעשה להכשיר אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי, עכ"ל. ובחי' רבינו אברהם מן ההר (בסמוך לגבי איצטבא) כתב וז"ל ואע"פ שלא עשה מעשה בסכך עצמו, הואיל ועשה מעשה להכשירו אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי. ועיין בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' קפ"ב). ועי"ע מש"כ בזה הפני יהושע.

והנה המאירי ורבינו אברהם מן ההר נקטו בפשטות דא"צ לנענע הסכך, וליכא הכא חסרון דתעשה ולא מן העשוי. אך יש מהפוסקים ז"ל שסוברים דצריך לנענע הסכך, דהנה המאירי כתב שמכאן אתה למד שהעושה סוכתו תחת הגג ואח"כ הסיר הרעפים א"צ לנענע הסכך, דכיון שאין הפסול בא מחמת הסכך עצמו ליכא חסרון דתעשה ולא מן העשוי. וכ"כ הדרכי משה (סי' תרכ"ו) וז"ל כתב הכל בו בשם בעל ההשלמה ז"ל כל הפסולים שאינם בגוף הסכך כשמבטלן אינו צריך מעשה דביטולו הוי מעשה, כגון סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים ובנה בה איצטבא ומיעטה, וכן אלו העושין סוכה תחת הבית ואין מסירין הגג עד אחר העשיה א"צ לנענע הסכך אח"כ לפי שגילוי הגג והסרת הרעפים הוא המעשה להכשיר הסיכוך הנעשה בפסול קודם לכן. אבל בהגהות אשר"י (פ"ק סי' כ"ד) הביא שרבינו ברוך פוסל, וה"ר יצחק הלבן מכשיר. ומשמע מדברי הרמ"א דרבינו ברוך פוסל אף בסוכה גבוהה מעשרים אמה. וכ"כ הצ"ח (בדף ב') דלשיטת רבינו ברוך אף בסוכה גבוהה מעשרים אמה ומיעטה צריך לנענע הסכך. ^ג ועיין בפמ"ג סי' תרל"ג במשב"ז סק"ד.

דף ד' ע"א:

בכרים וכסתות לא הוי מיעוט ואע"ג דבטלינהו לכולהו משום דבטלה דעתו אצל כל אדם - פי' רש"י לא הוי מיעוט שאין סופו להניח שם כל ז' מפני הפסד ממונו. וזה ע"פ שיטתו בסמוך שהביטול בסוגיין הוא לשבעה ימים, ולכן פירש שאין סופו להניח שם אפילו שבעה ימים. אבל הריטב"א הקשה על רש"י דלשבעת ימי החג אפשר דמבטל להו, והוכיח מכאן הריטב"א דלא סגי בביטול לשבעה ימים אלא צריך ביטול לעולם (עיין בסמוך), ואין דרך שום אדם לבטל כלי תשמישו לעולם.

והטעם שאין סופו להניח שם לשבעה ימים, פירש רש"י שהוא מפני הפסד ממונו. וכ"כ המאירי וז"ל שאין דעתם להניח כרים וכסתות בקרקע שבעה ימים מחשש הפסד ממונו והרי הגשמים מצויים לבא ומפסידים, ולא מחמת הפסד הבא מחמת הגשמים לבד עד שנדקדק בנר חנוכה שהיא בתוך הבית ואין שם חשש גשמים שיהא מיעוט, שאף מחמת המדרס והפסד לחוש הקרקע אדם נמנע בכך. וכ"כ בפ"י רבינו חננאל וז"ל שאין אדם נותן כרים וכסתות במקום עפר ואבנים. והר"ן כתב שאין עשוי לבטלן שבעה "אלא משתמש בהן תדיר". ומשמע דאין הטעם מחמת הפסד אלא מפני שהוא צריך להשתמש בהן. ^ג

תבן ובטלו הוי מיעוט - מבואר בסוגיין דלא סגי בעצם המיעוט שממעט חלל הסוכה ע"י תבן, אלא צריך לבטל התבן. ובביאור מהות הביטול כתב בפ"י רבינו חננאל וז"ל שהסכים שלא ליטלו משם לעולם. וכן מבואר בד' רש"י בעירובין דף ע"ח ע"ב וז"ל אי בטליה להדיא "ואמר לא שקילנא ליה" מהכא בטיל ואי לא לא. ומבואר דענין הביטול שמגלה דעתו שאינו עומד ליטלו משם. ^ג

ג. וכתב הצ"ח דיתכן דזה תלוי בפלוגתא דאמוראי, דלרבה דהטעם דסוכה גבוהה מעשרים אמה פסולה משום דבעינן ידיעה הוי חסרון בעצם הסכך, וכן לר' זירא הוי חסרון בעצם הסכך שאינו עושה צל בסוכה, ולכן איכא פסול דתעשה ולא מן העשוי. אבל לרבא דהטעם משום דירת קבע, אין זה פסול בעצם הסכך אלא מחמת הדפנות שהסכך עומד עליהן, (שהרי התוס' בדף ב' כתבו דבסכך עצמו לא סגי דהוי ראוי לדירת עראי אלא בעינן שיהא עראי בפועל, ובע"כ צ"ל דהסכך עצמו אפילו למעלה מעשרים הוי שפיר עראי). ועיין בקהלות יעקב סי' ג'.

נד. הביאור הלכה (סי' תרל"ג ס"ג ד"ה לא) נסתפק באותן מצעות המיוחדין להציע ע"ג קרקע בבתי עשירים, האם הוי מיעוט, וכתב דלכאור' ל"ש בזה סברת רש"י מפני הפסד ממונו, שהרי הם עומדים לכך, וביותר לפי מש"כ הר"ן דהטעם משום דמשתמש בהן תדיר, וזה ל"ש באותן מצעות שעומדים לזה. אך הביא שהמאירי מסיק וז"ל ואף בכרים פחותים שדרכן של בנ"א לבטלן בישיבה לשם, מ"מ לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין. ומשמע דה"ה באותן מצעות אינו ביטול. ועוד כתב דלהשיטות דצריך ביטול לעולם, מסתבר דלא מהני שהרי אין דרך בנ"א להניחן שם לעולם, עי"ש עוד.

נה. המהרי"ק (שורש קמ"ב) דימה הך ביטול לדין ביטול חמץ דמשוי ליה כעפרא דארעא. ומשמע דהביטול דהכא אינו רק גילוי דעת שרוצה להניחו שם ולא יטלנו ממקומו, אלא הוי עשיית חלות ביטול, שמבטל התבן לגבי קרקע הסוכה. וכן משמע